

చ.కెంకపెద్దేశం

నవకథామంజరి

కర్త

పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

పల్లిపర్వ

పితాపురము ఎన్టీటు కోఆపరేటివ్ స్టోర్సు

పితాపురము — తూ॥ గోదావరిజిల్లా.

వెల రు 1—0—0

ద్వితీయ ముద్రాణము

2500 ప్రతులు

శ్రీ విద్వజ్ఞాన మనోరంజనీ ముద్రాశాల

పితాపురము 1943

విషయ సూచిక.

1 కృతి.	1
2 ఉపోద్ఘాతము.	2
3 ఆంధ్రుల దాయాదుఁడు. ✓	38
4 త్రిలింగదేశపు మహారాణి. ✓	40
5 ఆంధ్రపిత. ✓	54
6 వరదచి. ✓	65
7 కుమారిల భట్టాచార్యుఁడు. ✓	92
8 తెలుఁగునాటి తురుష్కయోధి.	99
9 ఆంధ్రగాయకుఁడు.	107
10 ప్రాచీనాంధ్రవర్తకుఁడు.	116
11 శ్రీశైల మల్లికార్జునుఁడు.	137

కృతి

త. గీ. శ్రీల నరనన్న పేటను జెలగె వైశ్య

కులుఁడు పొట్నూరు గడ్డెయ్య. కూర్మి నతని

వుత్తుడైన శ్రీస్వామిబాబునకు నేను

నవకథామంజరి నొనఁగినాడఁ గృతిగ.

ఉ ప్పొద్దా త ము

స్వదేశ స్వజాతి స్వసంఘాచారాదులఁ దెలిసికొనుట ప్రతి వ్యక్తికి నత్యావశ్యకము. ఇట్లు తెలిసికొనుటచేతనే దేశభిమానము, జాత్యభిమానము, కలిగి పురోభివృద్ధికి పాతు వగును. కాని మనదురదృష్టవశమున ననేకతరపరిపాలక పరిపాలితుల మగుటచే నన్యజాత్యాచారములు, విద్యలు, స్వసంఘమునఁ బ్రవేశించి, యేది స్వజాత్యాచారమో, యేదిపరజాత్యాచారమో తెలియకుండఁగ వ్యవహరింపఁబడుట కలుగుచున్నది. ఇ దులకుఁ గొంత పరజాతి విద్యాభ్యాసముకూడఁ దోడగుచున్నది. 'స్వాచారములలోఁ గొన్ని దేశకాల పరిస్థితులచే నయుక్తములుగాఁ బరిగణింపఁబడుటయు, బరాచారము లాచరణయోగ్యములై యుత్తమములుగా నుండుటయు, స్వాభావికము. నేనిపుడు వ్రాసిన "నవకథామంజరి" లోని గాథలు కొంతవఱకుఁ బ్రాచీనభారతీయచరిత్రను— అందు ముఖ్యముగా నాంధ్రులచరిత్రను—వెల్లడి చేయఁగలవు. ఆయా గాథలలోని ముఖ్యాంశములుఁగూర్చి కవముగా నిట వివరించుచున్నాను.

మొదటి కథ (ఆంధ్రులదాయాదుడు)

ఈకథకు 'వితరేయబ్రాహ్మణము, ఋగ్వేదప్రథమ మండలము లోని కొన్ని సూక్తములు' నా కాధార మైనవి. ఈగాథ నేనింతకు ముందు (1937 సం॥లో) వ్రాసిన 'రాజసూయరహస్యము' లోనిదానిలో న్వల్పము లగు సంశయములను మాత్రము మార్చి యిందుఁ గూర్చితిని. ఈకథవలనఁ బ్రాచీనకాలమునఁ జేయఁబడు 'రాజసూయయాగము' మతవిషయకము, నాఁడు ప్రశంసనీయమైనను నేటివారి కది ఘోరకృత్యముగాఁ గాన్పించును. అందువల్లనే కాలాంతరమున నారాజసూయాది హింసకయజ్ఞములు ప్రభువులచేతను, బ్రజలచేతను మానివేయఁబడెను. "నరమేధయాగము"న నన్నిసంఘములనుండియు స్త్రీలు, పురుషులుఁగూడ 181 మంది యూపస్తంభములకు బంధింపఁబడుదు రనుట కంటే నేఁ జేది ఘోరతమ మగు కార్య మగును?

ఆనరమేధయాగము నీకలియుగమునఁ గడవటిసారి యొనర్చిన ము

హా రాజు విష్ణుకుండినవంశములోని 'రెండవమాధవవర్మ.' (క్రి.పూ. 560-615 సం॥రము) ఈయంశ మాతని మనుమఁ డగు 'ఇంద్రభట్టారకుని' శాసనముచేఁ దెలియనగును.

నరమేధయాగపుటంశములు గల 'తైత్తిరీయబ్రాహ్మణభాగము' ను పిశాచములు పోవుటకుఁ బిశాచగ్రస్తులకడ 'పారాయణము' చేయించుట కలదు. 'సున్నాలపన్నము' అను తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణభాగము (3-4)లోని "బ్రహ్మణే బ్రాహ్మణ మాలభతే" మొదలగు హాననక్రియా వాక్యములచేఁ బిశాచములు జడిసి పారిపోవునని పూర్వలనమ్మకము. నరమేధయాగక్రియవంటిదే రాజసూయములోని 'రాజవిశేసనము' నగు మనుష్యపశువిశేసనమునఁ జేయఁబడువిధులు. 'విద్యారణ్యాభాష్యము'నను, శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండములోని శునశ్చేపగాథలోను, దానివ్యాఖ్యలలోను జూడనగును. 'శునశ్చేపుడు' దేవరాతుడు' అను నామాంతరము గల వానివలననే మనయాంధ్రజాతి శాపతప్తమయ్యె నను నంశమే యీకథలోని ముఖ్యాంశము. ఆంధ్రులార్యుల యాశ్రమప్రాంతముల నుండు ననార్యులనియు, వారు పులింద, శబ, రాదులలోనుండు నొకతెగవారనియు, గాలాంతరమున వారధికులై మహాసామ్రాజ్యమును నిర్మించిరనియుఁ గొందఱును, ఆంధ్రులార్యైతరులు కారు, ఆర్యులే, వారార్యావర్తమున గంగా యమునా నదీ ప్రాంతములనుండి యెపుడో యేదారినో దక్షిణహిందూదేశమునకు వచ్చి రాజ్యస్థాపన మొనర్చిరని మఱికొందఱును, ఆంధ్రులార్యులేకాని, వారి ప్రాచీనస్థానము కృష్ణా, గోదావరీనదీ మధ్యభాగమే యనియు, అచట నుండి మహారాష్ట్ర, ఘోరరాది దేశములను జయించి యేలిరని వేఱుకొందఱును, వాదోపవాదము లొనర్చుచు, ఖండన మండనములఁ జేయుచున్నారఁ అంధ్రులఁగూర్చి చెప్పినప్రాచీన గ్రంథము 'ఐతరేయబ్రాహ్మణము', పిమ్మటవి పురాణశాసనాదులు; కాన నాదిదగు నైతరేయబ్రాహ్మణ మేమి చెప్పుచున్నదో పరిశీలించుము.

1 “అవిశ్వామిత్రునకు నూర్గురుపుత్రు లుండెరి. వారిలో ‘మధు
 ఛందుని’ కంటఁ బెద్దవా రేబదిమందియు, జిన్నవారేబదిమందియు
 నైరి. అందులోఁ బెద్దవారగు నేబదిమందియు క్షేమమును బొందరైరి.
 (శునశ్శేపుని జ్యేష్ఠునిగా నంగీకరించి దాయభాగమిచ్చుట కిష్టపడనందున)
 అట్లు కుశలము నొందని ‘ఆంధ్రులు, పుండ్రులు, శబరులు, పుళిందులు,
 మూతిబులు’ నను నైదు తెగలవారిని గూర్చి విశ్వామిత్రుఁడు మీరు ప్ర
 జాభక్షకు లగుమరుగాక అని శసించెను. అట్లు శపులగువారు దన్యుల
 లోఁ బెక్కండైరి.

(మధుఛందునికంటఁ జిన్నవారగు, అష్టక, రేణుక, ఋషభ,
 అనుసంఘములలోని నేబదిమందియు, శుభసుఖముల నొందిరని ‘యైతి
 రేయబ్రాహ్మణము’లో నీవాక్యముకంటఁ బూర్వవాక్యముననే జెప్పఁ
 బడెను) ఈకథయే వాల్మీకిరామాయణమున నిట్లు స్వల్పభేదముతో ను
 దువఁబడెను.

విశ్వామిత్రుఁడు తాను దప మాచరించు ‘శరావతీ’ నదికి దక్షిణ
 ప్రదేశమునందు ‘త్రిశంకునకు’ సశరీస్వర్గ మిప్పింప యత్నించి యది నెఱ
 వేఱక విఘ్నము నొందగా విచారించి యాప్రదేశమును విడిచి పశ్చిమా
 భిముఖుడై ‘పుష్కర’ తీర్థముజేరి యటఁ దప మొనర్చుచుండెను.

1 ఆపస్తంబీయులు శార్దూలక్రియ లొనర్చుటలో ‘భరద్వాజ’ నూత్రిముల ననుస
 రింతురు. ఆపస్తంబుఁడు, తన శిష్యుఁడగు భారద్వాజునిచే నంత్యేష్టిక కర్మ నూత్రములను
 రచింపఁజేసె నని పెద్దలు చెప్పుదురు.

1 తస్యహ విశ్వామిత్రస్త్వేకశతం పుత్రా ఆనుః పంచాశ

దేవ జ్యాయాం సోమధుఛందసః పంచాశత్క నీయాంస

స్తద్యే జ్యాయాంసో నతే కుశలం మేనిరే, తానను వ్యాజహ

రాంతా స్వః ప్రజా భక్షిష్టేతి.

తవ ‘తేంద్రాః పుండ్రా శబరా పుళిందా’ మూతిబా ఇత్యుదం

త్యా బహునోభవంతి వైశ్వామిత్రాదన్యూనాం భూయిష్టాః॥

ఐతరేయబ్రాహ్మణ, 7-3-18.

1 ఆకాలముననే యయోధ్యాధిపతి యగు 'అంబరీషుడు' య
 ౭ మొనర్చుచుండఁగ నాతనియాగపశువు నిందుఁ డపహరింప రాజు
 పురోహిత¹ పదేశముచే, నరపశువుకై యత్నించి 'శునశ్శేపుడు' అను
 వానిని గొనితెచ్చుచు మార్గమధ్యమునం దుండిన విశ్వామిత్రాశ్రమ
 మునందు విశ్రాంతి పొందుచుండఁగా, 'శునశ్శేపుడు విశ్వామిత్రునిం
 జేరి తన వృత్తాంతముఁ జెప్పి, నన్ను రక్షింపుమనెను. విశ్వామిత్రుడు
 శునశ్శేపుని రక్షింతునని మధుఛందాదులగు తనపుత్రులతో నొకనిని శు
 నశ్శేపునకుఁ గాను, సంబరీషునియజమునకుఁ బశువుగాఁ బొండున, వా
 రామాటలకు రోసి 'శ్వమాంసము' దినుటవంటినూటను జెప్పితిని.
 దీని నెల్లు చేయఁగల మన, నామాట కెదు రాడితీరిగాన మీరు కుక్క
 మాంసమునే దినుచు వేయివత్సరములు ప్రవర్తింతురుగాక ! యని శపిం
 చెను. శునశ్శేపునకు రెండుమంత్రముల నుపదేశించి వీనిని బరించితీవేని
 దేవతలు నిన్ను 'యూపస్తంభమునుండి' విడిపింపఁగలరని చెప్పి పంపెను.

పై గాథాంశములఁ బరిశీలింపఁగా విశ్వామిత్రుడు తనపుత్రులగు
 నూర్వురను 'పుష్కర' తీర్థమునఁ దపం బొనరించుకాలమున శపించెనని
 స్పష్టమగును. కాన, నాంధ్రుల యాదిమస్థలము పుష్కరతీర్థమే. వేదవా
 క్యమువలన నాంధ్రాదు లేబదిమందియే శప్తులైరిని కలదుకాని, రామా
 యణగాధవలన వై శ్వామిత్రులు నూర్వురు, వేయివత్సరములే శాపబా
 ధ నొందువారుగా శపింపఁబడిరిని కలదు. ఇది నిజమై యుండును. కార
 ã మేమనఁగా నెట్టిశాపమునకైనను, ఏనాటికైనను శాపవిముక్తి కలుగు
 ట శపించినవా రనుగ్రహించుటచేతనో, శపవ్యక్తి యొక్క తపశ్చర
 ణాదులచేతనో నగుట సర్వసాధారణము.

కాన, నాంధ్రాదులును గాలాంతరమున శాపవిముక్తులై యా
 న్నశ్యము నొదియుందురు! శప్తుఁ డగుఁ మధుఛందుడు ఋగ్వేదమ
 హర్షలతో నగ్రగణ్యుడు. అతనిసూక్తములు, మంత్రములు, పెక్కులు

1 అంబరీషునకు 'హరిశ్చంద్ర' నామముకూడ నుండెనని రామాయణ వాఙ్మన
 వ్రాసెను. మాకథ శ్రీమద్రామాయణము బాలకాండమున 80 పద్యలోఁ గలదు.

ముగ్ధేంద్రమున గలవు. మధుభందుడు గాక యతనికంటె బెద్దవాడే
శివంపబడిరను వాదము నంగీకరించినను, పుండ్రజాతిజుడగు పొండక
వాసుదేవుడు శంఖ, చక్రాదిచిహ్నములను ధరించి శ్రీకృష్ణునంతటి
నానిని డీకొన గల్గెను. శబరులలోనె తాంత్రికవిద్య (శాబరము) వృద్ధి
నొందెను. పూర్వమిమాంసా సూత్రములకు భాష్యము వ్రాసినయా
తడు తాను “శబరస్వామి” నని వ్రాసికొనుట శౌరహాస్యదముగానే
తలచెను. ఆంధ్రులవ్యాపక ప్రవర్తనశౌరహామయి అపస్తంబునికథానం
దర్శమున వివరింపబడును.

రెండవ కథ (బ్రిలింగ దేశపు మహారాణి)

ప్రసిద్ధివహించిన కాకతీయసామ్రాజ్యమునందు 'రుద్రాంబ' దు
ష్టశిక్షణ, శిష్టపరిపాలనాదులలో దక్ష యని, యనేకగాథలు దేశదేశము
ల వ్యాపించి యున్నవి. ఈ గాథలో రుద్రాంబ యెట్లు 'కంటక' పరిశోధ
న మొనర్చి ప్రజాపరిపాలనము చేసెనో, సంసారుల కిక్కట్టులను నాశ
నెట్లు లేకుండఁగ నొనర్చెనో, సుస్పష్టముగా జెప్పబడెను. కథలోని
యంశములను 'శ్రీమాడచాటి హనుమంతరావు పంతులుగారింపుగా
భాషావైచిత్ర్యతోఁ జిత్రించి యున్నారు. నవకథామంజరిలోని తొమ్మి
దిగాథలలో నీకథయు, 'వరరుచి' గాథయు, మత్కృతములు గానండి
నను, హృదయంగమము లగుటచేతను, విడువరాని వగుటచేతను వారి
యనుమతిపై నిందు జేర్చితిని.

మూ (డవ కథ (అంధ)పిత)

లోకమునం దొక్కొక్కజాతికిని, జాతియందలి భిన్నసంఘముల
కును వేర్వేలు సాంప్రదాయము లుండును. అవి-కన్న-ముక్కు-తల
మొదలగు నవయవరూపముల వంటివిగాక 'పితృపితామహ, ప్రపితామ'
హాదులవలన, 'అనూచానముగా' సంప్రాప్తమైన నిత్యనైమిత్తిక గృహ్య
కర్మములు. వీనిచే నేజాతియో నిర్ణయించుట సులభము. న్వజాత్యభివృ
ద్ధికై యాజాతి సాంప్రదాయముల నేర్పఱచిన మహామహుఁ డాజా
తికిఁ బితృ యనుట యుక్తము కాదా? కారణ మేమన, తండ్రి బిడ్డలపు

రోభివృద్ధి గోరి వివాహాదిక్రియలఁ జేయించినట్లు, జాతికిఁ బిత యగు నాతఁడును స్వసంఘాభివృద్ధికై యెన్నియో నిత్యనైమిత్తిక, క్రియాకలా పవిధుల నేర్పఱచును. అందుఁ గొన్ని దేశకాలపరిస్థితులచే మారుట స్వభావ మని మున్నే చెప్పితిని. పై కారణములచే నాంధ్రపిత యెవ్వఁ డో యాతని నివాసాదు లెక్కడివో విమర్శింపవలసి యున్నది. నైశ్యా మిత్రు లగు నాంధ్రులలోఁ బ్రాచీనయుగముననే బ్రహ్మ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్ర, సంఘము లేర్పడెను. పై నాల్గు సంఘములకుఁ గృహ్యక ర్మములలోఁ—ముఖ్యములగు (1) వివాహశ్రాద్ధకర్మములు నూత్రమే నేటికిని నిలిచి, ఆపస్తంబమహర్షి చెప్పినవిధుల ననుసరించి, నమంత్ర కముగానో, అమంత్రకముగానో చేయఁబడుచున్నవి. అతనినిధుల నను సరించియే కర్మము లొనర్చి నాంధ్రుల మగు మన మభివృద్ధి నొందితిమి గాన మనకాతఁడు పిత. అట్టి మననాంధ్రజాతియొక్క పిత, విశ్వామిత్ర తేత్రముగు 'పుష్కర' తీర్థమునకు సమీపమున నుండవలెనుగదా ?

విశ్వామిత్రబహిష్కృతులగు నాంధ్రులు పుష్కర తీర్థమునుండి నానాదిశలకుఁ బోయినపిమ్మటఁ గొందఱు ఆరావలీ పర్వతశాఖగా నలం పఁబడు "పారియాత్ర" పర్వతప్రదేశమును జేరిరి. "అందుచేతనే పారియా త్రమున" నాంధ్రు లుండిరని కూర్మపురాణమునం గలదు. కొందఱు 'క రూశ'దేశమును, బ్రవేశించుటచే నాంధ్రుఁడగు చాణూరుఁడు కరూశ మున జన్మించె నని హరివంశమునం గలదు. మల్లుఁ డగు నాచాణూరుఁ డే కంసునిచే శ్రీకృష్ణుఁ జంపింప రప్పింపఁబడి శ్రీకృష్ణునిపైఁ బురికొల్పి శ్రీకృష్ణుఁడు వానిని జంపెననియు హరివంశముననే గలదు. (కరూశదేశము గంగా నదీ పరిసరమునందు అయోధ్యా, మిథిలాపురీమార్గ మధ్యమున నుండెనని శ్రీమద్రామాయణములోని బాలకాండ మునఁ గలదు.) శూద్రుఁడు భృత్యుఁడు నైన సింధులుఁడను నాంధ్రుఁడు, మ గ థ దేశ పా ల కు ఁ డు, కా న్వా య ను ఁ డు న గు

1 ఆపస్తంబీయులు శ్రాద్ధ క్రియ లొనర్చుటలో భరద్వాజ నూత్రముల ననుసరిం తురు. ఆపస్తంబుఁడు, తన శిష్యుఁడగు భారద్వాజునిచే సత్యేష్ఠికకర్మ నూత్రములను రచింపఁజేసె నని పెద్దలు చెప్పుదురు.

అంతేకాదు, 'బ్రాహ్మణరాజు' జంటి యారాద్యము నావ్రాణ్యమునని
 'బ్రాహ్మణము, మత్స్య, భాగవతాది, పురాణములు చెప్పుచున్నది.

అంతేకాదు, 'బ్రాహ్మణములచే బ్రాహ్మీనకాలమున నాంధ్రు లార్యావర్తనివా
 నుండినాని నేటి యాంధ్రదేశవాసులు కారని తెలియగలరు. ఆంధ్రు
 లును పచ్చటివాడే యగుటలో నాశ్చర్య మేమి ?

ఆంధ్రుల తండ్రి యగు నాపస్తంబుని విధుల సనుసరించి నేటి యాం
 ద్రులలోని 'బ్రహ్మ క్షత్రియ వై శ్యకూద్ర' సంఘములలో నూటి
 కనుబదిమంది వివాహాదివిధుల జేయుచునా, కు గాన, ఆపస్తంబుఁ డాం
 ద్రుదేశమున నొక్కడ జన్మించి యాదు నని కొందఱు చరిత్రకారు
 లభిప్రాయపడుచున్నారు. కాని యాచార్యులెవరే యాపస్తంబుని క్ర. పూ.
 4. 5. శతాబ్దముల నాటివాఁడని వ్రాయుచుండుటచే నదియు నని నగును?
 ఏలయన దేని నిపుడు యన మాంధ్రదేశ ముచు నుమా యది క్ర. త.
 2 వ శతాబ్దమువఱకు నాంధ్రసంజ్ఞ నొందలేదు. ఆంధ్రసమ్రాట్లగు
 'శాతకర్ణుల' పాలనముచేతనే యాంధ్రసంజ్ఞ మనయిప్పటిమాంధ్రదేశము
 నగుగల్గెను. అది యంతకుముందు 'కళింగ, తెలుగు, పేగు. 1 చోడ,
 ములక' సంజ్ఞలు కలిగి, యనాద్యులగు 'కళింగ, తెలుగు, కొయ,
 గోను, చెంచు, లంబాడి, ఎరుక, యానాది, గోనంగ, మాల, మాదగ' అ
 నుదలగువిభిన్నజాతులతోఁగూడి యున్నది.

1 'చోడ' శబ్దములోని 'డ' కారమును 'శ' కార సన్నిహిత్యమునఁ బుట్టున
 'చ' అనునదిగా మారును. అట్లే 'కళింగ' శబ్దములోని 'ంగ' 'ద్' సన్నిహిత్యమునను
 బట్టి 'కళింగ' అనునదిగా మారును. 'తెలుగు, ములక' శబ్దములు 'తెలింగ' ములక' శబ్దములకు
 'కా' అనునదిగా మారును. 'చెంచు' శబ్దము 'చెంచు' శబ్దమునను
 బట్టి 'చెంచు' అనునదిగా మారును. 'లంబాడి' శబ్దము 'లంబాడి' శబ్దమునను
 బట్టి 'లంబాడి' అనునదిగా మారును. 'యానాది' శబ్దము 'యానాది' శబ్దమునను
 బట్టి 'యానాది' అనునదిగా మారును. 'గోనంగ' శబ్దము 'గోనంగ' శబ్దమునను
 బట్టి 'గోనంగ' అనునదిగా మారును. 'మాల' శబ్దము 'మాల' శబ్దమునను
 బట్టి 'మాల' అనునదిగా మారును. 'మాదగ' శబ్దము 'మాదగ' శబ్దమునను
 బట్టి 'మాదగ' అనునదిగా మారును.

కాలాంతరమున నాయనాథ్యులద్యోగంబు లనిపించుకొనిరి. కాని
 వారి మొదటిభావయగు, తెలుగు (తెనుగు పై శాస్త్రభాషాభేదము)
 అందుల సంస్కృతపాకృతభావముల విలక్షణములగునది మనకాని
 తెనుగునకాని వ్యవహరింపబడెను: భిన్నమహాభాషా నామముల వేసి
 గుర్తించు బలవత్తరమైన జాతీయైక్యవాదముతో, దమనా పకిని భా
 వించు దేశమునకును బేగు యించుకొనుట భోకమునఁ గాంచు
 చుండుము ఇది ఇంగ్లండు, అమెరికా, కనడా, మొదలగు దేశముల
 వరిభాషల జదివినవారికిఁ దెలిసినదే. కాని యిప్పటి యాంధ్రదేశమునం
 బుంధ్రాధికండు తెనుగు జాతులవారే హెచ్చుగ 'రాజరాజనరేం
 ద్రుని' కాలమునకుండుటచే మహాభారతగాథలయందత్యాదరముగల
 యావభుడూ నన్నయ మహాకవిని భారతము బహుళసంఖ్యాకులగు
 హుండువారికిఁ బ్రీతి గలిగింపఁ దెనుగు జేయుమనెను. భారతదేశమున
 నాట్టికాలమున సంస్కృతమే హెచ్చుగ గ్రంథకర్తలచే నాడబడుచు
 నుండుచే నన్నయచే భారతము తెనిగింపబడుటతో సంస్కృతమే హె
 చ్చుగఁ జేర్పబడెను. దానిజూచి యది యాంధ్రీకరణమని (సంస్కృత
 మెక్కువై తెనుగుతక్కువగుటచే) తిక్కనమహాకవి నన్నయ యాంధ్ర
 కవిత్వవిభాగదూషనియు నేను తెనుగు జేసెదననియు విరాటపర్వాది
 లో చెప్పెను. ఆంధ్ర తెనుగు శబ్దములే సంస్కృత, సంస్కృతేశ్వరభాష
 లుగావగుటను స్పష్టపఱచుచున్నవి. 'ఆంధ్రసీత' చెప్పిన విభాషావిధములు
 తెనుగుజాతులతో లేవు. ఆగుర్తులచేతనే, ఆంధ్ర, తెనుగుజాతుల
 దెలిసికొన వలెను. ఇటీవల గ్రామపురోహితులగు బ్రాహ్మణులు పెక్కు
 ప్రభు తెనుగు జాతులవారికిని నాంధ్రసాంప్రదాయములచే వివాహాదికర్మము
 ల్పాఠముల మురికివారివారు, తెలగాణ్యులు వలెను. వైజాంపాద్యమున తెలుగులను
 'సంస్కృత రాముల' నన్ని హితులున్నాట ఆంధ్రగ్రంథములలో (పే. 13 వ పాఠాన్ని
 గణన ద్రివింగళబ్దము లేదు.

లంజెయ్యుచును నిష్కర్షము నిచ్చుచున్నారు. కావున అందులకును
 లోనుగాలమునును తప్పలాయన, పారభాష్యయన, వాంస్కరి, గ్రంథమున
 భిన్నభిన్నములుచేర తాముచిహ్నంధ్రులమే యనిపించుకొనుచున్నాము. ఇది
 మహారులతో గొందఱు తమ సీవానాదులను, తాము గ్రంథములను
 చించిన ప్రదేశములను దమగ్రంథముల బేర్కొందురు వ్యాసుడు
 భారతమును హిమాలయమున రచించి నటులను యాజ్ఞవల్క్య, పుల
 స్త్య, దేవల స్మృతికర్తలు, తాము మిథిలాపుర, కురుక్షేత్రము, సుధా
 నదీతీర ప్రదేశములందుండి, తమస్మృతులంజెప్పినట్లుచు నుడివిరి. మఱి
 దేవు గ్రంథకర్తలు, స్వస్థలములను స్పష్టముగా జెప్పకుండవను, ఎదిగె
 తమప్రదేశమున స్వగ్రంథములతో నూచింతురు. మనుస్మృతికర్త గంగా,
 యమునా నదులమధ్య ప్రదేశాచారమే మోగ్యమనుటయు, కాళి
 దాస మునాటి 'మఘసందేశ' కావ్యమున 'ఉజ్జయినీనగరము' తా
 వరించు మూర్తిమనకు దూరమున నుండినను, యెటులనో కల్పించి చాసి
 నిమిగుల వర్ణించుటయు దీనికి నిదర్శనములు.

కవిత్వముగానో, పురాణోక్తముగానో, చేయునపుడు
 అదితాది లక్షణములతో నుండును. ఇట్లే నీయ శంకరాచార్యుడు వ్రాసినట్లు చేయుట.
 అప్పుడతడు, తాముగల గ్రంథమున నుండును. ఇదిచూడవలెనని యేతకోశము
 లందును, అట్లే గ్రంథమున నుండును. ఇట్లే అందు (లేన) అని
 త్రుట్టుగాను వ్రాసినది. ఇదిచూడవలెనని యేతకోశమున వ్రాసినది.
 ఈ పేర్లు విధులున్నవి.

1 మహాభారతము గ్రంథమున నుండును. ఇది చూడవలెనని యేతకోశమున వ్రాసినది.
 నాడు కాకి ముద్రాగారమున వ్రాసినది. ఇది చూడవలెనని యేతకోశమున వ్రాసినది.
 వచ్చినది డాక్టర్ కెస్టెన్ బ్రూక్ గారి వ్రాసినది. ఇది చూడవలెనని యేతకోశమున వ్రాసినది.
 అనబడుచున్న ముఖ్యము. అందున 'స్మృతి' అనునది యాభిప్రాయము. ఇది చూడవలెనని యేతకోశమున వ్రాసినది.

నీటికి 'యాధ్రవీతోయం దాసు యమునానదీ పరసరమునం
దలి 'సాల్వ'దేశమును, తన గృహ్యసూత్రములలో జెప్పి తన ప్రదేశ
మును సూచించెను. దాని కనుగుణముగ నొకమంత్రముగూడ 'ఏకా
గ్నికాండము'న జేర్చెను. దాని నిట వివరించును. 'సీమంతోన్న
యన 'కర్మమునందు (గర్భవతియగు స్త్రీకి నాల్గవమాసమున జేయు
బడు నొకకర్మము) "వీణాగాయకుల నిద్దఱును గానముచేయుఁ డనిపురో
హీతుఁ డాజ్ఞాపించెను. ఆగానమున ముందు చెప్పఁబోవు రెండు మంత్ర
ములలోను మొదటి మంత్రము, 'సాల్వ'దేశీయులకు మాత్రమే, రెండవ
మంత్రము బ్రాహ్మణు లందఱికి నగును. ఏనదీ ప్రమాపమున వసించు
చుందురో యానదిని బేర్కొనవలెను"

ఇందు సాల్వదేశీయుల కొకమంత్ర మాపస్తంబునిచే వేయఁగఁ జె
ప్పఁబడెను. చెప్పఁబోవు రెండుమంత్రములలో బూర్వపు మంత్రము 'సా
ల్వ'దేశీ, ఏ యితరగృహ్యసూత్రార్థము నీసందర్భమున జెప్పలేదు.
అందులకు నిదర్శనముగా 'ఆశ్వలాయన, పారస్కర' గృహ్యసూత్రాం
శముల నిందువ్రాయుచున్నాను.

సీమంతుఁ రజాసు గానముచేయుఁ డని (పురోహితుఁడు)

చరిత్ర? ధైయంశమును నేయంధముగాఁ జెప్పచున్నది. కాని పలన పచ్చుటను మాత్రమున్ది
రపజుచున్నది. ఆపస్తంబీయులే హెచ్చుమందిగల తొన్నిచోటులను, చాలతక్కువసం
ఖ్యగల 'ఆశ్వలాయన' వాజసనేయ. శాఖీయులు తమమాత్రము సారము కర్మలజేయు
చునాను దొరకని వారును ఆపస్తంబీయులే యగుచున్నారు.

3. నూ॥ వీణా గాధినా సగ్ంశాస్తి

ఉత్తయో పుర్వాపాల్యానాం (బ్రాహ్మణానామితరా॥

గడినిర్దేశ్య యస్యాం ససంతి॥ ఆపస్తంబగృహ్యసూ॥

ఇద్దఱు వీణావాదకుల కానతిచ్చును.”

“సోమరాజు మనుష్యులకు రక్షించుగాక ! తమ తమ వృత్తుల
లో నే నది ననుసరించి యుందురో యానదిని గూడఁ బేర్కొనవలెను.”

1 “వీణావాదకుల సద్దఱు గానము చేయుఁడని యాజ్ఞాపింప
వలెను. అం దెవఁడె స నొకఁడు వీరునిగూడ గానముచేయవలెను. మఱి
యొకఁడు సోముఁడే మామనుష్యులకు రాజనియు, ఏనది నాశ్రయించి
యుందురో చానిని బేర్కొనుచు నీతీరమున నానావృత్తులకు నిర్వహిం
పుచు నున్నారమనియు గాన మొనర్పవలెను.”

ఆపస్తంబుఁడు సాల్వదేశీయుల కని ప్రత్యేకించిన మంత్రము
యొక్క యర్థము గనుఁడు.

“సోమరాజు ! మనుష్యులకు గానము చేయవలయు నివిధవృత్తు
లకు నిర్వహించుచున్న వారై (అ. గూడఁగూడఁ దమమనుష్యులవారై)
యకాగంధరియే మా రాజు అని గానముచేయుచున్నారు.”

మాకు సోముఁడే రాజని యోషుమునా ! నీ తీరమునండు

సోమరాజు గానము చేయుచున్నట్లు మొర నానం నం గానమునెత్తి.

సోమ రాజునకు మానుషీః (ప్రజా విశృత్తచక్రాసావితి
యాం నదీ ముచవసీతా భవంతి).

ఆశ్వలాయన గృహ్య సూత్ర. 1-15-19

సూ॥ వీణా గాధనా, రాగానగంసంగాయంతాం, యో

వాద్యశ్శో విసతార ఇతి॥ నియుక్తావశ్యేణోగాథా

ముపోదాహరతి॥ సోమవిషణో రాజేమా మానుషీః

(ప్రజా, అవియుక్తచక్రా) అసీరంస్తే తుభ్యమసావితి ॥

యాం నదీ ముచవసీతా భవంతి ॥

పాఠస్కర గృహ్య సూత్ర. 1-15

బ్రాహ్మణ ప్రజలు సర్వరించిన పనులు గలవారై గానము చేయుచు న్నారు.”

పై మంత్రములలో రెండవ మంత్రమును “సూత్రకారు” లు వఱును జెప్పిరి గాని, మొదటిమంత్రములే సూత్రకం యు విజెప్పలేదు.

1 “పండితసార్వభౌమ, ఆ చిన్నస్వామిశాస్త్రీగారు” ఇతర సూత్ర కర్త లెవ్వరును జెప్పని నాల్వదేశప్రశంస గలసూత్రమును బురస్కరిం చుకొని ఆపస్తంబుఁడు నాల్వదేశీయుఁడే యగుచునెరి. కాని పై మంత్ర మును శ్రీశాస్త్రీగారు గుర్తుంపలేదు. “యశాగంధరిశేష నోరాజా” అను మంత్రమునుగూడ సాపస్తంబ ప్రాచీనమున నాతలంపు. కారణ మేమన, ఆపస్తంబుఁడు వేదం యంత్ర రీయ సంహితాబ్రాహ్మణములతో ‘కాతకములను’ (కర్తర్ ప్రోక్తములగు నెనిమిది కాండములను) ఏకాగ్ని కాండమును గలిపి ప్రత్యేకవేదశాఖ నేర్పఱచి యున్నాఁడు. 2

అందునల్లనె మహాబ్రాహ్మణిదేశములలో, ‘తైత్తిరీయ’ వేదశా ఖను ‘ఆపస్తంబ’శాఖ యనియే చెప్పుదురు. ఇంతమాత్రమే కాదు. ఆ పస్తంబునిచే బెక్కనఁబడిన ‘యశాగంధరి’ ప్రాచీన యుగములలోని వాఁడు కాఁ డని ముందు నిర్ణయింపఁబడును. మరియు ఋషులలో ‘మంత్రీ’ లనియు కాండర్లులనియు ద్వివిధములుగా మహర్షు లుండినట్లు ‘యజుఃకాతకములలోఁ గలదు.

1. చూ. సాతిదాన సంస్కృతగ్రంథమాలాప్రచురణమగు ఆపస్తంబగృహ్య

సూత్ర. పీఠిక.

మంత్రం. యశాగంధరి శేషనోరాజేతి సాత్వీరవాదిషుః

విష్ణుత్త చక్రా ఆసీనాస్తీ శేణ యమునే తప.

సోమవిషనోరాజే త్యాహుర్బ్రాహ్మణీః ప్రజాః

విష్ణుత్త చక్రా ఆసీనాస్తీ శేణాసోతప॥

ఇంతమాత్రమే కాదు. ఆపస్తంబమహర్షి యే తనకాలమునందు బ్రహ్మచర్యవ్రతలోనున్నవేదర్థులు పుట్టుచుండుట లేదనియు, పూర్వ కర్మఫలముచే గొండలుమాత్రము శ్వేత కేనువునలె నిపుడును జన్మించుచున్నారనియుఁ జెప్పెను. 1

గొండలు పుట్టుచున్నదనియు కేచిచ్ఛబ్రమును భవంతి అను నానానాధి ప్రభునూ బ్రహ్మసింహులచేఁ గన కాలమునందును గొండలు పుట్టుటకు పుట్టుకను నానా గొండలతో నాపస్తంబుఁడును వేదర్థి యెట్లు కాఁడు ?

ఆపస్తంబమహర్షి డాక్టర్ బుల్టర్ దొరగారు, కేచిచ్ఛ భవంతి అనునది యొకప్పుడు సూర్యుని కాలమునకు వేదర్థుల కాలము కాలమియును (అనాపస్తంబమహర్షి కరణవీధిలో) వ్రాయుట చింత్యము. 2

సాగివినుమాన్యు దన యష్టాభ్యాసుయందూ తేనప్రోక్తమ్ అనుమాత్రము నధికరించి పెక్కఁడు) వేదకర్తల పేరులను నుడిపెను. ఇంతమాత్రమే కాదు. ఇళిదాన మహాకవియు. పరతంతుమహర్షి నుఁ జ్రీములఁ జేయువారిలో నగ్రగణ్యుఁ డని తన రఘువంశమహాకావ్యమునఁ గంఠోక్తిగఁ జెప్పియున్నాఁడు.

వేదము పరబ్రహ్మగతమే కాని మహర్షి ప్రోక్తము కాదనువా రిక్కి పె నిదర్శనములు విరోధియగును. కాని ఇందులకు నిర్భారణ్యాభావ్య నము సాయణాచార్యులవారు కొంత వ్యవస్థ నేర్పఱచి యున్నారు. 3.

1. ఆ. ధ. 1-2-5

2. మా. భట్టభాస్కరకృతమగు పరాయతభాష్యము. 3-6

3. సూ. యజుర్వేద కౌతకములు. 4-1-1

1. డాక్టర్ బుల్టర్ (1880 సం॥ పోర్చుగీసు) అపస్తంబమహర్షి మూలములను

అదియంతయు నిట వివరింపఁ బలితేమ గాని, ఆపస్తంబుఁడు యశాగంధరి మహారాజును గూర్చి యొకమంత్రమును ననుటసూత్రము నత్యదూరము కాదు.

‘యశాగంధరి’ ఎప్పటివాఁడు ?

బుద్ధునకు నమకాలికుఁడై యగధదేశము నేలుచున్న ‘అజాతశత్రు’ని పుత్రముగా, ‘దర్భికుఁడు’ అనువానికి సోదరియునగు ‘పద్మావతి’ని బెండ్లియాడిన ‘ఉదయని’ మహారాజునకు యశాగంధరాయణుఁడు, అను నాతఁడు మిత్రుఁడు మంత్రయు నై యున్నాఁడు. (2). వాణినిమహర్షి తన యష్టాభ్యాసములందు ‘గోత్రావత్య’ (మహర్షుని తరువాత సంతతి) రూపనిష్పత్తులఁ గూర్చి చెప్పుచు ‘నదాదిగణము’ నొకదానిని నుడివీయు న్నాఁడు. ఆగణమునందు ‘యశాగంధరిశబ్దము కలదు. దానివలన, యశాగంధరాయణ’ రూపము కల్గును. యశాగంధరునిపుత్రుఁడు ‘యశాగంధరి’ అనురూపము, అవత్యసమూహవిధిచే శిష్యులనుకొన, యశాగంధరిపుత్రుఁడు యశాగంధరి, ఆయశాగంధరుని మనుమడు యశాగంధరాయణుఁడు అగున నుట సుస్పష్టము.

ఆయశాగంధరాయణుఁడు బుద్ధునకు నమకాలికుఁడగుటచే నాతని

ప్రసిద్ధికెక్కిన మాక్సుముల్లర్ (1870 సం.వఱకు) ఆపస్తంబ శాస్త్రపరిభాషము, ఓల్డెన్ బద్ధ ఆపస్తంబ గృహ్యసూత్రములను (1865) అంగీకరించిరి. డాక్టరు. వింటర్నిడ్జు ఆపస్తంబ గృహ్యసూత్రములను పారదర్శి అనాకులా పుల్లితో వియన్నా పట్టణమందా నాగరలిపిలో ముద్రింపించెను. పైసల్వరు జర్మను జాతివారు.

1. యజుర్వేదకాతకభాష్యము 4-1-1.

(2) ఈయంశము కీ). బ్రా. 6, 5, 4 శతాబ్దములనాటి దని చరిత్రాధ్యయి నిర్ణయించిరి. ‘భాస మహాకవిస్సత మగు ‘స్వప్న మాలవతి, మత్రిభూషణాగంధరాయణ’ నాటకమువల్ల నీగాథ తెల్లమగును.

తండ్రియగు యాగంధరిని, తన ఏకాగ్నిశాండ మంత్రములలోఁ జెప్పిన
'అవస్థంబుఁడును' బుద్ధునకు నేబది యఱువది సంవత్సరములకుఁ బూ
ర్వపువఁ దగును. అందువలన నావస్థంబుఁడు క్షీపూ! ఏడవ శతాబ్ద
పువఁ దగుట ధృవ మగుచున్నది.

కాని, అవస్థంబుని నివాస మేది ?

తనసూత్రములందును, మంత్రమునందును, యమునాతీరమునం
దలి 'సాల్వ' దేశమును జెప్పటచే నాతఁ డాసాల్వదేశీయుఁడే యై యుం
డును. ఇట్లుని శ్రీపండితసార్వభౌమ చిన్నాస్వామిశాస్త్రిగారు గూడ
భృంశముచేసిరి. సాల్వదేశము 'జేరాడూన్' జిల్లాలోని 'హన్సర్ బావాలో'
లోని ప్రదేశము. ఇది తమిళనాడు విద్యాలంకారము (ఇండియన్ హి
స్టరీ ఎకాడిమీ సెక్రటరీ) నాకు వ్రాసియున్నారు.

కారణములచే నేటి యాగంధరీదేశముఁడే అవస్థంబుఁడు డను
వారినాది మహాస్త మగును. కాని సాల్వదేశమున నుండు సాంధ్రుఁడు
సూత్రమనవలయును. ఇందులకుఁ గారణము లింతకుఁ బూర్వమే చెప్పి
నది. విశ్వామిత్రుఁ డాంధ్రాదులను శపించిన "పుష్కరతీర్థ" మెచ్చటి
ది ? అంధ్రుల ప్రథమస్థానమగు 'పుష్కర' తీర్థము నేడు 'పొఖార'
అను పేరుతో రాజపుత్రస్థానమునందు 'అజ్మీరు' నకు సమీపమునఁ గల
దని, 'రాప్సన్' దొరగారు పశ్చిమభారతదేశము నేలిన 'సమాచార' మ్మ

3 నూ. నడాదిభ్యః ఘక్. నడ...శకట...బాలంధర...యగిశ్చర...అవర...వ
దాది. 4-1-98.

1. సాల్వదేశ మెచ్చటిదనియు, దాని కిపు దేశముండె ననియు, వాళలుచేసి
సంపదనము 'లీడర్' పత్రికాధిపులగు పి. వై. చింతామణిగారికిని (అలహాబాదు) కా
కిలాని భారతేతిహాస పరివర్తన కధ్యక్షులగు, డాక్టరు బాబూ రాకేంద్ర ప్రసాదుగారి
గారి (పాట్నా) వ్రాసితిని. చింతామణిగారు తమ కస్వస్థతగా నున్నది. తన దీనికై
అంగీకరింపజేసి నని వ్రాసిరి. (26-9-40) డాక్టరు బాబూ రాకేంద్రప్రసాదుగారి

త్రపుని యల్లుడగు' 'ఋషభదత్తుని' శాసనానుయాయులొందిన ప్రాసి
యున్నారు. ఈ 'పోక్షార' శీర్షము ఋషభదత్తుని గురించి (1. 10. 20-22) వ్రాసిన
శతాబ్దాదిని) 'పోక్షర' శీర్షము చతుర్థాంశముగా (1. 10. 23-24) వ్రాసి, 'పోక్షర' శీర్షము
ప్రాకృతీకరణముగా (1. 10. 25-26) వ్రాసి, 'పోక్షర' శీర్షము (1. 10. 27-28) వ్రాసి, 'పోక్షర' శీర్షము
మునుండి నేటివరకు పుణ్యయాత్రాస్థానము.

'పోక్షర' శీర్షము అపస్తంబుని సాల్వ దేశమునకు బిడ్డియగునగా
నిరువదియేడవముల దూరమున గుండపద్మును.

'సాల్వ' దేశము యమునానదీవరిసర దేశము. అది భారతమునొంది
'అంబో' పోక్షారము' వల్ల కాశీ, హాస్తి నాపురము' లకు నడుమనుండెన్ను
స్వప్తమేకదా!

హాస్తిపురి, పాండవుల యనంతర మేడవతరమున, గంగానవాహ
ముచే గొట్టుకొనిపోగా 'నివస్తుడు' అను పాండవవశ్యుడు
'కొళాంబి' యను యమునానదీపువ్వువలన జేరి పాలిచివ్వు విష్ణు భా
గవ తాదిపురాణములు చెప్పుచున్నవి. హరివంశమునందు జనమేజయు
నకు నాల్గవ తరమువారి డగు 'శ్వేతకర్ణు' డనువాడు విరజితోద్ధా
నును, భార్యయు హిమాలయా సానువులతో వోపుచుండ నాతనిభార్య
మార్గమధ్యమునందుఁ బ్రసవించి, పుగబిడ్డంగని, శిలాభూమి నాటాలుని
విడిచి భర్తతోఁబోగా నాబిడ్డడు కాలతో గొట్టుకొన, 'వైష్ణవాన,
బైల్వ, కాశికు'లను బ్రాహ్మణులొబ్బను పోయింది సార్వములు 'మేక'

అంశముఁ గూర్చి 'కాశి'కి వ్రాసిన ముఖము, పరిశిష్టా-ర్థరర్పినుండి విష్ణు భాగము
వచ్చుననియు (13-10-40) వ్రాసిరి. కాని కానికి జనాలు గాతము 8 20-6-41 వ్రాసి
జాను గాతేంద్రప్రసాదు గారికి మిటియొక యుత్తరముఁ గూడ వ్రాసిరి. వ్రాసిన
ప్రాకృతీకరణము చతుర్థాంశ విశ్వాంకములు ('వైష్ణవాన') వ్రాసిరి. ఇందు
శ్వమే వ్రాసితిని.

కాదులు తెలికడుకాంశములు గూడఁ తన మతములోని గొ
న్నిటిని దీసికొనిరి. అందు 'చైత్య' చిహ్నముకంటే, ఇది వైకృతము చి
హ్నమే. అవస్తంబుని శౌతసూత్రములలో 'చైత్య' నిర్మాణపద్ధతులు
పెక్కుగలవు. అందుఁ గొన్ని 'శ్వేనా,' ద్యాకారములు గలవి. ఆచైత్య
ముల కెన్నన్ని ఇటికలు కావలెనో దానిఁగూర్చికూడ నియమములున్నవి.
యజ్ఞములలో 'ఇష్టకోపదానము'ను నొక ముఖ్యాంగమే. 'అశ్వలాయ
నుఁడు' కూడ తన గృహ్యసూత్రములలో 'చైత్య' నిర్మాణాంశములఁ
జెప్పియున్నాడు.

అవస్తంబముతో దితమగు 'చైత్య' చిహ్నమే ఆంధ్రసామాన్యులగు
గోతమీపుత్రశాతకర్ణి మొదలగువారి నాణెములపైఁ గాన్పించును.
ఇప్పటి చారిత్రకు లావస్తంబకృతసూత్రములఁ జూడకపోవుటచే నది
బాద్ధుల' చిహ్న మనుచుందురు.

అవస్తంబీయులగు నాంధ్రులు మధ్యభారతమునుండి వరులయొ
త్తిడిచే స్వస్థలములను విడిచి, ఘూర్జరదేశమునఁ గొంతకాలమాగి, పి
మ్మట మహారాష్ట్రాదిదేశములకు వలసవచ్చి తుదకు 'ప్రతిష్ఠాన' (ప
ట్టాన్) పురాధీశు లైరి. అదియే మొదటి యాంధ్రసామాజ్యపురాజధాని.
గోతమీపుత్రశాతకర్ణి నాఁడే 'తెలుఁగు' కళింగదేశములలోఁబ్రథమమున
నాంధ్రులకుఁ బ్రవేశము కలిగె నని నాదృఢాభిప్రాయము. శ్రీన్యాయ
మూర్తి సర్వవేదా రామేశం పంతులుగారును, ప్రతిష్ఠానపురము నుండి
యే యాంధ్రులు తెలుఁగు దేశమునకు వచ్చిరని చెప్పియున్నారు.

మన్నితులును ప్రసిద్ధాంధ్రచరిత్ర పరిశోధకులు నగు శ్రీమ
ల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు గూడ నాయభిప్రాయము కలవారే.

ఇంతమాత్రమే కాదు, 'తాననములు' 'వాసిష్ఠీపుత్ర' పులుమావి (క్రీ॥ త॥ 150 సం॥ ప్రాంతము) వేదము నీ ప్రాగ్భాంధ్ర) మనమును దేశమున నాంధ్రసమ్రాట్టుల శాసనములు లేకపోవుటయు, నాసిక కార్తీమృదలగు స్థలములలోన వారిశాసనము లుండుటయు నిందులకుఁ బ్రబల కారణము లనఁదగు, గోతమీపుత్రశాతకర్ణివిజయుల నీప్రాగ్భాంధ్రమునఁ జేరి యుండునట్లు కాన్పించును. మఱియు పుష్యమిత్రునకు (మగధరాజు) సమకాలికుఁడను, కళింగదేశపు రాజును నగు భారవేలుఁడు (క్రీ॥ పూ॥ 2వ శతాబ్ది) 'శాతకర్ణిని' జయించుటకై పశ్చిమముగా పైన్యముల నంపినట్లాతని 'హాథిగుంఘా' శాసనములవలనఁ జెలియనగుచున్నది. ప్రాచీనకాలమునుండియు 'కళింగము'నకు దక్షిణపుసరిహద్దు 'గోదావరీ'నది. భారవేలుని నాటికి 'ధాన్యకటక' మే శాతకర్ణుల రాజధాని యునచో భారవేలుఁడు శాతకర్ణిని జయింపఁ బశ్చిమముగా నెచటికి పైన్యముల నంపవలసి యుండెను ?

ఇంతమాత్రమే కాదు, 'టాలిమి' అను 'ఈజిప్టు' దేశ పండితుఁడు, తన భూగోళశాస్త్రమున 'వాసిష్ఠీపుత్ర' పులుమావి (క్రీ॥ త॥ 150 సం॥ ప్రాంతము) నాది, 'ప్రాచీనమౌర్యము' అని వ్రాయుటకూడ నప్పటి కాంధ్రులకు 'ధాన్యకటకము' రాజధాని కాదని ధృఢపఱచుచున్నది.

అట్లుగాని టాలిమి 'మౌర్య' పంశాల యుద్ధచిత్రనే 'శాతకర్ణి' అనఁబడు నాంధ్రులు ప్రాగ్భాంధ్రమునకుఁ దమ రాజధానిని మార్చుకొని యుందురు.

'ప్రాచీనమౌర్య' ప్రాచీనకాలమున 'అయ్యుని' గణాంకులుగా 1 న

1. ప్రాచీనమౌర్య గణాంకులు న్యాయముగా గణకాలమున భరితభువనమునందుండిన చిహ్ను 'లాయుధపరిక' సంఘములఁ గల్గెను. (అయ్యుధములను ధరించి పరుల నోడించి యి, నేటాడియో జీవించుసంఘము లాయుధజీవిక సంఘములు.) (5-3-114, 4-3-9)

నేకప్రదేశములకుఁ బోయి రాజ్యములను స్థాపించిరి. అందుకొకఁడు తన
 ద్వారా మగధదేశమును కేరళ యాచటను, మఱియుకొకఁడు 'ప్రహస్తానము'
 సకేరి యాచటను వేర్వేరురాజ్యములను స్థాపించిరి. ఈద్వయం రాంధ్ర
 భృత్యులు. ప్రతాపవల్లభరాధీశులు "శాతకర్ణులు" లేక, సాతవాహనులు
 వారికిని పరికిన కొన్ని పెరులలో మఱియే నామ్యముగలది. వారిపేరులు
 పీరిపేరులు పూర్వం నరివప్రచుండుట లేదేమని కొందఱు చారిత్రకులు
 సందేహించుచున్నారు.

ప్రాచీనగ్రంథములలో 'ఆంధ్ర, ఆంధ్రభృత్య' శబ్దములంబావియు,
 బ్రహ్మాండపురాణమునం దాంధ్రా త్తరచిత్రగలవారై వేర్వేలు రాజ్యము
 లనుస్థాపించి రనుసంశయం బరశీలించును. శాతకర్ణులు, ఆంధ్రభృత్యులు
 భిన్నసంఘములవారని స్పష్టమగును శాతకర్ణులు ద్వీపము, ఆంధ్రభృ
 త్యులు ద్వీపేతరులు నై యున్నారు.

ఆపస్తంబుని సంజయులగు నాంధ్రులు సాల్వదేశియులుగదా!
 సాల్వదేశము 'అభిజనము' (ప్రాచీనసివానమై) గాఁగలిగి యాయుధము
 లను ధరించి జీవించు సంఘముకంటె కలదని 'పాణిని' మహర్షి 'సింధ్వాది
 గణము' 1 నందు స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఆసంఘమునుండియే
 'శాతకర్ణులు' దక్షిణమునకును, 'సింధులు' దృఢాంధ్రభృత్యులు 'మగధ'
 దేశమునకును బోయినట్లు కాన్పించును. బ్రహ్మాండపురాణమునందు
 'ఆంధ్రులు' ఐదుసంఘములై రాజ్యము నేలిరని చెప్పటకూడ నాయభి
 ప్రాయమునకు బలమొసఁగుచున్నది.

శాతకర్ణులు బ్రాహ్మణులని శాతకర్ణు డయినాగో గారి మునిశాగి
యారు. శాతకర్ణులతో చెక్కరిమగి తమ పేరులను తల్లుల పేరులతో కలప
ది మునిశాగి ముగిగాడి (కోతగూపుళి, వాసికపుళి, మాధాగీపుళి
మొ.) గుండుకొనుటయు, 'వేదశ్రీహరిశక్తి' యనుకాజు అగ్ని శాపము
హరి' నిమ్మవారిడని (యచ్చ తొంగివచ్చినవారిడు) శాపముతో నుండులు
య, శాతకర్ణుగారి మతమును బలపఱచుచున్నది. కాణాంతరమున
అంధగిభృత్యులును పద్మనాయకులును 'దామన్యాది' గణములతోని 'శా
కశీయులు' ని నేటి యాధిదేశముచు బ్రవేశించి గాజ్యమును
స్థాపించిరి.

మనుస్మృతి ననుసరించి 'అగ్రధామ' లేక 'అంధుగి' సంక్షరజా
తియగు గిరివంశము మునిశాగి మునిశాగి 'అగ్రధామ' గుండు లని
వచ్చునని భావించుచున్నది. మనుస్మృతిలోని మునిశాగివర్ణనకు
యున్నది.

శ్లో॥ కారావరో నిషాదాత్తు చర్మకారః ప్రసూయతే
ప్రదేహసైరంధ్ర భేదో బహిర్రామ ప్రవిశ్రయా.

మనుస్మృతి. 10-36.

శ్లో॥ (నై దేహస్త్రీయండు) నిషాదునివలన 'చర్మకారు' డగు
కారావగుడు జన్మించును. (నై దేహునివలన నై దేహస్త్రీయండు జన్మిం
చును) ప్రదేహుడు, సైరంధ్రుడు నను జాతిభేదములు గలవారు గాగి
మనునకు వెలుపల నుండఁ దగినవారు.

ఈశ్వరీకము ప్రి. త. 1867 సంవత్సరమున మద్రాసునందు భువన
గిరి' గంగయ్యశెట్టిగారు, పూజి వేంకటసుబ్బశాస్త్రిగారిచే బరిష్కరిం
పఱచి 'మనుశాస్త్రము' వ్యాఖ్యానముతో ముద్రింపించిన 'మనుస్మృతి'
నుండి గ్రహింపఁబడెను.

2. మా. శాతకర్ణుల బ్రాహ్మణ, బృహదారణ్యకాపనిషత్తులలోని 'వంశబ్రాహ్మణము'
3. పాణినీయయష్టాధ్యాయి (5-3-116)

మఱియు 1891 సంవత్సరములో హిందూధియలాజికల్ హై
స్కూలువండితులగు నే. పార్థసారథిఅయ్యంగారు 'మనుధర్మదర్పణ' టీ
కతో ముద్రింపించిన మనుస్మృతిపాఠముపూర్వం నైదాని నలెనే యున్న
ది. భేద మేమియును లేదు. కాని యాంధ్రవిద్యేషులెవరో యీక్రింది తా
త్పర్యముగల శ్లోకముగా నాగరికీహిందూబాయిపురిలో ముద్రింపించిన
మనుస్మృతిలోఁ గూర్చిరి. చూడుడు.

శ్లో॥ కారావరో నిషాదాత్తు, చర్మకారం ప్రసూయతే
వై దేహికాదంభ్ర మేదో, బహిర్యామ ప్రవిశ్రియా

మను. 10-38.

'కారావరుఁడు నిషాదునివలన' చర్మకారుని గనుచు. నై దేహికునివ
లన గ్రామబహిష్కృతులగు 'అంభ్రుని, మేదుని' గనుచు.

ఈ పాఠము దోషసహితమై యసన్వయముకల్గును యున్నది. ఈ
పాఠవిశేషముచే నాంధ్రుఁడు నందీర్ణుఁడని వ్రాయుట విచారకరము.

ఆమనుస్మృతిలోని 'మేదుఁడు, అంభ్రుఁడు, చుంచుఁడు, మద్దుఁ
డు' అనువారు ఆరణ్యకపశుహింసయే వృత్తిగాఁ గలవారు (మను 10-
48) అని చెప్పఁబడెను. అది వీరవృత్తి యని కొందఱు తలఁచుచున్నాఁడు.
ప్రాచీనకాలమునఁ బశుహింసనము నీచవృత్తి కాదు. యజ్ఞములలోఁ బశు
హింసను బ్రాహ్మణుఁడే చేయుచుండెను. వానికి 'శమిశ' అనిపేరు. శమి
తకుఁ దోడుపడువాఁడు 'ఉవశమిత' ఇటీవల 'కులాలశమిత' (చంపు
వాఁడు కుమ్మరి) యయ్యె.

విరాటునికడను నేవకుఁడుగాఁ బోవుభీముని, నీవేమి విరటునికడ
నొనర్తు' వని ధర్మజుఁ డడుగ భీముఁడు (1) 'నేను పూర్వము ధర్మజుని

1 శ్లో॥ ఆరాధితో గోవికర్తా నూతకర్తానియోధకః.

ఆనంద యాధిష్ఠిరశ్యాహు నితి వక్ష్యామి వృచ్ఛతః॥

విరాటపర్వ

కొలుపుచుండును. అట్లుండగా, నోవులను బండ్లించుచుండగా, ముచుగా
గుండెలు, ముచుండగా, యుంటి నని యాతల దమగల బెప్పుడు' గదినను.
నా, నొప్పు, నొప్పుకాకుండుటచేతన భక్తుజుల పోదరుల దప్పువను.

ప్రాచీనముగముననే కాను. భట్లమురారికవి కాలమునను
బ్రాహ్మణవిద్యారులు గురువుల యచ్చములందు శాస్త్రవిశేషముతో జేయు
చున్నట్టి చెప్పియున్నాడు. చూడుడు.

1. గడ్డిమోపుల దెచ్చి మేపుటచే నైవేద్యమువల్ల బహుకాల
మునుండి ద్వేషించుచుండిన బ్రాహ్మణులు నవ్వుచు కంపేంద్రయాడు
గల యావుదూడను జంపుచున్నారు.'

పై కారణములవలన ముచులు చెప్పిన పటుహింసకవచ్చి చే నాం
ధ్రులు నీచులు గారు. నంద్రుల హింసచేసి చెప్పిన కథాగమనరో
కల్పించినది. ధర్మశాస్త్రచరిత్రలో పాపము వాదన 1. తే. పాపముగిడుడు
(బాంబాయి) మనుస్మృతిలో ననేకప్రశ్నల ముందు ప్రశ్న వివరించి చెప్పిన
యంశము దీనికి నిదర్శనము.

ఇంకను నన్నియో యూనన, బుని అంధులను గూర్చి వ్రాయ
వలసియున్నది. కాని గ్రంథనిస్తరభీతిచే మానితపి

నే నింతకముందు (అంగీరస సాగరి అంధులతో జగదా సంచిక)
ఆపస్తంబునిగూర్చి వ్రాసిన వ్యాసమునను, దీక్షిణి, కాలానివాసా
దులతో గొంతభేద మున్నది. చావికాకు ధేనుగల గొన్నిచిత్రము
లుండునని చదువరులు తలంతురు. గాక.

నే నాపస్తంబుని గురించి వినుచుండుటకొ నాని భక్తగృహ్య

1. శ్లో॥ తత్తాడ్మి క్షౌర తాల కోహమతి సూచనాన్యసిరి
మేధ్యా వత్స తరీ విహస్య పటుభిసోస్థిలుంతమాలభ్యతే.
అనర్థ రాఘవనాటక, (2 అంక)

సూత్రములు, మంత్రవర్ణములు కాక, మహామహోపాధ్యాయ పరచ
 వృత్తి వేంకట రంగనాథాచార్యులవారి అనుభవము నరసన్నము నరే. ఇ
 ద్దేవ శంకరనాథాచార్యులు, సూర్యక బ్రహ్మ, వేదాంతాచార్యుల వ్యా
 సము, పిల్లనేలబద్ధు, మాన్యుమొల్లరుగారు, ప్రాంతాంతరము తప్పిన, ఈ
 గుతులు లగు శ్రీ వుద్ధిగాల సూర్యచక్రకాండగావుగారి యుత్తరములు
 కూడ తోడ్పడినవి.

ఆంధ్రులఁగూర్చి విమర్శించుటలో శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరా
 వుగారి యాంధ్రులచరిత్రము, వీరభద్రరావుగారికి, శ్రీమామిడిపూడి
 వేంకటరంగయ్యగారికి నైన పత్రికావాదములు, ఇష్టే వేదా రామేశ్వర
 పంతులు, ఆంధ్ర శేషగిరిరావు, గాదె నరసింగరావు, మల్లంపల్లి సోమ
 శేఖరశర్మగారు, భారతి పత్రికలో వాసిన వ్యాసములు తోడ్పడినవి.
 అందు శ్రీసోమ శేఖరశర్మగారి వ్యాసములలో కొకటి, ఆంధ్రుల చరిత్రను
 వ్యాసమగు, పుష్కరతీర్థము (పొఖరా) ను దెలిసికొనుట కత్యంత ముప
 గరించెను. తదితరగ్రంథముల నామము లాయాచోటాలను స్మరించుట.
 పై గ్రంథకర్తలకు, వ్యాసకర్తలకుఁ గృతజ్ఞుడ నగుచున్నాను.

నే నీవీతికను ముగించుచుండఁగా, చుండపేట వాస్తవ్యులును,
 విద్యావయోవృద్ధులు, మిత్రులు నగు బ్రహ్మశ్రీ దేవులపల్లి నరసింహ
 శాస్త్రిగారు, "కారావరోనిషాదాత్మ" అను మరుస్మృతిలోని శ్లోకము
 నందు 'నై దేహసైరంధ్ర' శబ్దములే గాని 'నై దేహదంధమేదా' అను
 పాఠము లేదనియు, కుల్లూకభట్టుకూడ సైరంధ్ర శబ్దమునే చెప్పెననియు,
 గొన్ని ప్రతులలో నీశ్లోకమే లేదనియు వాసిన యుత్తర మందినది.
 మిలక వారికిఁ గృతజ్ఞుడను. శ్రీశాస్త్రిగారి యుత్తరము నుండి
 భాగము, పండ్లగూడెం అను నపవాదమును గొలుగించుచున్నది.

నాలవకిథ (వరకుచి.)

అందుకు 'పాణినిమహర్షి' పరిశోధన కలదు. వరకుచి చి. 12
 అధ్యాయమున ముగధరాజ్యము చేరిన సందమహారాజువసు
 తుని కాలము మంత్రమునట్లును, వరకుచి, శృహస్థుడైన తరునాతని
 ను బ్రహ్మచారిగా వరకుచి గురునగు వర్షోపాధ్యాయుని కడ విద్యా
 ప్సని మొదర్చునట్లును, జెప్పబడుటచే బాణిని వరకుచి కంఠం జిన్న
 నాడు. 'మూర్త్యచంద్రగుప్తుని' పాలనాకాలమున నుండెనని తెలియనగు
 మున్నది. అందుచేత, పాణినిమహర్షి క్రీ॥ పూ॥ నాలుగు మూడు శ
 తాబ్దముల నడుమవాఁడగుచున్నాడు.

కొందఁ జెప్పేనో యున్నట్లు జెప్పి, పాణినిమహర్షిని క్రీ॥ పూ॥ 3,
 3, 12 శతాబ్దములలోనికి, నిట్లుచున్నారు. కాని, షేమేంద్ర మహాకవి
 (11 11 11 శతాబ్ద) తన బృహత్కథామండరిలోను, సోమదేవభట్టా
 చార్యుడు (11 11 12 శతాబ్ద) తన 'కథానరత్నాగరమునను' వరకుచి
 'పాణినిమహర్షి' ముట్టిన పాణిని విద్యార్థిగా నుండినట్లు వర్ణించుటచే క్రీ॥
 పూ॥ నాలుగవశతాబ్దమునఁ బాణినియుండుననుట నిజమగును. ఇంతసూత్ర
 ముకాదు. పాణినియే తన యష్టాధ్యాయుయందు 'బిడాది' గణములో ఆప
 నట్లు మహర్షిని (4-3-104), 'నడాది' గణములో (4-1-99) మాగం
 పనాయనని స్మరించుటచే క్రీ॥ పూ॥ 3, 12 శతాబ్దములవాఁడెంత
 మంత్రము కాఁడు. మణియు గర్గాదిగణమున (4-1-105) చణకశబ్ద
 మనకు 'యథా' వచ్చిన 'చాణక్య' శబ్దమగునని చెప్పుటచే చణకసూత్రము,
 చణకమునఁ జెరిగియుండు ననుట స్పష్టమై, పాణిని మహర్షి క్రీ॥ పూ॥
 3, 12 శతాబ్దముల మధ్యకాలమున నుండుట నీకథ విశదపడుచును.

విదవర్ణ (కుమారిల భజనాచార్యుడు)

కుమారిల భజనములో వాడుచేసిన జనపదముల పేర్లు తెలియక పోవుట విచారకరము. ఈ మలము ఛా. దోగ్యోపనిషత్తు ఆవిర్భవించినపు డే పుట్టెనని యాయుపనిషత్తునందలి ప్రజాపతింద్ర విరోచన గాథచే దెలియనగును. 1 జైనమతమునందలి యరువదినాల్గు తీర్థంకరుడగు మహావీరుడు బుద్ధుని సమకాలినుడట ! అట్లయిన మొదటి తీర్థంకరుడగు ఋషభుడు 2. పూ. 10, 12 శతాబ్దములనాటివాడై న సగును. జై నమతమున దేవతలు; కుమారిలు నిట నే దికమతము. వైదికమతమునకు నివాసమును పూర్వముగా గూర్చినా శాస్త్రమున నిరీశ్వరత్వమే ద్యోతకమగును. విష్ణుత్వవోక్తము లగు యక్షములలో భేర్కానబడు 'ఇంద్రాగ్న్యము' శబ్దవాచ్యులే గాని, యుపాస్యులుగారు. అందుచే తనే తీర్థంకరుడు కుమారిలు సమరూప సిద్ధపడెను.

ఇట్ల కుమారిలుని వైదికమతమునందు 'కర్మమేగాని, భక్త్యాదులు నిస్స. అస్స. గాని' వైదికమతమునందు, కర్మము ప్రధానమైనను, చివరదశలో గాని నున్నట్లుగాను వైదికమతమునందు భోజకమగుసూక్రములు నుగలవు. 2 అవి యుపనిషత్తులక బ్రహ్మపవార్థ బోధకములే. ఇట్టి సేశ్వరత్వము కుమారిలభ్యుని మతమున మృగ్యము. అతని ప్రతికక్షులగు జైనుల గురువులగు తీర్థంకరుల విగ్రహారూపములే, హిందూమతమున విగ్రహారాధనమునకు దారి చూపినవని తొందలు తలంతురు.

వైదికమతమున దేవుడు రూపము లేనివాడు. శబ్దవాచ్యుడు. కాన, ఉపాస్యుడగుట కష్టమని జైనములోని విగ్రహారాధనమును వై

1. ఛాందోగ్యోపనిషత్. 8-3. దీనిని వేదాంతశాస్త్రజ్ఞులు 'దేవత' పాదము' గాఁ దలచియున్నారు.

2. అపస్తంబ ధర్మశాస్త్రము. 1-22, 23.

అంతేకాని, విగ్రహాత్వము నొందఁడు. అందుచేతనే, వేదర్థులగు నా
 పురుషులది మహర్షులకు, కాలిదానాది మహాకవులకు, కుమారిలభట్టాది
 మహాశాస్త్రవేత్తలకు, విగ్రహరూపములు లేవు. పూజ్యులను శిలారూ
 పులనుగాఁ జేయుట నార్యమతస్థులు తప్పుగానే తలఁచిరి. లేకుండిన నా
 టిభారతీయవ్రాత్యులు, ఆపస్తంబ, కుమారిలభట్ట, కాలిదానాదుల శి
 లావిగ్రహముల నేల చేయుంపరు? సనాతన ధర్మిష్టుల మనుకొను కవిపండి
 తప్రకాండులు బ్రతికియుండఁగనె తాము శిలారూపముల నొంద నిచ్చ
 గించుట, యజ్ఞాసపిలసితముకాదా? కుమారిలాదులగ్రంథములే వారి ది
 వ్యరూపములు. విష్ణుద్వైతమతమున భట్టలు శిలావిగ్రహరూపులై గౌ
 రవార్థులగుచున్నారు. పంచమహాయజ్ఞములు షట్కర్మలు చేయు వైది
 కికి విగ్రహారాధన మొనర్పకాల మెపుడు?

సంస్కృతవాఙ్మయమున 'పతంజలి, కుమారిలభట్ట, శంకరాచార్య, సాయనాచార్యుల' భాష్యము లప్రతిమానములు. వాని కవియే సాటి.

ఆటవకథ (తెలుఁగునాటి తురుష్కయోగి.)

ఈకథ యన్నిమతములలోను, సద్బోధకులు, నిస్పృహులు, స
 ర్వసములు, సగు మహాభక్తు లుండిరనియు, హైందవేతరప్రభువు లైనను
 స్వదేశభాషలను బోషించి వృద్ధి నొందింపఁగలరనియుఁ జెప్పును.

1. భారతవాఙ్మయములు. ఆపస్తంబయల్లాదీయము.

ఏడవకథ (ఆంధ్రగాయకండు.)

భారతీయులు పాచినకాలమునుండియు, గానకళాచరిత్రను, యుజ్యములందలీ వారి 'బౌద్ధాత్రమ' (సామంతభాగము) వల్లజేతయును, ఉద్దీభము (నాటగానము) మూక్షహేతువను భావనోద్భవమును లోకం గలదు. తాకికగానమునందు ప్రేదికకాల భారతీయులు జాత్రగాత్రముల విలసనము గానవచ్చును. వేదమునందు * భారతీయగాయకుల భేదములును, తద్వృత్తికరులభేదములును జెప్పబడెను. అందు గొన్ని వేదముల నిట వ్రాయుచున్నాను.

(1) సూక్తిండు=సంగీతము పాడి వినియేనాడు. (2) వేదావాదుండు=వేదాంతండు. (3) కొశకారిణి=పాడునపుడు శక్తి సూండునాడుది. (4) సంభ్రమండు=అటకాలకు సంభ్రమము వినిపించునాడు. (5) తూణవద్ధుండు=మొరలతో బాడునాడు. (6) వర్ణండు=తూణావాదకుల ప్రభుకల గవచములజేయునాడు. (7) గణండు=శ్రుతిబాతి స్వరాదిగణము జేయునాడు. (8) తూణావద్ధుండు=గాత్రముతోను, కట్టెతోనునూడ బాడునాడు. (9) నాణిసంఘాయ=చేతితో దాళము వేయునాడు. (10) అనుకోశుండు=సంగీతాంతము జెప్పునాడు.

అష్టాదశవిద్యలలో గాంధర్వవిద్య వేదముగానే పరిగణంప బడెను. అది సామవేదమునకు 'ఉపాంగము' అని 'చరణప్రవాహ' మను గ్రంథము చెప్పుచున్నది.

ఆంధ్రగాయకుడైన త్యాగరాజమోగియొక్క గీతములు దక్షిణభారతదేశమున, నేటిభారతీయగాయకులకు గురుత్వమును, శ్రోతల

నాదము నీకథ పోగొట్టుచున్నది. పరదేశమున వర్తకమునర్పణ బ్రోత్సహించి, వసుమంతుని 'ప్రభాసు' దేశమున కంపిన 'శ్రీవీరవేంకటపతిరా

యలు', నాతని మంత్రియగు 'దత్తనామాత్యుడు' కొంతకాలము జీవించి యుందురేని—మహామదీయుల యొద్దే చందగిరి, సభువులకు ప్రేరణదేవని దక్షిణహిందూదేశచరిత్ర వేల్పున నుడువని తెలపవగుచున్నది. ఈకథ జరుగుచోటి 'నూతనేపి. నూ' భాగోపపరిచితులును, నీకథ వలన విశదమగును.

'శుకసప్తతి'లోని ప్రథమకథను, చంద్రభానుచరిత్రాది గ్రంథములను జదివి యీకథ నాచే గూర్చబడెను.

తొమ్మిదవకథ (శ్రీశైలమల్లికార్జునుడు.)

ఈకథకు నాదిగ్రంథమగు శ్రీశైలఖండములోని 'వైవమతము'నకును, 'బాసవపురాణము', 'పండితారాధ్యచరిత్రము', 'ఆంధ్ర శ్రీపర్వత'ములము, 'పుష్పనాథీ' పేర్కొనబడునను' నకును జాల భేదములున్నవి.

మల్లికార్జున దేవుడు వీరశైవ మతములకు బ్రథానదేవతము. అదేవుని యుత్పత్తి యందు గలదు, వీరశైవము జైనమతము నణచుటకై, బసవేశ్వరుని వల్ల నాపిర్బహిష్కరింపబడినట్లు బసవపురాణము జదివినవారికి స్పష్టమగును. ప్రాచీనశైవమునాంశమునీ కథవల్ల తెలియవచ్చును.

వికాపురమున నొక భౌద్ధస్తూపముండిన చిహ్నములు పొడకట్టుచున్నవి. దానిం ద్రవిష్టయందలి శాసనాదులను శోధించినయెడల మఱి కొన్ని యాంధ్రుల ప్రాచీనచారిత్రకవిశేషములు పరిశోధకులకు లభింపగలవు. ప్రాచీనాంధ్రవిష్ణునాంశముల కొన్నిటిమాత్ర ముగ్రంథమున వ్రాసినందున ధన్యుడనుగాఁ దలచుచున్నాను.

—♦ స్వ ని ష్క య ము. ♦—

ఈగ్రంథమును వ్రాయుటకు “నరసన్నపేట” నివాసులు, పండితపోషకులు, పెక్కు ధర్మకార్యము లొనర్చినవారు నగు, శ్రీపొట్లూరు స్వామిబాబుగారు హేతుభూతులు; వారిసహాయమే లేకుండిన నేనీపుస్తకమును ముద్రింపలేకుండును. కాన మిత్రులగు వారికే యీగ్రంథమును గృతజ్ఞతాపూర్వకముగాఁ గృతి నిచ్చుచున్నాను.

ఇట్లు,

ఓం శ్రీమదంబకేశ్వరాయనమః

నవకథామంజరి

✓* అంధులదాయాదుడు

బ్రహ్మగోపనశతానాం 'రోహిణి' డయరాజు కలడు. పౌరాణికు లా
 దాని ప్రకారం నాడు. అంతే పరిశ్రమచేయు పుత్రుడు పుట్టెను.
 అంతర్జన్మమున నాడును పుట్టెను. అంతకు ముందుకు
 పుత్రసంతతి లేనందున నారాజు చింతించుచుండెను.

ఇట్లుండ నాహరిశ్చంద్రుని స్వహితుల కొకప్పుడు, పక్షతుడు,
 నారాజుడు పను నిర్వహించుచు లభించె నానా, హరిశ్చంద్రుడు దా
 మును నాహరిశ్చంద్రుని శౌర్యముచే, నారాజుతో బ్రహ్మగోపన శం
 కించి నామని పుత్రుని పుట్టినందున గల్గు లాభములకు తెచ్చెను. హరి
 శ్చంద్రుడు తనకెల్ల పుత్రుని యగునో చెప్పునాడు అందులకు
 నారాజుడు, సీరాజా! నీవు 'వరుణ' దేవని, నాకు బ్రహ్మగోపనగిన నే
 నాపుత్రుని బశువుకా జేసి నిన్నుగూర్చి యజ్ఞము జేయుదునని ప్రార్థిం
 పును అట్లు చేసితివేని నీకు వరుణుడు పుత్రునిగాను పనియెను.

పిమ్మట హరిశ్చంద్రుడు వరుణు గూర్చి నాహరిశ్చంద్రుని
 గురిన నే హపుత్రుని బశువుకా జేసి, యజ్ఞము జేయుదునని ప్రార్థింప
 వరుణుడు ప్రత్యక్షమై పుత్రుడు కలుగ నడిచెను.

పిమ్మట హరిశ్చంద్రుని 'రోహిణి' నకు పుత్రుడు దుద్రవింప
 వరుణుడు వచ్చి, యాబాలునిచే నాకు యజ్ఞము జేయుమన హరిశ్చంద్రు
 డుడు, పుత్రప్రేమచే బిడ్డను వదలలేక 'జాతాశౌచదినములు చెల్లిన
 నాని బాలపశువునకు యజ్ఞాంతలే' దనగా వరుణుడు వలెయని చెడ
 విపోయెను.

జాతాశౌచదినములు వెళ్లినపిమ్మట వరుణుడేతెంచి నీవు చెప్పిన గడువు ముగిసినది గాన వీనిచే నాకై యజ్ఞము నొనర్పమనగా హరి శ్చంద్రుడు 'పశువునకు దంతములు వచ్చినగాని నాన దేవుడు కాదనగా వరుణుడు డంగీకరించి వెళ్లిపోయెను.

పిమ్మట రోహితునకు దంతములు రాగా నరకమున ప్రవేశించి గొలువకు దంతములు వచ్చినవి గాన వీనిని యాగజతవు. జేసి యజ్ఞము నొనర్పమనెను. "ఈబాలున కిప్పుడు వచ్చిన దంతములు స్థిరములైనవికావు కాన నివి యూడినగాని యాగాప్రకృతి యిబ్బిడ దుండ" అని హరిశ్చంద్రుడు డన 'తథాస్తు' అని వరుణుడు త్రరోహితుడయ్యెను.

తరువాత పాలపండ్లుడగా వరుణుడు దేవతలయట్ల వచ్చి పల్లూడినవి గాన, వీనిచే జన్మము నొనర్పమనగా "రెండవసారి దంతములు రానదే పశువు సర్వావయవసంపూర్ణత నొంద" అని హరిశ్చంద్రుడు డన వరుణుడు డంగీకరించెను. రెండవసారి దంతములు రాగా, వరుణుడు దేవతలెవలె వచ్చి, యవయవసంపూర్ణత కలిగెను గాన నీకు మూర్ధాచిత, ఇస్త్రిని జేయమనెను. "పశువు కాగల క్షత్రియుడు వ్యసూచిత మగు సన్నాహశీలి కాకుండిన, యజ్ఞమునందు విశసించ సర్వుడు కాడు" అని హరిశ్చంద్రుడు డన బూర్వమువలెనే వరుణుడు డంగీకరించి యంతర్థానుడయ్యెను.

పిమ్మట 'రోహితుడు' యుద్ధశాస్త్రమును నేర్చి కవచధనుర్భావాదులను ధరించుచుండ వరుణుడేతెంచి, సన్నాహశీలిగాన నీకుమూర్ధాచిత సవనబొనర్పమనెను. దానికి హరిశ్చంద్రుడు డట్లెచేయుచున్నాని యంగీకరించి రోహితుని బిలిచి యిట్లు చెప్పెను. "నాయనా! నాకొఱకు నిన్నివరుణుడు డిచ్చెను. అయ్యో! నిన్ను బశువుగా జేసి నేనీ వరుణుని గూర్చి యజ్ఞము జేయుచున్నా" నన, నారోహితుడు డంగీకరించిన, ధన్యుడై యరణ్యమునకు బరుగిడి యట నుండెను.

“ఓరాజా! పెద్దవాడు తండ్రికి జూలం బ్రాయనుతుం డయ్యె; పి
న్నవాడు తల్లికి ఋఘు బిడ్డడయ్యె. వారలిరువురు నొల్లని వాడైనను మ
ధ్యముడను గాన నూలుగోవులను వీనికమ్ము, నీవెనుకనే వచ్చెద” ననిన
రోహితుడు నూలుగోవుల నజీగర్తున కిచ్చి శునశ్శేపుని వెంటనిడుకొని,
పురప్రవేశంబు చేసి హరిశ్చంద్రునితో, తండ్రి! నాకు మారుగ వీనిని
యజ్ఞపశువుగాఁ దెచ్చితి ననెను.

అందులకు హరిశ్చంద్రుడు సంతసించి, వరుణునితో నీ శున
శ్శేపుని, బశువుగాఁ జేసి నీకు యజ్ఞము నొనర్తునన, వరుణుడు, త్రి
యునికంటె బ్రాహ్మణుడొ శ్రేష్ఠుడగుదా ! నీని బశువుగాఁజేసి ‘రాజ
సూయ’ యాగము జేయుమని చెప్పగా, హరిశ్చంద్రుడు రాజసూయ
ములొని సోమయాగాంగమను నొకకమ్మముచు శునశ్శేపుని బశువు
గా నేర్పఱచెను. యజ్ఞమున హరిశ్చంద్రునకు విశ్వామిత్రుడు హో
త, జమదగ్ని అధ్వర్యుడు, వసిష్ఠుడు, బ్రహ్మ, యామ్యుడు “ఉద్ధృ
త” అను ఋత్విక్కులైరి.

పెద్దవారు మహర్షులు రాజసూయము జేయుంపు చుండఁగా
‘మనుష్యులనువులు’ బ్రహ్మసముదయ మానర్చి మొనరి. విశేసింపఁబడు ప
శువునకు గొన్ని సంస్కరణముల జేసిన పిదప రెండుపేటలు వేయఁబ
డి రెండుబారల పొడవుగల రెండు కుశనిర్మితములగు త్రాళ్లతో కాళ్లను
తలను గట్టిగా బంధించి, మూడుపేటలు గలిగి మూడుబారలు పొడ
వుగల త్రాటిచే మధ్యభాగమును యూపస్తంభమున కంటఁగట్టవలయు
నని విధింపఁబడి. ఇప్పుడు విశేసింపఁబడు పశువో! సాధారణపశువా? కా
దు! యవముడు—మహర్షిగోత్రోత్పన్నుడు—మహాకవి—వేదవేది—బ్ర
హ్మవర్చస్వి—మహాభక్తుడు; అట్టివానిని, బైవిధమున బంధింప నవలసి
చేసెనువచ్చునని విశేషము బంధింప సంగీకరింపలేదు గాని, నూలుగో

పురికి నుండి, ముగ్ధుల శునశ్శేపుని తండ్రియగు 'తనగర్భుడు' నాకొకను
 నూలుగోవుల నిచ్చినయెడల నేను శునశ్శేపుని బంధితునిగా నుండి, పా
 ర్శ్వమున దుర్ల నూలుగోవుల సేయగా నజీగర్భుడు చాచు ప్పదము
 ముగ్ధుల కాదు, శిలాహృదయముతో, బుతుని విశసింపఁ యూపన్తు
 భమునకు బెరితి నంటగట్టెను.

అపుడభ్యర్థ్యఁ డేతెంచి, బంధితుడగు శునశ్శేపునకు విశసించు
 టగు బూర్వము చేయఁదగిన కొన్నికర్మములఁ జేసెను. పిమ్మటఁ బశు
 పురు ఖడ్గముతో విశసించునమయమేతేర బ్రహ్మతేజస్వియగు శునశ్శే
 పుని బంధించుటకే యెవఁడగు సిద్ధపథకుండినపుడు ఖడ్గముతో ఖండింప
 నెవఁ డాయత్త పడును ? అమహాకూర్మగుడగు నజీగర్భుడే తన కుమారు
 ని మణినూలుగోవుల నిచ్చినయెడల నేను ఖండింతునని వజ్రయహృద
 యముగోఁ బల్కెను. నూలుగోవులను హరిశ్చంద్రుఁ డిను నజీగర్భుడు
 కుమారుని విశసింప ఖడ్గము వహించెను.

హా ! ఎంతకూర్మకర్మము ! తనగర్భమున జన్మించి సుగుణవం
 తుడై, విద్యాయుక్తుడై సుకృత్యుడై పితృభక్తి దైవభక్తులుగలిగి ను
 కుమారుడైన పుత్రుఁ డెవఁ నెవనికి మనసొచ్చును ? అజీగర్భుడుమాత్ర
 మే ఖండింపఁ దలంచెను. ఇది దరిద్రదోషము. ఆకలిచేఁ గమపుమాడి
 యుదరపోషణముకై చేయఁదలఁచిన మహాపాతకము ! మతద్వేషముచే
 గుమారుని ఖండింప నెంచిన హిరణ్యకశిపుని చర్యయు నిట్టిదేకదా ?

శునశ్శేపుడు, తొలుత దన్ను బంధించి; యశ్వమేధముతో సిం
 హాదిజంతువుల కొనర్చినట్లు కొన్ని సంస్కారములు జేసి, మరుష్యుని
 గూడ సరణ్యమున విడువఁగలరనియు, దా నెచటనైన విడువఁ బడిన నెఱు
 లనో జీవింపవచ్చుననియు దలంచెను. కాని, రాజసూయమునఁ దప్పక
 సరుఁడు విశసింపఁ బడవలయునను విధి కలదని యాతనికిఁ దెలియదు.
 కాని తండ్రి ఖడ్గముఁ జేఁబూనగానె యిట్లునుకొలెను.

“హా ! నన్ను విడువక సాధారణపు మాగపశువునలెనే విశసంతు
రా ? అయ్యో ! నేనిప్పు డెవేల్పుఁజింతింతును ? శుభకరుఁడగు వేదేవుని
బ్రాహ్మింతును ? తిరిగి నన్నే దేవత భూమిపై నుండనిచ్చుచు ? నిజముగ
నేను మాతల్లిని జూచుస్థితి కలుగునా ? ఓనరుణా ! నామొట్ట నాలకింపు
ము. రక్షణేచ్ఛచే నీకెదురుగఁ జేయువాస్తోత్రముల నాలకించి నన్ను సుఖ
వంతునిగాఁ జేయుము. (1) బహుజనులచే నుతింపఁబడు నోనరుణదే
వా ! సమీపమునందే మరణముగల నేను వేదవాక్కుచే నిన్ను నుతిం
పుచు నా కాయువు నిమ్మని కోరుచున్నాను యజమానుఁడుగూడ (హ
రిశ్చంద్రుడు) హవిస్సులచే నిన్నాయాయువుకే కోరుచున్నాఁడు. నీవు
మాయురువురకొక్కెల ననాదరముతోఁజూడక, హేళనము చేయక మా
యిరువురయొక్క యాయురారోగ్యములను నృద్ధిఁజేయుము.”

శునశ్శేపుఁ డిట్లు పెక్కువిధముల వరుణాదిదేవతలను స్తోత్రము
చేసిచేసి “ గొప్పవారలకు నమస్కారము, పిల్లలకు వందనము, యువకు
ల కభివాదనము, వృద్ధులకు జోహారు. ఓదేవతలారా ! నాకు శక్తిగలిగి
జీవించినయెడల మిమ్ముల నర్చింతును ! ఓ పరమేశ్వరా ! నిన్ను స్తోత్ర
ముచేయుటలో లోపముచు గల్గింపను. రక్షింపుము; రక్షింపుము; రక్షిం
పుము. అని స్తోత్రము చేయుచుండగా, పటుక్కుమని యాపాదమస్తక
ము, గట్టిన కట్లాక్కసారి తెగిపోగా, శునశ్శేపుఁ డెదురనుండిన విశ్వా
ముత్త్రుని యొడిఁగో, బడి రక్షింపుము; రక్షింపు మని వేఁడెను. దయా
భుఁడై విశ్వామిత్రుఁడు రక్షింతు ననెను.

శునశ్శేపుఁడు విశ్వామిత్రునింతలముఁ జేరగనే శునశ్శేపుని శం
ద్రియగు నజీగర్తుఁడు విశ్వామిత్రుకడ కేగి నాపుత్తుని నా కిమ్మన,

(1) ఈయర్థముగల మంత్రమిపుడును బ్రాహ్మణులచే సాయంసంధ్యలలో జపింపఁ
బడుచుండును.

విశ్వామిత్రుడు నీకు వేసేయను. వీనిని దేవతలే నాకిచ్చి రనను. కాదు
 నాకొడుకే యని యజగర్తుడును, నాకొడుకే యని విశ్వామిత్రుడును
 వివాదము నొందిరి. అపుడు శునశ్శేపుడు నేను విశ్వామిత్రుని పుత్రుఁ
 డనేగాని, యజగర్తుని పుత్రుఁడను గాననెను. హరిశ్చంద్రుని రాజసూ
 యము నెఱవేరుటెట్లును ప్రశ్నము కలిగెను. ఇంతలో వరుణదేవుఁడే ప్ర
 త్యక్షము శునశ్శేపుని ప్రార్థనములచే, దనకు, దృష్టి కలిగెననియు, ఇక
 యుద్ధము జేయు నవసరము లేకుండగ యజ్ఞ ఫలమును హరిశ్చంద్రుని
 కొనఁగొనుచున్నాననియు నాతఁడు నీరోగియగుననియు వరమిచ్చి వరుణుఁ
 డంతర్హతుఁ డయ్యెను. హరిశ్చంద్రుఁ డకోగి యయ్యెను.

శునశ్శేపుడు దేవతలను మునుఁడగుటచే 'దేవరాతుడు' అను
 బిరుదునామము నెలనొడవలెను. విశ్వామిత్రుడు 'అంధ', మధుచ్ఛూ
 నాది, సంజలతో నొప్పు తనసూర్వురు పుత్రులకంటెను 'దేవరాతుని'
 శ్శేషపుత్రునిగా నంగీకరించుటచే మన యాంధులకు దేవరాతుడు
 దాయాదుఁ డయ్యెను.

✓ * త్రిలింగ దేశపు మహారాణి

(దుద్రమ దేవి)

ఇందుమించుగ నిప్పుటి కాటునండల గోబింద సంతతరములను
బూర్వమొకనాటి సాయనభ్యాసమునును, ' ఓరుగల్లు, అంబాల'
యను పట్టణములకు సమమునుదు మహారణ్యచోదేశమున, నొక్కపల్లకి,
యోరుగల్లుముగముగా వచ్చుచు డెను. పలకి గుండున్న యవతి ప్రా
యశః పడునెనిమిది వసంతపువ్వులజూచి యుడవచ్చును. భర్తయు నా
మోహోగూడ నశ్యాహుధుడై చుచుదెంచుచు డె. ప్రయాణపు బడిలిక
వారిరువురమొక్కయ, పల్లకిలో నులయొక్కను, ముగము బేకాక,
గుఱును నందు సైతము స్వముగ గనబడుచుండెను. వేళ సాయంకా
లమును, ప్రవేశి చిన దరిణ్యమును, సగుటచేత నన్యూర్జ్వనుడు వేవేగ
ము నడువ బోయల కాజ్ఞాపించుచు, దనయశ్వమును వడిగ నడువ హె

* ఈకథ శ్రీయుత మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులుగారి 'మల్లికాగుచ్ఛ
ము' అను గ్రంథమునుండి గైకొనబడినది. పంతులుగారు గేటి హైదరాబాదు సం
స్థానములోని యాంధ్రప్రస్థములులో నొకరు. వీరు బహువిధములగు చారిత్రక సాంఘిక
ది విషయకములగు వ్యాసములను గ్రంథములను వ్రాసిరి. వారి గ్రంథములలో ప్రసిద్ధికెక్కిన
'చింతామణివైద్యాపండితుని' 'క్షాత్రయుగము' అను గ్రంథమునుండి యాంధ్రప్రదేశ్
బడిన వ్యాసము లాంధ్రవాఙ్మయములో గొత్తవి. మల్లికాగుచ్ఛము చారిత్రక సాంఘిక
కవిషయముల డెలిపెడి యింపైనకథలుకలది. వీరి వ్రాత ధారాశుద్ధిగలదై సలక్షణమైన
భాషకలదిగా నుండును. హనుమంతరావుగారు, ఆంధ్రాగ్లసంస్కృతభాషలనేక, శా
స్త్రాభాషను నేర్చి నైజాము గవర్నమెంటులో బహుకాలముద్యోగము చేసి, పిమ్మట
నచటి హైకోర్టులో వ్యాసవాదవృత్తి నవలంబించి యాపు డణునడవకరిగల శయస్సున
విశ్రాంతిం గైకొనుచు నచటి యాంధ్రుల మభివృద్ధికై బహువిధముల సేవలుపడుచున్నారు.

రి వీనులను నోకలగా నామె యనుమానముతో నటు నిలు వరించి
 చూచెను. కాని యేదియు గన్పట్టలేదు. తానుకయు సందశించినది రి
 శ్మభురేయో నాని సమాధానము చేసెను. నామెనది ధైర్యముతో
 కూర్చుండి పట్టెను. నిశ్చయమునకు, బట్టెను! నూని భరించు నామె
 గూచునోడు. పట్టెను. కాదములను, నెద సమయములకు పట్టెను
 లును గలిగెను. గురుగంపాకటి, యానాదమున నాయుధముగ బలుచిడి
 పట్టి, 'నలుగురు నిలు'దని బోయెను. గద్దరించుచు బట్టి కడ్డముగ
 చిలచెను. నెదపట్టెను. బోయెను. నెదములతో బోయెను. గద్దరించుచు గా
 నక నిలుచుచు తను దొరసానినై. విస్మయచిహ్నములను బగు చూ
 దులు బలుచి. ఇత నానుందరి మానసికపీడిని పేలుగ పట్టెను.
 నూనా! నెదట నీదృశ్య మామె హృదయమున భరించునట్లుండినను,
 నెదనే సమాధిచార్పల్య మామె నెదను పదలి గూర్చుమును శీరత్వ
 మానగించెను. కానున్నదిగాక మానదని గుండె రాయుచేసుకొని నూ
 లేను ధైర్య మానియుండునంతలో, నోడిడికాండ్ర నాయుడు లెండు
 నండ్రప్రహారములతో బోయెను. బట్టిని దింపించి యాజన్యనిని సమీపి
 చెను. అంతపటి కితికర్త వ్యతామూఢయై యుండిన, నాయువతి యెట్లు
 నో ధైర్యము జిక్కబట్టి గుప్తముగ నుండిన కటారుతో నాదోడిడికాని
 గొమ్ముం గుమ్ము జేయి యెత్తెను. నాయుడును మాతిననితిని నిము
 సమున గ్రహించి, నెదను వ్రేలాడుచుండిన భిక్షమును విద్యుద్వేగముతో
 నూడ బెరికి తటాలున దానితో నొకబలముగ వ్రేలు నాయువతి తోమ
 లకంఠమున గుఱిచూచి వ్రేయ నెత్తెను.

మనకథ జరుగుకాలమున ద్రిలింగగాజ్యమును 'కాగలిరుద్ర'ను
 పేరు గానునై భవోపేతముగ నోరుగల్గునగరము రాజధానిగా జేసికొని

మొదటి గ్రంథమునందు లోకపురిమహాపురాణము పుత్రులను గూర్చియు
 ముఖ్యముగా వర్ణించుచున్నది. దేవిగారికిఁ బ్రసాదమువలనను గ్రామ
 పునరుద్ధరణమునకు నోడుగింతికిరీపి సామ్రాజ్యమునునకు నుండు పరితాపమును
 దునిగి నాశించును, కావ్యదేశముల సమమనుండెన నాంధ్రాధ్యక్ష
 కుమార్తె కన్నకు వారివోపిడిగాండ్ర కాశ్యపుమచ్చుచుండటగూడ
 సాధనమునందును. గతి నక్రరణాంతమున జెప్పబడిన భయంకరకా
 ర్యము జరుగుచుండెన ననుమతిమున నోరుగల్గుచుండి వెడలి యుంబోల
 గ్రామోద్ధారణకులై వచ్చుచుండెన యిద్దరాశ్వీకభటులు హతాత్తుగ నా
 రంగమున వ్రాలిరి. శ్రోత్తగా వచ్చుచుండెన వారి స్వల్పసంఖ్య బందిపో
 ముగాండ్ర కేమాత్రమును భయమును గలిగింపక వారిని తమపసి యధే
 ప్పవనిగ జేయనిచ్చెను. వెనుకజెప్పబడిన విధమున నాదోపికాండ్రనా
 యకుండు సుందరికింతయు గతితోఁ దెగవ్రేయ గుంకించుచుండెను. ము
 చ్చేయుక నమునమున కాచిచ్చోపిణియగు కోమలి పరలోకగామినియె
 యుండెను. కాని, యాగత్యకులతో నొక్కరుఁడు వెనుకనుండి యా
 ఘోరకార్యమున కేరెనైన యానాయకుని కేలు నెత్తనతే తటాలున
 దనపట్టాకితయొక్క తివ్రమును సహయోచితమును నగు వ్రేటుచే నేల
 బడవేయునంతవఱకు నొక్కఁడేనియు నిట్టిపని జరుగు నని యెంచియుండ
 లేడు. ఇక రెండవయాశ్వీకుఁడు తక్కిన బందిపోటుగాండ్రపని చక్కఁద
 ట్టసాగెను. నాయకుఁడు తనకు సంభవించిన యాపదకు దల్లడిల్లుచు బ్ర
 తుకు జీవుఁడౌ యని పిక్కబలము జూపి, తన యనుచరులకు మార్గదర్శ
 యయ్యె.

తన కథానాయిక పాత్రముల గాపాడిన మొదటి యాశ్వీ
 కుమారుని, స్ఫుటముగ తేడమును గలిగెను. నను. కాని

[illegible]

“యమనా!” యమనూరు నోట నెడల నాపురుషుడు తన భార్యను
కొగలించుకొనినా, యమనయినా బ్రోచేశాన కెదురుగబోయి, యాతని
పంజరమున బాహులుతలుపై చి నెక్కి-నెక్కి- యేడ్వసాగెను.

అంతః ప్రతాపపుండు ధార్యనూటజించుచు నిల్లుపల్కెను. “నచ్చె
 ఏడునక్కనూ; దేవము నేడను మనపాలిట నుండుటచేత, నియంత్రిత
 ను నుండుట చచ్చి నీ సాధనమునకు దన్నూలమున నామూలప్రాణములను

[illegible]

అశ్వః—“అయ్యా! మేనుంటిటి శ్లోఘనీయకార్యము నేమియుఁ
జేయలేదు. ఏమైన జెసితిమేని యది మాకర్తవ్యమే యగును గాని యం
తికిన్న నేమియులేదు. ఈనుందరిపాఠముఁ గాపాడఁగల్గినందు కెంతయు
సంతోషముగ నున్నది. మేముకల బోయెదము. ఈరౌతూ మీవంట నీ
యరణ్యము దాటువఱకు రాగలఁడు. పాపమీనుందరిని వదలిపోవుటకు
నిశ్చయముగ లేదు అయిన నుచ్చేయకలేవ్వుడు. విగాగ్రము మెట్టియో తె
ల్పిన నొకమాటచ్చటికి వచ్చి కొమ్మునక్కించి ధన్యతకొందెదము.”

ప్రతిభా: — ఇది శక్తిని నానందప్రదముగా మార్చు మంత్రస్థాయి నుండి
 పొందు. ఇచ్చట కాలమును దూరముననున్న రుద్రప్రసాదము మానవాస
 గాఢముగా, తమకు మాగృహమును దర్శక పావనమొనర్చి మా యా
 తిథ్యము నంగీకరింప వేడుచున్నాము.

అశ్వః—‘సుందరీ ! సెలవు. అయ్యా ! సెలవు !’

యమునాపరీతాపులు:—“అయ్యా! వందనములు, మాకమి
తాపకార మొనర్చిన తమ పవిత్రనామమును మేము వినవేడుచున్నా
ము.” అంతలో సయ్యాశ్వుకుండు కొంత దవ్వేగియుండినందున నాతడు డి
వలెను కచ్చిన ప్రత్యుత్తరమున ‘రుద్రదే...’ అను మాటమాత్రము
వినవచ్చెను. అతనిపేరు “రుద్రదేవుడు” డని వారు నిశ్చయించుకొనిరి.

యనుచు అందముగ నుండెడిది. ఈ కథ యుగసంభవముగాఁ జూచునపుడు
ములనఁ బూర్వము, పితరులు పరలోకగతులైనందున బ్రతాపరుడు
పైతృకములగు భూముల దివళిముఖము దర్శనమునవలసినవాఁడాయె
ను. అతని పాశ్చికాదానము కొన్నివేల రూపులు పరమిత కలిగియుం
డెను. ఈద్రవ్యముతోను యాతనిగృహము రాజభవనమువలె గడరెట్లు
మై చక్కని యుద్ధానవనముతో నడవ ముండెను. ఆవరణపు గోడలు
మిగుల నెత్తుగనుండి, దాని యంతరదిశల నల్పమును నొక గొప్ప కమా
ను, అంతర్మందిరపు సంహద్వారమున కమరుగ గంభీరాస్థితం బ్రకాశం
చుచు, నా గృహమున నివసించువాడు దేశముల గొప్పదనమును
జూలుచుండును. యానకు కాపురమునకు వచ్చిన వాని సహత్సరముల
నుండి ముఁ బ్రతాపరుడు నానారసౌఖ్యములకు సంపూర్ణముగ ననుభవించు
చుచుండెను. ఆమె హృదయము కడుమృదులము, పరిశుద్ధమునై యుం
డెను. తాను భర్తను మనఃపూర్వకముగఁ బ్రేమించుచు, అతనివలన
గాఢముగఁ బ్రేమింపఁబడుచుంటి నను నానంద మామహృదయమును
సర్వదా సంతుష్టిం గల్గించుచుండెను.

ప్రతాపరుడు సైతము భార్యను మనఃపూర్వకముగఁ బ్రేమించు
వాడే; అయినను, ననురాగమున కునికిపట్టు లగు స్త్రీలు, పురుషుల
నంతగాఢముగఁ బ్రేమింపఁగలరొ, పురుషులు స్త్రీల నంతగాఢముగఁ బ్రే
మింపఁగల్గుట కొన్నిపట్టుల ననంభవముగదా! పురుషుల హృదయము
బహునులభముగ సందియములకుఁ దావొనంగును. యమున పాణి
ములు రక్షింపఁబడిన యానాడు వారింటికి వచ్చి చేరినప్పటినుండియుఁ
బ్రతాపుని యమలినహృదయమున నేనియో మాలిన్యము ప్రవేశించెను.
పత్రముపైఁ బడిన మచ్చను గడిగివేయవచ్చును గాని పృథగ్ముఖుగఁ
బడిన మచ్చను దుడిచివేయుట దుస్సాధ్యము. నీవితరుని వెలగల ముత్తయ

మును 11 గ... .. దానికి బ్రతికె నను గ్రామమును
 ధర్మము... .. పోయి పోయెను: కాని సేనా క్క-నిమిషము... .. జరిగె
 బ్రహ్మముగల యెల్ల యములమును వచ్చు నిచ్చినను
 దీర్ఘజాలకు. దురదృష్టమును నానాదీచుడియు బ్రహ్మ
 క్రిహక్రమముగ విహారమునొలిత మనము... .. బ్రహ్మమును
 భార్యయెరుట నున్న వేళ సంతనమును జ్యోత్సవముచు, నెవ్వరు
 తేనితరుణమున దీర్ఘ విచారసాగరమున మునియుండును. ఈతి నా
 హాటికి హెచ్చెను. అంతకుము న్న సుధినము ప్రేయస్వితో నూడ సా
 యంనమయములందు గృహారామమున విహారముచర్చ కలవాటువడి
 యుండిన ప్రతాపుడు, ఒకనాడు తల దిమ్మగ నున్నదనియు, హరి
 యునినాడు గాలి కడుజల్లుగ నీయమును నుచు నే పో వివర
 బుచ్చుచు వివరములను చూసెను. విశ్రమనమయమున దభ్యంత
 తరగ్గహమున యనునననన గూర్చుండి విరోధసంభాషణముల
 బ్రహ్మపుచ్చు నాతడెల్ల యవకాశము లభించినపుడు, ఉక్క-గానున్న
 గనిగాని, హరిట నెనరో పిలచుచున్నట్లున్నదనిగాని పలుకుచు లేచిపోవును.
 ఏకాంత మాతని కుక్కువ రుచించునట్లు కన్నట్లుసాగెను. స్వస్వస్వహారము
 లను గడుజాగరూకతో గనుపెట్టుచుండు తనతోంటి యభ్యాసమును
 నూనుకొనజొచ్చెను. పనికలిగి వచ్చు పెద్దమనుష్యులతో భూర్వము
 వది వివరముగ మనసిచ్చి భాషించుట నూని నాల్గుమాటలతో పరిపు
 చ్చి వారి నవ్వల కంటివేయుచుండును. యమున భర్తయొక్క యిట్టి
 నూనసికావసరం గారణ మారయ బలుమాటా యత్నించెను. కాని
 గూటె యత్నములు వ్యర్థములయ్యెను. ప్రతాపుడు డావెపల్కు నర్థగ
 కుమును నాకడముల కొకప్పుడు ఖండితముగను, వేటొకప్పుడు కపరు
 కపరును విచ్చునొక్కొక్కము లారంభము లయ్యె. ఆముఖిగొనము...

[illegible]

మనోవంతములు భూమినిర్వణములగు కనామములు ముందుగాను
 పుట్టుములుగు భూములు పడును; నేటికిని విజయములు పుట్టుములుగా
 తిమ్మననే కలుకావృత్తియగు విశవృక్షము జన్మించి దుష్టులముల నొ
 నగును. ప్రతాపని మనోశ్రేత మివ్వధముగ నాములను జదవదులు
 తేలిసియున్నాడుగదా ! అక్కటా ! ఈహృదయశల్యము పోవుకొట్ట !

IV

ఈ విధముగ దినములు గడచెను. యమున ప్రాణములు గక్షిం
 పఁబడిన యాయదృష్టదినము—కాదు—దురదృష్టదినము గడచి నేటికి
 మూడుమానములయ్యెను వారిభవనము నాశ్రయించి యుండిన యా
 రామములోని వృక్షతెలియు, లతావితానములు నవనసగతి నమాగమ
 మున, నవనవలాడఁ జొచ్చెను. అనుమన, అగమ, తమనాగభమును
 వాయుదేవుని ముఖమున నలుదెసలు కలసి మెల్లదామా నములు బల్లపిరిమి
 జేయవారెను. ఉద్యానవనములోని కేటానములు పృథ్వీదేవములు కడకు
 జరినిహంగమిధునములు మాటిమాటికి పచ్చి లల్లములు కలుగున నర
 స్పృగ సహవాససౌఖ్యముల ననృతిగా ననుభవించుచు మామము నుల్లి
 పనిర్మితము లగు నీసౌఖ్యాధనములలో నెక్కడిమియు నున్నదో
 గయులగు యమునా ప్రతాపమున కెక్కిపోయి యా జాలవద్యు
 యిచ్చ పంచత్సరముల నహవానము ననుభవించి నరుమాతలలాడె, భ
 వ్య తనయంతరంగము నెలుంగఁ గడవ్వఁగదా యమునాలోని మామము
 ముతిమతి జౌధింపఁజొచ్చెను. “జైవము ! నాకేటానములన్నియు దె
 చ్చిపెట్టితివి ? బంధికాండె) చెప్పులో వసువులు నా నామములను
 ధన రక్షింపకుండిన నీకేమిచేయి మూడిముందము ? నీయములములను
 పొడిచివా ! నీహృదయ ముట్టిదో నేమియును; నిష్కంఠముగా నున్న
 నీయములముల నేల దయగియుండునది కడుమున నీయములములను

మనస్సు ననుమానము పొందుచేసితివి? దయానిధునగు నోదైవమా! ఇప్పుడైనా నానాముల బాపి నాకు పరితపమును, నాజీవితేభ్యరుచుల శంకాగాహిత్యముల నేల కలపవచ్చు? అని కన్నీరు కన్నులున నేర్పుచును. అదంతయు మనోవ్యాఖల మ్మీదనే కలగజేయు నో వాక్యముగా. అది స్పష్టముగ నుద)దేవుఁ డని యామనము లగుకొని, యమ్యార్జ్యహండు వారియింటికి వచ్చెను.

ప్రతాపుఁడు రుద్రదేవుని రాకి విరంజనే ముచ్చటపమును మఱు నుపజిచి సకాగనముగ నతని నెదుర్కొని లోనికిఁ గోడ్డిదెచ్చెను. తన కియఁబడిన యాతీత్యమునకు రుద్రదేవుఁడు కృతజ్ఞతఁ దెచ్చెను. యమున కనఁబడినప్పు డయ్యతిథి యామెకు గుశలప్రశ్నముచేసెను. కాని, యుత్సాహపూర్వకముగఁ ప్రత్యుత్తరము నామెచే బడయఁజాలఁడయ్యె. ప్రతాపుఁ డెంతసంతసము జూపినను, నాదంపతుల హృదయకమలముల యడుగున కఱకుగ మెదలుచుండిన కంటకముల నాతఁడు కనిపెట్టుకపోలేదు. ఇవ్విధముగ నాయతిథి రెండుదినములచ్చలఁ గడపెను. ఈరెండు దినములును యమునకు రెండుయుగములుగ గడచెను. ఈదినద్వయము ను నామెమనస్సు చిత్రవిచిత్రములగుతర్కవితర్కముల మునింగి కర్తవ్యమును నిర్ణయింపఁజాలక తొల్రుపడుచుండెను. ఎవ్వఁడు తనభర్త మానసికాస్వస్థతకఁ గారకుఁడయ్యెనో-తనచింతకు హేతుఁభూతుఁడయ్యెనో అట్టిరుద్రదేవు నామెమనస్సునఁ బరిపరినిధముల నిందించుచుండెను. అతఁడు నచ్చిననాఁడే వెడలిపోక దినములుగడుపుచుండిన యాతనియునికి యమున మఖిసముద్రమును ఖోభింపఁజేయుచుండెను. తుదకామె వెనుక ముందాలోచింపక-భర్త యేమనునో యని తలంపక-తనప్రాణములును తగ్గింపిన రుద్రదేవునియెడఁ గృతజ్ఞతనైన వహింపక-క్రోధావేగమున వచ్చిన భర్త నిస్పృధినుండఁగనే మూఁడవనాఁడు కన్నుల జలబల బిడ్చుమును గా.

... గెల్చితే గెల్చునదికొక్క - కురుగ ము యిట్లునను. కోచాల్కు; పాల్కు; బుల్కుము
 చివరాడ వచ్చు! నాలో నీకు శ్చేష్టమూలమున నాపచ్చిని కొప్పురము
 నాలో కొప్పురము వచ్చితని! ఆవిధముగ మాదాంపత్యముఖమును దగ్గ
 నుండిని యి కలిగి కోచోవతి, మరల యిటకు వచ్చి ముమ్ము వేధించుట
 నీకు న్యాయమా? సిగ్గు లేదా?"

... పదిహెంకొక్కమును బిల్లు నప్పడు కనువన్న చే ప్రతాపుడు
 కొప్పురము నాలో కొప్పురమును దగ్గరము గాని, యింతివికోర్కె నెరువెటు
 వచ్చు. అంతయును దగ్గరము కొప్పురమును పేరునుండేన చివరాగపును
 మామలముగ నుండినదిని మామలము, నాకు మామలగము కలిసంబు
 యిటు కొప్పురము నాలో కొప్పురము! నీకు నీమంపరముచున్నానో
 అంతయును దగ్గరము నాలో కొప్పురము నీచేసిన ఘోర సాహసమును,
 మామలమున కొప్పురమును నాలో కొప్పురము బోధించిన దానవైతని!
 అంతయును విభక్త చారిత్రము వేడిచుదును, నేనిటు రా సావాసించితిని. త
 ను మామలవీక మానప్రమునకు వచ్చినవాడే గాను. నాకును నలుగుర
 లో నుండు దగ్గరము కలదు. మీకిట్టి యగౌరవభావ మున్నదని నాకు ప
 చ్చినతోడనే తెలిసియుండెనవో రెండుదినములు మీయింట నుండువా
 డెను గాను" అని యాయతిథి యనుచుండే దన భార్యమూలముగ న
 య్యాగంతుమనకు గోపమొదవుట కెంతయు జింతిల్లి ప్రతాపుడు య
 మునను ముఖమువాచునట్లు చీవాట్లుపెట్టి రుద్రదేవునికి దనభార్య పచ్చి
 దనమును బోధించి శాంతింపజేయజూచెను; కాని యాతడు ముఖలక్ష
 ణములను మార్పక చావడిలో సజ్జేగి కూర్చుండెను. ప్రతాపుడు పరి
 గిన దానికి వగచుచు వాకిట నిలువబడియుండెను. అంతలో 'పరీబాళి
 దారి యల్లికపనిచే' దళతల మెరుగు నల్లపట్టుబట్టతో జేరుబడిన పై
 కపుమస్తులను ధరించి, స్థిర కాయుడుగనున్న యుకయాశ్వేకుడు పుండె

దాగిన ముత్యము వచ్చి నువ్వూ నువ్వూ ప్రతాపాని ఇచ్చి, గుఱమును దిగి, పువ్వుగిరికి వెళ్ళు! ముఱముడినములక్రిందకు నివటికి వచ్చిన మా మహారాజు శ్రీగుడ్డిమదేవిగారిని వెంటనే తర్కంపవలసియున్న” దని గంభీరస్వరముతో చెప్పెను. “మహారాజు గారిచ్చటి కేలవత్తు” రను మాట ప్రతాపానినొట వెడలబోవుచుండునంతలో, చావడిలో గూ ట్పండియున్న డ్రదదేవుడు దాగిన ముత్యము వచ్చి నిలచెను. అంత నా క్రొత్త యాశ్వికుడు డ్రదదేవుడని మనము వ్యవహరించుచున్న యావు డుముని. ఇచ్చి నంగి సవిసయముగ జోహారునర్చి యిట్లు విన్నవించెను. “అమ్మా! మహారాజు గారి యానందకారము రెండునంగల భటులు వాకిట నిద్రము. నున్నాడు. దేవిగారికొకట పట్టికి నాయత్త పరుతుమా, లేక యశ్వము నాయత్త పలుకు సెలవా? దేవియూజు” యని మరల నొక మారు జోహారునర్చి తల వాల్చి నిలచెను. “పట్టికి చాలు రెండుగడి యలలో మా ముఱముడి వేరనలెను. జాగ్రత్త” అనివల్కి డ్రదదేవుడు కూడ; మహారాజు గారి శ్రీగుడ్డిమదేవి నుడివెను. అంత సమ్యాశ్వికుడు డ్రదదేవుని గానినాడు. అంతభావములను వినిన ప్రతాపాడు తత్త అనాటమునకు వెళ్ళి యున్నాడు. అంతభార్యచే నిందితమైన వ్యక్తి, త్రలింగ నామూజ్యమును మహారాజుయగు శ్రీగుడ్డిమదేవి యని య మునకు, దెల్పు వెంటనే యామను గూడఁ గొని వచ్చి, యరువురును మహారాజుగారి పాదరాజ్యములపై బడి తమ యపరాధమును మన్నిం ప వేడుకొనిరి.

మహారాజు మంత్రహాసముతో నానందములను లేవ నెత్తి సాదర ముగి నిట్లు పోయెను. “అమ్మాయీ! నీవు నిందించితి వని నాకు జింత కేను. నేను అపరాధము చేసినయిందితినే గాని యనుభవించలేను. అనాఁ డు శ్రీహరికి సమాధానము బృదయమార్దవముచేతను, అనేక దుఃఖ

మును నాభిని చూచి నామనస్సునకు నీవపు డనాభివలన నుదయించు నీ నీ
 కి నన్ను గొప్పించి, నావేషస్వభావమును మఱచి జాలిచే నున్న గొప్ప
 దానమును గానెడి; కాని పురుషవేషమున నున్న నే నన్నుచేయుట నిధిని కను
 చూచుము నాపాదించు ననుమాట తగువాత స్మరణకు వచ్చి, మిమ్ముల
 ముఱల నొకమారు దర్శింప ననుజ్ఞ వేడి యిపుడు మీయతిథిన్ యిటకు
 వచ్చితిని. నీనిష్కాపట్యస్వభావమునకును మీపరస్పరానురాగమునకును
 నానందించితిని; గాని కొంతకాలము మీమనస్తాపమునకుఁ గారణభూత
 ననందులకు నన్ను మీరు మన్నింపవలెను' అని రుద్రమదేవి యనెను.

అంత నాదంపతులు దేవికి ముఱల ముఱల వందనము లర్పించి
 'దేవిగారియెడఁ జేసిన యవజ్ఞతకు తమింప వేడవలసినది మేముకాని
 తమరు కాదని' కేలు మోడ్చి భయభక్త్యాశ్చర్యావేశములతోఁ గన్ను
 ల నానందబాష్పముల రాల్పసాగిరి.

అంతలోఁ బల్లకి వచ్చి వాకిట నిలిచెను. దేవి దాని నెక్కఁబోవు
 ను నాదంపతుల నాశీర్వదించి యిట్లనెను. "మీహృదయశల్య మింక పి
 డినదని నేను దృఢముగ నమ్ముచున్నా" అన నాదంపతులు, "దేవి
 గారి యనుగ్రహముచేత నిస్సందేహముగ వదలినది" అని పునఃపునః
 ప్రణామము లొనర్చిరి. మహారాణిగా రధిష్ఠించిన యాదోళిక బోయల
 యోంకారనాదములతో నంతర్హత మయ్యెను.

✓ ✱ ఆంధ్ర పీఠ

(ఆపస్తంబమహర్షి)

విశ్వామిత్రునిహర్షి, ప్రాణభీతిచే దనను శరణుజొచ్చిన శునశ్శేపుని పుండను మారుపేరుగల దేవరాతుని రక్షించుటయేగాక, దేవరాతుడు, "నేను అజీగర్హుని పుత్రుడనుగాను. నీబిడ్డడనే" యనుటచే నతికరుణా సమన్వితుడై "ఆంధ్ర, పులింద, పుండ్ర, శబర, మూతిబ, మధుచ్ఛంద, అష్టక, రేణుక, ఋషభ" నామముల నొప్పువా రధ్యక్షులుగాగల తన సూర్యుడుపుత్రులగు బ్రాహ్మణ, "మూరీ దేవరాతుని ముసోదరునిగాగల జేసికొనుటయేగాక, మియందటికి సగ్రజునిగాగల గూడ నంగీకరింపు" డన, మధుచ్ఛందుడను నాతని యచుజాలగు 'అష్టక, రేణుక, ఋషభ' లను వారధిపులు గాగల యేబది వైశ్వామిత్రులును శునశ్శేపుని ద ముసోదరునిగానూ, సగ్రజునిగానూగూడ నంగీకరించిరి. కాని, మధుచ్ఛం దునికంటె బెద్దవారగు "ఆంధ్ర, పులింద, పుండ్ర, శబర, మూతిబ" సంజలతో నొప్పు నేబదిమంది వైశ్వామిత్రులును, తండ్రునూట కేడు రాడి "శునశ్శేపుని మేమగ్ర సోదరునిగా నంగీకరింప" మనిరి. 1 అందు లకు సులభక్రోధియగు విశ్వామిత్రుడు తనమూట నతిక్రమించిన యాం

* ఇది ఆపస్తంబ సూత్రములు, మన్వాదిస్త్రులు, పురాణములు, ఐతరేయబ్రాహ్మణము పరిశోధించి వ్రాయబడినది.

1 పితృర్జిత ధనమంతయు సగ్రసోదరునిదే యగునని నేదమునందును, వ్రాసిన ధర్మశాస్త్రములందును గలదు. శునశ్శేపుడు శరణుజొచ్చిన కాలముననే విశ్వామిత్రుని కు జేయి బంధుగారునాణెములు, మఱికొంత ధనము హాశ్వంతుడు దక్కినగా నిచ్చెను. అది శునశ్శేపునకుఁ జెందుననియే యాంధ్రాదు లగ్రజునిగా నంగీకరింపఁచిరి.

డి తరుమఁబడినవారగుటచే నాంధ్రులను (1) ద్రావిడులని కూడఁ గా
లాంతరమునఁ బేర్కొనిరి.

ఇట్లుండఁ గొంతకాలమునకుఁ గురుపాండవయుద్ధ మేఱెనెను.
యాసద్భరతఖండస్థ స ఘములవారు నానంగ్రామమునఁ జేరినట్లు మన
యాంధ్రులతోని యాయుధజీవికులును గౌరవపక్షమునఁ జేరి, పోరి, పె
క్కండు) మడిసిరి.

భారతయుద్ధానంతరమునను దత్పూర్వమునను గల్గిన సాంఘిక ధ
ర్మవిప్లవములలో మన యాంధ్రులును బ్రహ్మచర్యది నియమములను
బురుషులును, పాతివ్రత్యమును స్త్రీలును బాటించనందునఁ బెక్కువిధ
ముల భ్రష్టులయిరి. నాఁడండ్రులు విస్తారముగాఁ గల 'సాల్వ' దేశమున
నారణ్యకపశువులు హెచ్చుగా నుండుటచేతను, పశుభక్షణ మాకాల
మున సంతగా నిషిద్ధము కానందునను, ఆంధ్రులలోఁ గొందఁ నారణ్యక
పశువులను వేటాడి యాహారసము నమ్మి జీవించుచుండుటచేత నావృ
త్తి ననప్యంఛించుకొను 'మనువు' తనస్మృతిలో (2) "మేదగులు, ఆంధ్రులు
చెంచులు, ఆరణ్యకపశువులను హింసించి జీవించువారు" అని వింద్య
ముగా వ్రాయుటకుఁ గారణమయ్యెను.

మఱియు 'అనులోమ, ప్రతిలోమ' వివాహములవలన నైన సంగ
తోత్పన్నజాతివా రాంధ్రులని కూడ మనువు వ్రాయుటమాత్ర) ముబద్ధ
మును, అజ్ఞానవిలసితమును నై యున్నది. మనువల్లు వ్రాయలేదని నీతిక
లో నిరూపింపఁబడెను.

(1) ద్రావిడులను "తరుమఁబడినవారు" అని వ్యుత్పత్త్యర్థము కలదు.

(2) మా. మనుస్మృతి 10 అధ్యాయము.

కర్మలను సమంత్రకముగనో, యమంత్రకముగనో నేటికిని నెఱవేర్చుకొనుచుండిరో—ఎవనిసూత్రవిధులచే దానిని పరిశుభము మెల్లించుని 'సన్నాతముహూకవి' మొదలు నేటివఱకుం గల యంత్రముహూకవులలోని శత్రుపంథ్యాపాలు తమగ్రంథములలో వ్రాసికొనియుండిరో—ఎవనిసూత్రములకు 'హరిదత్త, రుద్రదత్తాది' భాగసీయముహూపండితులే గాక మూర్ఖుమూలగు విటర్నిద్దు, బూలర్' మొదలగు ఖండారతర పండితులును మెచ్చుకొని బహువిధముల వ్యాఖ్యానించిరో—ఎవని 'శుల్క' సూత్రములలోని 'శ్లోకైశ్చేకాగణిత' విధానములఁ జూచియు, ఖగోళవిజ్ఞానము నాలోకించియు నేటి ప్రపంచమునఁగల, సర్వదేశస్థుపండితులును నాశ్చర్యచకితులగుచుండురో—(1) ఎవని వేదాంతసూత్రములపై శంకరాచార్యులనారు 'అద్వైతపరముగ' భాష్యముచాసినో అట్టిముహూమేధావినిజ్ఞానభిని—బ్రహ్మవర్చస్వీ—బ్రహ్మనాది—అర్చజాత్యుద్ధారకుఁడు, నగు 'ఆపస్తంబుఁడు' అను మహర్షి జన్మించెను.

ఈమహర్షి విశ్వామిత్రునిచే స్వాశ్రమమునుండి వెడలఁగొట్టడిబన వారిలో నాంధ్రసంఘములోనివాఁడ శ్రీ మహర్షికి శిష్యుఁడై వైశ్యవృత్తి నవలంబించిన 'కాలదసునుని' యపరావతారముని యొకపురాణము చెప్పుచున్నది. (2).

ఈమహర్షియొక్క మాతాపితల నాసుము లెవ్వయో తెలియవు గాని అవత్యసమాన విధిచేత 'ఆపస్తంబుని' పుత్రుఁడనఁదగునని 'అక్ష

(1) ఆపస్తంబ ధర్మసూత్రములలోని సభమహర్షిమునం గల 22, 23 ఖండులు శుక్రబ్రహ్మబోధకములగు వేదాంతసూత్రములు; వానికి శ్రీమద్భంకర భగవత్పాదాచార్యులవారు వ్రాసిన అద్వైతభాష్య మిటీసల "తిరువాన్కూరు" సంస్థానమువారికి లభించినదట!

(2) వామనపురాణమున నీమంశము నూఁచింపఁబడెను.

అప్పుడు మన ముంధ్యజాతిలోని బ్రహ్మర్షి తన గురుదవయోధుని యువసేతుండైన యాచార్యుని గురువులనానంద జేరి ముప్పదియూళ్ళిండ్లు బ్రహ్మచర్యవ్రతము జేసి 'వేదములను, వేదాంగములను, 'పశు పక్షి క్రిమి కీటాదు' శాస్త్రములను, 'రాజ'రాష్ట్రములకు సేతులకు సంబంధించిన సమస్త గ్రంథములను గురువులనుండి నాంగముగ సభ్యసించుటయేగాక, నాటి కాలమునందును, నంతకుఁ బూర్వమునను "మత, సాంఘిక, రాజకీయ" విషయములు చూర్పి వ్రాసిన మహాపండితులగు 'వాజసనేయుడు, శ్వేతకేతువు, హర్షితుడు, పుష్కరవాది, మనువు, కణ్వీడు, తేతుడు, కుశిలయు, బౌద్ధయోగి' మొదలగు మహర్షులయొక్క గ్రంథములఁ జదివెను."

అంధగజాలమునందుఁ జూచు, అతరభాగితజాతులందును నింతటి పండితుఁడు 'నభూత' అభిప్రాయమును చెప్పవలెను. అందువలననే 'వృద్ధ'మృగములను జూచు జీవుని నా నవరిస్తా జెప్పునపు డాతఁడు 'అపస్సంబుడందీ!' యని నేటికిని జెప్పుదురు.

అప్పుడు మన ముంధ్యజాతిలోని గడిచేయినాటి 'సాంప్ర' దేశమునకుఁ బురుషులకుఁ బుత్తుండగు 'యాగంధరి' రాజయ్యెను. యాగంధరి యు మహారాజార్షి 'కుశిలయు' యను. అమహారాజును, నీమహర్షియు మున్నెత్తరముల మోడల లెమయూంధ్రజాతి మధరింపఁ జలంచి, తొలుత జూచిని సర్వవిధముల పృథక్ఁజేయు ప్రతిస్పృతుల ధర్మములను దమజాతి యందును బోధకముల మోచించి తగినవిధానములఁ జేసిరి.

మహర్షియు యాగంధరియుండఁ తొల జదివిన గ్రంథముల ననుసరించి మున్నెత్తర మూలములలోని పుట్టివృద్ధుల జేయునదియు తమ సంఘమున నుద్ధరించుటయొక్కదియు నగు బ్రహ్మచర్యమును గట్టి యాచార్యులతో

నానందములనును బానికీ వేళ్ళయినచో పేళ్ళేమివోయిక్కోములను, తిడి
లను బొంగులనును వివరమును నియమములను జేసెను. అట్లు చెప్పి
యేగాదు; బ్రహ్మచర్యమును యథావిధిగా జేసి వేదశాస్త్రమును
పఠనవాఁడు రాజకరతు నధికముగా గౌరవించుటకును ట్లనర్చును. అట్టి
బ్రహ్మచారి యేగృహస్థునింట కతిథిగా వచ్చిన నాగృహస్థు నమస్త దేవ
ము నచ్చిన దంతరిగిగినునచో యంతవిత్రము నొందునను గౌరవ
మును నొనర్చును. ఇట్లు జేసెను. మహావ్యక్తిత్వమును లాభములు
నిదికర్మములు బ్రహ్మచారి బ్రహ్మచారిగా వారికి వాగ్విత్వము లని, యేమిట
వ్యక్తిత్వమును బ్రహ్మచారి, బ్రహ్మచారిగా వారికి వాగ్విత్వమును పరవ్యక్తిత్వ
ములనును నియమములు జేసి, బ్రహ్మచర్యమునుగో ముప్పదియే
వేల సంవత్సరములు వ్యక్తిత్వమునుగో ముప్పదియే వేల సంవత్సరములుగా
నియమములు జేసెను. (1) గౌరవమును నియమములు జేసివ్యక్తిత్వము
మును వాగ్విత్వము తొలగినదని చెప్పవలసి మున్నది.

మహాభరతయుద్ధానంతరమునను, ఆంధ్రులనుకూ బూర్వము
నను, ని భవించిన స్త్రీపురుష విరుద్ధధర్మములను శ్వేతకేతుమహర్షి ని
ర్ణయించుతో నాటి, వివాహనిబంధనము నేర్పజుచేసని వ్రాసియున్నాము
గదా! చకాలమున దేశమునం దార్యజాతి తక్కువసంఖ్య గలదిగా మం
డుటచే స్వజాతి నభివృద్ధిపఱచు కొనుటకై మహర్షులు సంతానములేని
పురుషుల డెట్లయిన స్వపంశమును నిలుపుకొనుటకై నియోగపద్ధతి సం
గీకరించిరి. అందు 'యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, బోధాయనఁడు' ముఖ్యులు. త

(1) వ్రత—బ్రహ్మచర్య వ్రతమునంగ, సాధువు—సమర్థమైనవాఁడు; పర్యాయము—
పాఠము; అతఁడే వ్రాత్యుఁడనబడును; అనగా బ్రహ్మచర్యమున వేదవేదాంగములు నే
ర్చి పాఠకవ్రతము నొందినవాఁడు వ్రాత్యుఁడనగాని, ప్రాయశ్చిత్తార్థుఁడు వాఁడనుట!

యస్మత్తులలో నీయంతశబ్దము న్నన్యముగా వారు వ్రాసెరి. పై నియోగ
వద్దతివలనఁ బెక్కు లవిసేతకిర కార్యములు జరుగుచుండుటఁ జూచియు
అసులోమ ప్రతిలోమ సంగీర్ణ సంతతులవల్ల కలు పద్యేషములఁ జూచి
యు నావస్థంబనుకూల నియోగవద్దతి యంతమాత్రమును గూడదని
యు, స్త్రీపురుషసియమము యావజ్జీవము దంపతులకు నుండవలయు
ననియు, వివాహవద్దతిలో కలిసమైన నిబంధనముల నేర్పఱచుటయే
గాక, బ్రతికినన్ని నాల్గు తనభార్యను జాగ్రత్తగాఁ గాపాడుకొని పోషించు
విధులను బురుషునకును, భర్త యానతి ననుసరించి ధర్మము నాచరింపఁ
దగు సిఫములను స్త్రీకిని నేర్పఱచెను. మఱియు, యథావిధిని వివాహి
తులైన దంపతులు పై విధులకు న్యతిరేకించినచో శిక్షార్హులని కూడ
జూపించెను. పరలోకభీతి కల్గించునట్లు తన స్మృతిలో నిరూపించెను. అ
న్యభార్యను మోహించువానికిఁ గీడు కల్గించు సభిచారహోమాదులును,
రాజదండనమును, పరపురుషుని మోహించు స్త్రీకిఁగూడ దండనము
లను జెప్పెను. అసులోమ ప్రతిలోమ వివాహజనితులు ధర్మకార్య
ములు కారని నిరూపించెను.

మఱియు గాంధర్వమే బ్రహ్మచర్య, వాసప్రస్థ సన్యాసాశ్రమ
ముల నుండువారి కాధార మైనదగుటచేత గృహస్థుఁడు పరమార్థబిం
తతో, దయాధర్మబుద్ధులతో, నితరాశ్రమముల నుండువారికిఁ జేయు
దగు విధులను జక్కగా నేర్పఱచెను.

ఇట్లే వాసప్రస్థ, సన్యాసాశ్రమముల నుండువారును సావశ్రమ
కర్మములను నిర్వహింపుచు శక్తికొలఁది జాతిమతోద్ధరణముల నొనర్చు
బోధనాదులఁ జేయు కట్టడుల నొనర్చెను.

రాజు దేశారాధకుఁడై ప్రజలు వృద్ధినొందు కార్యములఁ జేయు
పరయు విధులఁ జెప్పెను. తనరాజ్యమున నెవరును, అన్నసమ్రాములకు

బోవము లేకుండగ నుండునట్లును, శీ తాతప నానములను, అధి
పాపములకును బోనుగాకుండునట్లును, రాజు పరిపాలనలను గురించి
నేర్పఱచెను.

రాజునకు బాలుకు, వృద్ధులు, స్త్రీలు, కర్మకర్తులు, అంగవిక
లులు, మతప్రవర్తకులగు శ్రోత్రీయులు, విద్యార్థులు బోపించునారు.
నేవిధముగా పన్నులను నీయునవసరము లేదనియు—వ్యవసాయకులు త
మపంటలో నాటవవంతును, వర్తకులు తమలాభములో నిరువదనవం
తును రాజునకు బన్ను నిచ్చుకొను విధులను జేసెను. మఱియు రాజు,
నగరగ్రామాదులను న్యాయముగాఁ గాపాడు నధికారుల నాయాస్థుల
ములకు నియమింపవలయు ననియు, గ్రామమునందును దానికి జట్టును
గ్రోశములోపలను గ్రామస్థులు యాస్తిని జోగు లపహరింతురేని గూర్చి
వ్యము నాగ్రామరక్షణమునకై నియోగింపబడిన రాజపురుషుఁడు తా
నే నష్టపడినవాని ద్రవ్యము నిచ్చుకొనవలె ననియు, అట్ల పట్టణపాలకుఁ
డు తననగరమునందును దానికి జట్టును యోజనము మేరను నెవని
యాస్తియైనఁ జోరాపహృత మయినచో దాని నానగరపాలకుఁ డిచ్చుకొ
నునట్లును శాసన మొనర్చెను. (1)

మఱియు రాజు, తనదేశమునందలి ప్రజలకు రెండేడ్ల కాలము
సరిపడు ధాన్యమును నిలువ యుంచుకొనవలెననియు, వర్తకుఁడు తనదేశ
మునందలి యమూల్యములగు సువర్ణరత్నాదులను ఒకదేశీయులకు విక్ర
యింపకుండఁగ, రాజు చూచుచుండ వలెననియు విధించెను. ప్రజల వి
వాదములఁ దీర్చ నాయాప్రదేశములలోని విద్వాంసులు, పెద్దలు సభ

(1) ఈపద్ధతి హైదరాబాదు మైసూరు సంస్థానములలోని కొన్ని గ్రామములలో
ముగ్గురియేడ్లనాఁ డీగ్రంథకర్త చూచియున్నాఁడు.

చేసి న్యాయముల దీర్ఘ నాణ్యుల ప్రకారము రాజు విత్తాదులు చేయ
వలెను.

అపహరణములకు బాధ్యులు దూతము, ముగ్ధులను, నోవధ
ము, పశేషములకు బ్రతిబింబములైనను. ఒక్క-సారిగా వాని పన్నింటిని ని
గ్రహించి వీలు కాదని తలచుచుకొనవలెను దూత సావనోపధములను విశే
షములగు కట్టుబాటుల జేసి, పై కార్యములు జనసామాన్యమున కందు
బాటు కాకుండు విధానముల నేర్పజుచు. మతక్రియలలో వానికి సం
బంధము గల్గించెను.

అట్లు ఇట్లు పరహితైకబుద్ధితో - లోకాభివృద్ధియగు రీతిని - సృజనాభి
వృద్ధిదృష్టిని సమాధి నిష్ఠాగరిష్ఠుడగు నాచిన్త్రుబుడను శ్రావణాత్మ
ములలో శృప్య ధర్మసూత్రములను గూడ, తన గోలికయగు 'యకా
గంధరి' రాజాస్మృతిప్రకారము రాజ్యము జేయుచున్నాడు అని దృఢీకరి
చెను. యకాగంధరి పై రీతిని బ్రజాపరిపాలన మొనర్చి, ప్రజామోదము
ను, దేశాభివృద్ధిని నొందించుటచే 'సాల్య' బేళియును పీఠబడికయును
లో - ఉత్సవసమయములలో - యమునానదీ పీఠమునం జేరి, కొందఱు
'రాపక్రీడ' రీతిని మఱికొందఱు 'కోలాటము' ప్రేముపద్ధతిని గుండ్రము
గాఁ దిరుగుచును మఱికొందఱు కూడుచుండియు సానందముతో నీ క్రిం
దిరీతిని బాడుకొను చుండెడి వారలు !

(1) యకాగంధరియే మారాజు; మారాజు; మారాజు;

యకాగంధరియే మారాజు;

(1) ఏకాగ్ని కాండమంత్రిపన్నములలో నీయర్థముగల మంత్రము వాపర్ణ
మును కథితో గూడఁ జెప్పెను. కళింగమంత్రియు సాల్య బేళియులను మాత్రమే యమునా
శృప్యసూత్రకర్త లేవరును నీమంత్రమును సాల్య బేళి నామమును గూడఁ జెప్పువలెను

తేడే యగ్రగణ్యుడు ఒకప్పు డీవుచ్చదంతుడు శివుని నేనించుటకు వచ్చి ద్వారపాలకుడగు నందిచే నివారింపఁబడియు నానినెగ్గన గుఱు మాలాయత చిత్తుడై తన యోగవిద్యాప్రభావమున నందరికప్పుడగు గనఁబడకుండ నంతఃపురమునఁ బ్రవేశించి పరమేశ్వరుడు సార్వభౌమో జెప్పుచున్న యత్యద్భుతమైన విద్యాధరచరిత్రమును విను నిట్లాచరిత్రమును నినివచ్చి తన భార్యతో నాకథ నంతయు సవిస్తరముగ నుడిపెను. పిదప నొకప్పు డీతనిభార్య 'జయ' యగు నామె సార్వభౌమి బరిచర్యఁ జేయఁబోయి తానుగిరిని యాచరిత్రమునామెయొద్దఁ జెప్పెను. సార్వభౌమి యదివిని యప్పుడు భర్త కడకరిగి "నీ వప్రాప్తియని నాతో జెప్పిన విద్యాధర చరిత్రము ద్వారపాలకయగు జయకఁగూడఁ దెలిసినదే సుమీ" యని కోపముతోఁ బలికెను. పరమేశ్వరుండును దివ్యద్భుతిచే జరిగిన సమాచారమంతయుఁ దెలిసికొని "అగ్రహీ! నీతోఁబోయెదవని నీతో నేనాకడ జెప్పునపుడు పుష్పకంఠం దివ్యశ్వముగావుండ వచ్చి గుఱు నెను. నమ్ముట భాగ్యతో జెప్పెను. అంతఃపురమున యిది మఱి యింకెవ్వరని దెలియను." అని బదులుజెప్పెను. అది వినినతోడనే సార్వభౌమి మనుష్య సులభంజైన చాపలముచేఁ బుష్పదంతుఁ డిక్కిరనా వ్యమును నెలిఁబుచ్చి యుండుటబట్టి "మనుష్యలోకమున నాభేడు మానవుండై యుండుఁగాక" యని శపియించెను. తత్కాపానసాక్షంబుగఁ బుష్పదంతుండు మధ్యమలోకము నొంది భరతవర్షమగుఁ గొజాంబీన గరమున "వసుదత్త సోమదత్తులు" అను దంపతులగు బుధ్ధిగఁ జన్మించెను.

అతఁడు నోరెఱుంగని పరివాదగా మన్నప్పుడే గుఱుని నంది పరమేశ్వరతఁ డయ్యెను. భర్త పరహవిహారి యగు నున్నందున గుఱునిని మోక్షో క్షమున గుఱుగఱు పుట్టినది నా ద్భుతము

వినుతి. ఇదియుగాని అందులు సేపిద్యులనల్ల
 ప్రాంతమున నున్నది. అందునను మునుపటియు భాగమునను
 నున్నది. అందునను మునుపటియు భాగమునను
 నున్నది. కావున మూకియనయొద్ద విద్యాభ్యాసము జేయుచుండు
 వేసి ముట్ట బాలకుని గొనిరం" వని చెప్పెను. కల్లయని మే నూ ముకు
 వంతుధన ముచ్చి బయలుదేరి భూవలయము న్నిది దిరిగితిరిగి చూకట్టి
 బాలను జెచ్చుటను లభింపకనావుటనే పుచ్చి వేసారి తుదకు బుచ్చున
 నందున సచట వీబాలకుని బడయఁ గంటిమి. కావున నిట్లనానకి విద్యా
 భ్యాస మొనర్చుట కాష్ట నియు." అని చెప్పెను.

పసుదత్తయు నారినచనమున నాడుచు ఇది కుమారుడును పుట్టి
 పుట్టి వశరీరనామ్య- రాతఁ జేసి సంభాగ్రాహయ వర్ణనివలస విద్యాభ్యాస
 మునర్చుననియు, న్యాకరణశాస్త్రము లోకమున ప్రాప్తమననియు న
 రిడుచు యను నిరీతసికి దయముండు ననియు జెప్పిన నమాచారమును
 నారిన దయముండు నిరీతసికి దయముండు ననియు జెప్పిన నమాచారమును
 లలో నామ్యునయను న్యా శాస్త్రములను పరిత్యజించునని గొప్పయు
 త్పన్నము జేయుచు నుండుననియు దరావేక్షి లేకుండుగ జనుచుండునని దగి
 సంక థన ముచ్చి మూస దబాష్టతరంగితం ననయగు నా సయొద్ద నెరి
 వ్రఁ దీసికొని నరకుచు నెంట్ల బెట్టికొని నాటచిపుత్రమునకు నచ్చి నడు
 నివాసస్థలమునకు బోయిరి.

వర్ణుడును న్యా శాస్త్రములచే నొచ్చి నాటి నృత్తాంతము నె
 యిది సంతసించి కరుణారసభరితములైన కీర్తనములచే గొంతతడవు గ
 ముగొని తినిపిననక "వత్సా! కమ్ము." అని చేరదీసి బిడ్డ గొంగిలి
 గురికిని యావెంటనే యొక పరిశుద్ధస్థలమున గూర్చునుండి శృంగును
 విగ్రహము నుండు నెలంగ. నోంతారప్రార్థనముగా నాంగోపాంగ

దస్యయముగ బాదించుచు నారాత్రియెల్ల బాగరమొనరించెను.

తేనెవలమువల నొంచెము వికగిప్పుచుండ న్నవ్వుముగఁ దెల్పని
వస్త్రమును ధరించిన యొక దివ్యవనిత గాతనికిఁ గవలడి, యాతని నూ
టదించి "నాయనా! తేనె కీకొనుచు నకన్యబిచ్చి నీవు నిన్ను నిర్లభో
త్సవముగఁ జేసి నా శోకమును నొడవోక" యను నాశాశ్చర్యము
పునర్వద్యమును నొక దివ్యవనితఁ జూచి యాతని నొక గిన్నె వరిం
చునగాని యొక చక్కెరమును నీవేని వివరించెదవ్వు?" అని చెప్పి
యంతర్దాశము నొందెను. అదగుచి నేయు. నొకనీ తన ప్రియుగాని
యొకటి నుజ్జ్వలముగఁ జూచి యాతనియొక్క యొకటిని పోయి యున్నది
సూగుచుండెను.

అప్పుడు యాతనికి దివ్యవనిత యొకటిగా నునకొకనాటిదనము వచ్చి
చూచి "యొకటిగ నిచ్చుట సూక్తుచుండనేని విచ్చేయు" అని యా
నని నునకొకనాశాశ్చర్యమువలన దీక్షింపబడెను. నదగుచి యునకొకటిగఁ దన
నొకటిగాని యనునగాతాశ్చర్యమును నెఱింగిననాఁ దియ్యము గురువనావత్తు
నగు కలకన్యకను బరిగ్రహించుట కనుమతించు డయ్యెను. అట్లు వరి
గ్రహించుట కీర్తితానుత్రన వివేకులకు వీరుకకము కాదని యాశని
యభిప్రాయము.

తరువాత నునకొకతల్లి తనకూతురను వరదుచియందుఁగల యను
కాశాశ్చర్యము నెఱింగి భర్తకును నానాకరికిని దెలియజేసెను. నునకొక
వరులుగా వరదుచి నత్యంత ప్రసాదించు గుణసంపదయు బుద్ధసూక్ష్మత
తయుఁ దెలిపినవారతే కావున దనుకొమాత్తుకత్తి వరలాభము గలిగిన
నని తండ్రియునంతసేంచి యనోన్మ్యామరవత్తున యానధూవగులకు వి
వాహము చేయుటకు నిశ్చయించి వ్యాధిని కాజుండ్ల సగరమునకుఁ బంపి
యెడలెల్ల యానధూవగులకు రప్పించిరి. తల్లియనానామినికూడఁ గొని

మునుని యిచ్చి దేవమును ముచిత్రవైచిత్ర్యాన్ గీత వాయించు పృ
 థ పిత వానరా కులందేవే శేషరాత్రి వ్రాసినానెన గురువూ శ్రుతా
 త్వవమూ పూడ బోవుదురు నావున నీవు బామురాత్రి కాకుండ మా
 న్ని పోవునది గమ్ముని బా వానరావూచించు పమ్ముని నీ యమ్ము మును
 రాత! నాని నానానాతించి వెడల్పినానెన గురువూ ముని నీ భద్రాన
 ను బోవునమ్ముని గానపునోహించునా వమ్ము మును వెనా వానరావూచ
 న్న శేషరాత్రి రెండవకామూ గమ్ముని యువనోక వెమ్మి పుమ్మెనా నా
 త్రించదూరము నడమనమ్ముని పేనాధిపతి వమ్మి బలాత్కరించెనా నా
 గామూర్తమునకే యావె వానినికాడ వనరావూచించునెన గురువూ
 యామమున రమ్ముని చెమ్మి పంపెను.

అట్లుగా గాత్రముల చేతులతోనుండి బయలుబడి, శతభాగభేదము
మునే మాధవమాధవీ గూఱును "హా! కృష్ణా! హా! కృష్ణా! మా గాత్రముల
నాకు బడవెద వేమి? నీ నీకు భంగము నాకు భంగము వచ్చిచెదను
హా! యెత్త ముగార్చితమునా మాత్రము నిదువను ఇహి!" యని ముచు
మున జింతి చూచు నంత కంత కధికమగు ముఖమున మిమ్మా నీశ్చేగు.
చేటిక జాయుపకోశ నూలుడించి "ఈ ముగార్చు లల్లు వచ్చి తను వడ
వడికి దగిన ఫలము ననుభవించురుగాక!" మని పలికిరి సతీలయామా
మగ నువకోశయు మొటలమొటల దనకరీరమునుగూర్చి కుఱియించు,
జీవితేశ్వరు సుగుణములఁ గలంచుకొనుచు విరాహరయ్య గూఱుగి నా
ల్లుజములనా నాల్గుగడియలవలె నడపెను. పోతఁకాలమున బ్రాహ్మ
ణభూజకొటకుఁ గొంతద్రవ్యముఁ గొనివేళ్ళుని యొకచేతికినను హారణ
గుప్పునకడ కంపుటయు నాకోమటికి స్వయముగానే వచ్చి మువకోశగా
ననాస్యస్థలమునకుఁ బిలిచి "ఓకాంతామనీ! నీ భావనాన్నిదేశమునను
భవించునోడెద నన్ను నీవేలుకొనుము. భేదియెడల నాగ్ని నీముగి నీ

వసుమతిని అనుసరించి గోరపాటి బస, ఈమధ్యనే కల గురించినామము, దు-
డినాయకుడు వచ్చినపుడు ముడిటివానిపలక బట్టినట్లు బంధించబడిను.
పండినాయకుడును గొలుక పూలలచేతనే పంపించుచు. గోమటి వ-
చ్చినతోడనే ముడివానిలో ప్రవేశించు. ఈమరాత్మాలు ముప్పును
మోడల దమన లభించు నోపు పంధితామినగ్రాసము సభ్యసించువారి
వలె నాపేటికయం దన్యోయము స్పృశించుచున్నవా రయ్యు సిగ్గుచేతను
భయముచేతను బరస్పరము సంభాషింపరైరి. ఈ కరీరమును, భాగ్య-
యమును నిండించుకొనుచు ముగియు నంచుకొని యున్న పతివ్రతాశిరో-
ముణి యగు మునికోశయను బసికిత్తయలచే గ్రోరితయై యెట్లొ ధైర్య-
ము, జిక్కింబట్టి యెదురు బుచ్చు కొనుటని “నాభర్త బాచనిచ్చిన ధన-
ము ని” ముని యుడిగెను. “అద్దె యచ్చెద” నని యాజాల్ముడు ప-
యకుచుండ నొక మునివానిని దిగి “ఓగృహ భేదతలారా! యీ హిర-
ణ్యగుప్తుని పచరముల నొకప్పుడు” అని పలికెను.

అంత నాధ్యక్షుని “యె” అని పలికి. “రాత్ర వ్రథాత-
హారా” అని పలికి. “గృహ! నుచుండెడి బామ్మ” అని పసికి-
త్తయచే బరస్పరముల నుచుండెడి, యెదురుపడ మునితో-
డను, బుగసు బట్టలతోనా మునివానిని పాటికొ బొందు ముని గడుగవ-
చ్చిన బాపదముల యెదురుపడెడిది వల యత్తుకొనలేకపోయెను.

పమ్మట నాధ్యక్షునితో యగు మునికోశ సందభూవాలునిభవనమున
కేగి “దేవా! హిరణ్యగుప్తుడు నాభర్త బాచనిచ్చిన ధనము నవహ-
రింపడలంచుచున్నాడో” డని విన్నవించెను. రాజు వానిని వెంటనే రప్పిం-
చి యడుగ “నాభర్త ధనము నాయొద్ద సంచుకంతయు లే”దని శపథ-
పూర్వకముగా నాచచ్చు నుడివెను. అప్పు డామె “మహారాజా! నాభ-
ర్తయచే బెట్టికొ బెట్టి యుంచబడిన గృహ భేదతలే యీ నిషయములందు

నామోదయము నుండెను. అది విని గొడవ పుట్టియున్నట్లై భటునిచే నామోదయమును నిభయము దప్పించి నాయువకోశము "దేవతలారా! ఈకోమటి మీయొద్ద నేమనియెనో యది యట్లు నిచటఁ జెప్పి పదన మొరు మీగృహంబుల కెగుడు" అని బిగ్గరగాఁ బలికెను. రాజనభయము దమ రహస్యమును బయలుపడునోమో? యని వడకుచు వారు "సేవముగ నేతెడు తనయొద్ద నీపెధనమున్న దని యంగీకరించ" నని చెప్పిరి. అంత నా కోమటియు నిడుకెను. యాదృశ్యముంతయుఁ దనయొద్ద నున్నట్లున్న కొనియెను.

పిమ్మట నా సేవనతఁడు బ్రక్కంచ నుండవలయునని దేలుచుట కిట్లు వడిసి నుదమహారాజు భటులచే నామోదయమునకు కత్తింపఁగాఁ ముసియుద్ధులవలె నున్న మర్కాడ్లులు ముప్పుకు బుడసియుచుండి పట్టకేలకఁ గొండులు నామోదయమునకు సభ్యులై యెల్లరు గొత్త బట్టలు పన్నిన రాజు పిమ్మటయును ముదియెరిగి యానామోదయమునకు నామోదయమునకు వృత్తాంతము నందయు. నాసభ్యులందఱు నున్నట్లు చిట్టము. పసినవా రందఱు నామోదయమునకు సభినందించిరి. పృథ్వీయుఁ బాదారాసములైన యామర్చిసేవల నలువరను దని దేశముపంజి పేడలఁగొట్టిచి యువకోశను సత్కరించెను. వర్షోపవర్షులము వృత్తాంతమును విని యానందించిరి. వారు లామను బాతివ్రత్యదేవత యని యర్చించిరి. తమయు సమదినము భర్తృస్మరణ పరాయణులై తనయింట నుండెను. కాలక్రమమున హేమపత్మర్కతమనండుఁ దీవ్రతపము జేయుచున్న పరమేశ్వరు. సమగ్రహమునఁ బాణినేయవ్యాకరణము న్ని పరహస్యము గల బడిసెను. సుహృదేవునానతి సతఁ డనుక్తమును బూరించియు, మరు

మనము సంస్కరించియు నాపాణిచిత్రమును ముగించుచున్నాము. ఇట్లు గోరీనాథుని ప్రసాదమునకును ప్రతిభాశాస్త్రము యుపకారకమును మూర్ఖత్వముండి కొలదిగాళ్ళకే ముశ్రమంబున బాబులేవు. తమ చేరెను. తల్లియు గురువులు నాతనిరాక సభించించిరి. కల్యాణమునుడు నారల చరణములకు నావ్వాగ మెరంగి ముద్దుతమగు మనకోశస్వప్నాంతమును విని విస్మయానిష్టుడై యట్టిధర్మసత్నిచే దనగృహసధర్మము సఫల మయ్యెనని తలంచెను.

అంత నరరుచివలన, గూతనన్యాకరిణము కనుదలించిని వర్ణము భగవంతుడును కాకేముడై యదియెల్ల నెరింగించెను. వ్యాడింద్రుడు తులము వర్ణనాధ్యాయునితో బాణములను దబిరి. నదిని వారిరువురు నన్నికి గురుదక్షిణ నొసంగెదలంచి తమముఖస్థితము నాతనికి నివేదించిరి. అదికను పట్టుడు కొలినవర్ణముల నోరెను. వల్లయుని వారిరువురు నరసికొని, పరరుచిని పీల్చి మిత్రువగా ముందునాధ్యాయుడు కొడిమివలములు దక్షిణ నోరెను ఇదిచింతించును. తదభూపాలుని కంటే మేలికొనునందును నదియందె అతడు అంబుదితోమ్మదగొల్ల ను ననివలయుగల వాడు నదియే ముల్లాలాతనివే. దోమ్మపుక నాదరంబు బడనది. కావున నిగుణములకు దనిసినయతడు నీవడగినదెల్లదప్పుక యొసంగును. అతడేవు డయోధ్య చిన్నవాడు. రమ్మచిటికపోవుదము" అనివాక్కుచ్చిరి. పమ్మట నామువ్వురుసతిర్థులు నయోధ్య కరిగిరి. అక్కటకట! నీరావురము సొచ్చినతోడనే నందమహారాజు కీర్తిశేషు డయ్యెను. దాని నారాష్ట్రమున నొప్పుయలదడ గలిగెను.

అంత నామువ్వురును జంత్రాకాంత మానసులై చేయునది లేక పుచారించుచుండ, యోగసిద్ధుడును సింద్రుడును "మిత్రులారా! నా శొశయుపాయము తోచుచున్నది. మృతుండగు నందమహారాజు కళిద

కిన్న వాడు. రాష్ట్రమున శత్రువులు పెక్కుండ్రులగుటచే నాడు. నాడు
కిన్న వృత్తికి శత్రువులు పెక్కుండ్రులగుటచే నాడు. నాడు శత్రువులను గుఱుఁగఁ
చిరకాలము జీవించు" నని తలంచెను.

కిన్నుడు శత్రువులను గుఱుఁగఁచే నాడు. నాడు శత్రువులను గుఱుఁగఁ
చిరకాలము జీవించు" నని తలంచెను. నాడు శత్రువులను గుఱుఁగఁ
చిరకాలము జీవించు" నని తలంచెను. నాడు శత్రువులను గుఱుఁగఁ
చిరకాలము జీవించు" నని తలంచెను.

కిన్నుడు శత్రువులను గుఱుఁగఁచే నాడు. నాడు శత్రువులను గుఱుఁగఁ
చిరకాలము జీవించు" నని తలంచెను. నాడు శత్రువులను గుఱుఁగఁ
చిరకాలము జీవించు" నని తలంచెను. నాడు శత్రువులను గుఱుఁగఁ
చిరకాలము జీవించు" నని తలంచెను.

కిన్నుడు శత్రువులను గుఱుఁగఁచే నాడు. నాడు శత్రువులను గుఱుఁగఁ
చిరకాలము జీవించు" నని తలంచెను. నాడు శత్రువులను గుఱుఁగఁ
చిరకాలము జీవించు" నని తలంచెను. నాడు శత్రువులను గుఱుఁగఁ
చిరకాలము జీవించు" నని తలంచెను.

వ్యాధి చెప్పినచోప్పున యోగనందుడు వరదనిని బ్రహ్మచరుని
 గాఢేయ నతఁడేకాంశముననుగూ శకటాలుడు నుండి నశమున నెప్పు
 డో గాఢ్యము జేగముగాను. కావున వానినెప్పుడు నోరొకప్పుడు నుండి
 నెప్పుడును యోగనందుడు "మీదా యోగి" యని కాఢ్యమున
 గాల్చించె" ననుదోషము బ్రకటింపి శకటాలుని బులతముతో. ఇ
 నునూతన ద్రోయించి వా గ్రహాతకంబు పోషింపెను నట్లేకే జరిగి
 యందు బెట్ట గట్టడ చె నెను.

ఇట్లతిరితముగఁ దటస్థించిన యాపదకు నశముచు శకటాలుడు
 పుష్కలాగా! ఈయంబలి యొక్కనియాఁకల్పినెనఁ దీర్చఁజాలదు: కావు
 న యోగనందునిపై బక సాధింప నమర్చు వోకడే యానూహాగము
 "బ్రహ్మచర" యని పలికెను. అనూహవిని శకటాలునితోడను బంద
 యా నేకగ్రీవముగా "తండ్రి! యట్టిమాహాకార్యము నెఱవేర్చు నీతి నను
 ఘోడవి. అశ్వము నేను జేసినియున్న నేనుపలము? అని పలుక
 చు వారందఱుఁ దండ్రి మానుచుండఁగనే వ్రాణములనువ దలిం దీరుల
 గుఁ బ్రాణభారముకంటెను శతుష్రీకారము ప్రియముగదా!

శకటాలుడు వ్యకర్మమున కనుతపించుచు నాయంబలిచే నెట్లు
 జీవించెను.

యోగనందుడును శకటాలుని వృత్తాంతమును మఱచి రాజ
 యోగ్యములగు వస్త్రములు నాభరణములు ధరించుచు నింద్రయవశుఁ
 డై యుచుభోగముల ననుభవించుచుండెను. వ్యాధియు గురుదక్షిణ నొ
 పంగి పొడల యోగనందునియొద్దకు వచ్చి "నేనొక వనమునకుఁ బోయి
 తపము జేసికొందు" పని చెప్పెను. పూర్వోప్యతాంతమును స్మరించి
 యోగనందుడు "మిత్రమా! అద్భుతములగును నిరాజ్యమున నిలుచు న
 నుభవింపు" మనెను.

అదిగోనున్నది నీ దేవ రుద్రదత్తుని విషయమేమోనన్నదని
 నానో దొంగుత్వం వైరాగ్యంజైన వ్యాజీ "ఇట్టి యసానిలు వర భో
 గులను బంగారు పాత్ర వేన్వడదు మునుంగును మరుమరీచికయను నున్న
 వాళ్ళను మోహపెట్టుజాలదు" అని తెలుపుచు రాజుచే నిర్ధారిత
 మునున దిరన్కరింపబడి తపోవనమున కరిగెను.

నాచివ్యభారమును వహించుచు వరకుని కొంతకాలమునకుఁ బ
తురింగిరినివలయుననియు, రాజునోయిదండ బాటకీవుక్త విషయము నుద్ఘో
షి. పిన్నుపది నాచివ్యభారమును వహించుచు వరకుని యున్నగనోయియు
ముహూర్తార్థములు వచ్చి, రాజుభాగము విడిచివేయుచు వరకుని రాజు
తంత్రమును విడిచివేయుచు, రాజును విడిచివేయుచు, రాజును విడిచివేయుచు, రాజు
చివరికిని విడిచివేయుచు, రాజును విడిచివేయుచు, రాజును విడిచివేయుచు, రాజు
ముల ననుభవించుచు బెక్కిరిండు గడపెను

[illegible]

యన్నటి. కాశ్రమ బోడునూరి మున్న జరిట అని రప్పించి రాజకార్య
వేక్షణమున నహయినగాఁ జేసికొందును. అది నిశ్చయించి రాజాత్మ
విన్నవించి మహామతి యగు నాశిఖాయని మంత్రవేదమున నియోగించె
ను. అతఁడును 'వరకుచి యుండఁగా యోగనందుని జయింప వీలు లే
దుని తెలిసికొని నడువ వెదకుచు నెత్తనవృత్త నాశ్రియించి రాజ్యతంత్ర
ముల నెప్పటియట్లు నిర్వహించుచుండెను.

ఒకప్పుడు రాజు వరకుచిలో భాగిరథీతీరోవవనమ్మన సంచరిం
చుచు దేవవశమున గలగామధ్యమునందు క్లిష్టవృత్తచాంగులి యగుమా
నమును గనుచు 'యదియెని' మని యడుగుటనాత్మో మంత్ర తనవే
శము లెండితే నా ముక్తగాని యామను. పొటనే నాన నుదృశ్య మగు
టయు సగవతి యొకటి రప్పించె. మరల నడుగుటయు వరకుచి 'అయి
దుగురు గలసి మాదగమ్మున చేతి నాధింపలేరు?' అని చెప్పుమాన ము
నను 'ఏకచిత్తంబగు నక్కటకే యేటి యనాధ్య మగును?' అని రెండు
వ్రేళ్ళు చూచి 'అది మాధ్యమము క్షేప్రము. ఏరుపనగాన మగు
నతని బుద్ధివేదమునాని మాన నకటాబుడు నిసాని వెలింబెను.

ఇదియు నొకప్పుడు రాజును సుబ్బాచార్యుల బరకుచుటకు ని
యోగించుటకు తత్కథకటాధ్యక్షుడు 'యీలె యిది సొక్కొక్కఁడు న
శించుచుండెడి అని మన సరకుడు మరకుచినే యాయుపద్రావము గ
నుఁగొన నియోగించెను. వరకుచియు సర్థగాత్రమున బురవీధుల సంచ
రించుచు పడుటకు సచ్చుచున్న యుక్తరాక్షసుని గనుఁగొని 'నీతేమి
యన్నము?' అని అడిగెను. అందులకు నాఁడు 'ఈపట్టణమునందు రూ
పవతి యగు స్త్రీ యెవ్వతెయో చివ్వు' మని ప్రశ్నించెను. అమాటకు
చివ్వు వరకుచి, 'మూర్ఖా! ఎవతె యెవ్వని కభిమతమో నాని కాప మా
నవతి యగును.' అని నుడిగెను. రాక్షసుడు సంతసించి జయింపబడితి

నాచే జంపబడుచున్నాడని దేవ నమ్మే నని చెప్పెను. ఇది విని నీ
యచి ప్రాతఃకాలమునందు యోగనందుని కెఱిగించెను. అతడును స్త్రీ
వేషధారులగు నాపురుషులను వెదకి చంపించెను.

భూపతి యిట్లు పరంకుశాడై యుండ, పరిరుటయు పట్టివాని నె
వను గర్హించుచుండ, నొకనాడు సమర్థుడగు చిత్రకారు డొకఁడు
సభా మంటవమునకు నచ్చి మహాదేవి యోగనందుల ప్రతికృతసి ప్లాసి
రాజునకు నమర్పించి నిరితుష్టాంతరంగుడగు నాతేవలన బహుధనము
ను బారితోషికముగఁ బడసెను. ఒకప్పుడు రాజదర్శనము సేయుఁ బ్రా
సాదాభ్యంతరమునకుఁ దనిన పరరుచి యొకచో నాచిత్రరువుఁ గనుగొని
సంప్రార్థలక్షణములు గల దేవత లక్షణంబునను సూక్ష్మించి కుంచితో
నాపె పిఱుచున్న నొక బొమ్మ పెట్టెను. మఱి నాడు యోగనందుఁ
డొకరిననుచు గనుగొని "ఇది కాత్యాయనునిచే న్నాయఁబడిన" దని
తెలిసికొని ముగ్ధుడై "స్వకముగ నితఁడు దక్షిణాంతర్యోడు నాయం
తఃపుంసమునడు. వానిని ననుచు నున్నాడు. ఇప్పుడనే స్త్రీవేషధారు
లగు పురుషు లితిమచే నుండుడని." అని నశ్చించుచు, కోపముచే
ముండుచు, మర్శియ్యుడగు పరరుచిని సభాపున కేరకఁ బంపి కఠి
చ్చెను. ముద్ధమృతండుగఁ బికటాల్కుడు తతఁడు ఏ యమితప్రభావుఁడు.
అపదనొండి నన్ను దరించినవాఁడు. ఇతని బంపుటకు నురాసురుఁ డును శ
త్యముకాదు. యనుష్యుల మాటఁ జెప్పనేల!" అని చింతించుచు, గా
త్యాయనుఁ దననదనమునందు నిగూఢముగా నొండి బంచి "మహారా
జా! మీయాజ్ఞ నెఱవేర్పఁ బడినది." అని యోగనందుని సంతసపెట్టెను.

అంతఁ బెక్కునాళ్లు గడచుటయు యోగనందునకు మహాదేవి
యందుఁ బుట్టిన హిరణ్యగుప్తుడను పదు నెనిమిదియేండ్ల ప్రియముగల
కుమారుడు తండ్రిచే నివారింపఁ బడుచుండియు, బల్లిచే ననుమోదిం

పాదములు చూచుకొని చింతించుచుండగా కొందఱు పురుషులు ముందర
 వచ్చి వచ్చియు నభివ్రుంచి మహారణ్యముఁ బ్రవేశించెను. అది దేవకొట్టము
 ననుకొని నుండవలసిందిని వెనుకొని వరుసవైతముఁ జూచుచు నున్నవారు
 ఇంతలో బ్రహ్మ కడఁచెను. కాఁథాంధకారమునందు ఘోరముగ భయనితే
 యు ఖూతుక మృగముల కడఁగెను. అలించుటచేతనే భయభక్తియు
 వైన రాజపుత్రుని తొక పెద్ద చెట్టుపైకెక్కినాడు. తరువాత నొకగడియనఁ
 దడిమికొనివచ్చు సింగమునుండి తన్ను రక్షించుకొను నెలుగుబంటి
 యొకటి యావృక్షమునే యెక్కినాడు. సమీపమునకు వచ్చు దానిని కనుం
 గొని భయమున వడఁకుచున్న హిరణ్యగుప్తుని దన తొడపైఁ గూర్చునుం
 దు వెట్టుకొని యా భల్లూకము "మిత్రమా! భయపడకు" మని మను
 ష్యవాక్యమున బుజ్జగించెను. తరువాత నా యెలుగు సింహముచేఁ బ్రా
 ర్థించఁ బడియు విశ్వానమునఁ దన తొడపై నిదురించుచున్న రాజపు
 త్రుని గ్రిందఁ బడద్రోయ విచ్చనిపదయ్యెను. ముచిక్కిరించుచుండికి మే
 ల్కొని రాజనందనునంత ముపధానముగా నదియు నిదురించెను. కేసరి
 చేఁ బ్రలోభితుడై హిరణ్యగుప్తుఁడు నిష్కరుణముగా నాయెలుగునొ
 థును భూమిపైఁ బడఁద్రోసెను. దైవరశమున మేల్కొనిన రాజపుత్రు
 డును తొలియఁబడియుఁ బట్టు నదలక కొపించి 'పూర్ణ! మిత్రద్రోహి! ఈ
 నీకున్న చేష్టితము వెల్లడియగునంతవఱకు నున్నతుడవై యుండు' మని
 శపించెను.

పాతకకాలమునం దున్నతుడై పురమున కగుదెంచిన కుమారు
 ని గనుగొని విష్ణుహృదయుఁడైనభూపతి సుతునకు స్వస్థత గలుగును
 పాదముల బరయు నానంద 'నరగుచి యిప్పుడ' బ్రదికేనుండవలెనని యువా
 దు హిరణ్యుని తోచియునకుండగా! నేనాతని నుండి యెంతకొంతయు నెన్న
 గొనెదను' అని తన్ను నిందించుతోనెను. ఇంతనున్న శతకటాక్షుడూ నేనని

వరకుచిరి వెల్లడించుటకుఁ దగిననమయము వచ్చిన' దని చింతించి యా
రాజు నభయము వేడికొని యాతని యానతివేంబడి నేకసంధాగ్రాహిని
బయలుపఱచెను. పోయిన యోగవంతులచే నుచూరకోసాద్దకారణ
మునూబడి కాశ్యానమనున దొరణ్యగుప్తుఁ జూచి 'యూతనదు మిత్ర
ద్రోహాచూతేపెను. గాఁ కిది పరిత్యజింపు' నని సకస్యజీవహితమున జెప్పె
ను. తత్త్వము హిరణ్యగుప్తుఁడు స్వస్థుడయి జనతాద్య నను సకస్య
మున జరిగినవృత్తాంతమును సాకల్యముగ నభివర్ణించెను. రాజు విస్మితుఁ
డై 'ఓయీ! నీకిది యెట్లు చెలిపినది' అని యడుగ నరకుచి 'నేనా! పృ
జ్జాపంతులు, బిక్షణములు, బ్రతిభ, ననుచూనమున' నొకటి పెప్పుక
య సర్వము నెఱుంగ, 'గలదు. మున్ను నేనెక్కి తిలకము నజింగితి' నని
వలికెన. లజ్జనుతాపములు గదిరి మాన్జీంభావము నొందిన యోగవం
తులచే నత్కరింపబడక. తనచారిత్రమున ప్రకటితమయినందులకే వ
న్ను, కృతకృత్యునిగాఁ దలంచుచు, 'ననుకోవాభ' నని పేర్కొని 'అని
త్యముకంటె నవిశ్యమగు రాజానుగ్రహమున, బాగు' నని తలచి తన
యింటి కరిగెను.

వచ్చినయల్లుని కని నముద్రాంశచేతను, 'మన ముపకర్తుడు' అని
ద్వాంసుడా! నీకు విధింపబడిన వధదండనమున నీర పతివత యగుగా
నూతురు శోకదగ్ధయు సమరశాశ్రుధారాపరిపుత్రతోచనయు నై నాచే
నివారింపబడుచుండియు నన్ని పరివేశమొనరించెను. జరాబొరజ్వరచిత్తావ
యవయై 'హా! కాత్యాయన! హా! సకృచ్ఛృతధన! యని విలపించుచు
జనయాత్రి హృదయము తనంతచే నలిపిపోయె' నని విగ్రరగఁ జేడ్చెను
కాత్యాయనుఁ డిది విని మాతనమగు దుఃఖవేగమున నొడ వెఱుంగు
కొందలు నజికబడిన చెట్లచల భూమిపై బడి పెడ తడగు బురికి గను
ప్రియబంధునివాశమున గలిగిన పోకాన్ని యెవ్వని బంధువు న్నొకడు

అంతే వరకుచివరవసమ విని వచ్చి పాదాభ్యాయమును ప్రార్థనగా వచ్చి
 'నమో' గోమయము ప్రాకృతజనువస్తు ధర్మసూక్ష్మమును నవహరి
 భంగి, సవిద్యాంసుచివడుపున, సమగత లోకవృత్తాంతమునోల్కి దూర
 క్రాంత మగు హృదయమును ముక్తియనునొకటి నీవు పుట్టిననాడుగోత
 లోకము నెఱుంగనివాడె నగుట నిజమే. ఇది నైనను నీవే గాన్వయమును
 దృఢపఱుచుటకు నీవత్తెనని నానాధియ ద్వివముచే గల్పించబడినది.
 కావున ధర్మము నవలంబింపుము. మనము గుదురుపఱుచుకొనుము.
 లోకతత్త్వమును విచారింపుము. మనగమునందు సంసార మున్నంతవఱకు
 నొక యనిత్యతయే నిత్య మైనది. కావున నీశ్వరమూలము నజీరియు
 మోహపడదవేమి? అని పెక్కు తెలుగుల బోధించెను. ఇట్లు వచ్చి పా
 ద్యాయునిచే బ్రబోధితుడై వాక్యమును గుఱుడు వివాదము నొలగద్రోసి
 విరక్తహృదయుడై బరిత్యక్త సర్వబంధముడు గావించుకొనినట్లే
 తనకు సహాయముగఁ దపోవసము నొనఱింపెను.

అంతే గొంతకాలము గడచుచుండును బుణ్యరక్షణ వాసముఁ జే
 నుచున్న వరకుచి వైవశేమున మగధదేశమునందే యున్నట్లే వచ్చిన
 దురభ్యాసమును జూచి, దేహాగమమున వృత్తాంతముఁ జేసెను. అంత
 దును గాఢాధియమును గుఱుతావత్తి నమస్కరించి 'మహాశయ' నీవు త
 పోవసమున కేగినతోడన యువకాశముఁ గొని కలము నెంచి శేకటాల్మం
 దు దేహాగమమున వధించు నానాదుము నరమును భూమి నొత్తము
 న్ను నానాధ్యుడను నొక బ్రాహ్మణుని గమగోసెను. "మహాశయ క్షిప్తు
 త్రవ్వెద" అని ముఱిచి నడుగఁబడి చూచివచ్చెను. "నా మహము నీద
 ర్భ తగఁ గోసెద" కావున దీనిని చూడలేకవృత్తం. కూడఁ బాతకేణ
 యుక పోవ" అని నడిపెను. మార్గనిశ్చయం మగు నితరం నానాదు.
 నగునేని నానునోరథము నిర్మూలమున అలంబి శేకటాల్మం దున నొక్క

నించి తన గృహమునంద యుండఁ బని నందముచేరాఁ జూసారమున
 లక్షనాపరములు దక్షిణగాఁ గల త్రియోదశీశ్రాద్ధమున నిశ్చయము
 లగు శ్రాద్ధాంశుల యగ్రభాగమున నాతని నియోగించెను. కానిన శి
 ష్యుఁ డగు సుబంధువను శ్రాద్ధాంశుల దక్షిణమునఁ బనియించెను.
 నామనిచేఁ బూర్వవియుక్తఁ డయ్యుఁ జూర్యుఁడు బూర్వభాగమున
 నగ్రాననమునందఁ తలుచుఁబడెను. అంతఁ గోపమున మండుచుఁ జూర
 క్యుఁడు తల నిరియఁ బోసెనని “వ్రతుడిగములలో నుర్వివేడుడు, నై
 శ్వర్యమత్తుడు, నగు నీ రాజును గదలేర్చి యీశులు ముడిచికొందు” న
 ని ప్రతిజ్ఞఁ జేసెను. అచాణశ్యుని కూడముగఁ దన గృహమున దుంచి
 యాతఁడు కోరిన యుపకరణములనెల్ల శకటగాఁ జొనంగెను. అతికోప
 ముఁ దైన యా విప్రుఁడును సత్యుగ్రము లైన యధర్వమంత్రములఁ బ
 నించి యొక కృత్యను సాధించెను. అకృత్యనే క్షసింపఁబడిన యోగనం
 దుఁడు తీవ్రముగు దాహజ్వరమునఁ బరితప్తుఁ డయి యేడవనాటనే న
 గలోకమున కరిగెను. శకటాలుఁడును నోడనే నికరణ్యగుప్తుని జంపి
 పూర్వనందనుతుఁడగు చంద్రగుప్తునకుఁ బట్టాభిషేక మొనరించి చాణ
 క్యుని మంత్రోపదంబున నియోగించి కృత్యప్రతిక్షియుఁ దై పుత్రోకోకమున
 నఁ దూలును మహారణ్యమున కేగె” ననిచెప్పెను.

ఇట్లతికోకనీయ మగు యోగనందుని వృత్తాంతము విని వరతు
 చి మిగుల ఖిన్నుఁడయి, సంసారము ససారముగ నెఱింగి, వింధ్యవాసిన
 యగు మేర్గాదేవి సుసాసించి యామె యాజ్ఞచే వ్యాఘ్రవానరసంకీర్ణము
 గహనము నగు వింధ్యారణ్యమునఁ బరిభ్రమించుచు నొకనో మన్నన
 మగు వటవృక్షమును జూచెను. అచ్చెట్టుక్రింద ననేకపితృచమాలు వరినే
 ప్పించి నున్న కాణభూతియను బేతాళుం గాంచినతోడనే పూర్వజన్మ
 ప్పుడికలిగి యాకాణభూతి “కుశేక కానంబునఁ జేసి నీకాచవృక్షము నొం

దిన మువ్వతెలియని గుమ్మారా దానియను, బుష్పదంతం దిన నిమ్మ పం-
 తం కుంతి మునుము, నలసికొనెను ముత్తి, జూపి యలెనికి విద్యాధరచరి-
 తము. పల్కి పల్కెతమా! శ్రీమకాలములోనే గుణాధ్యుఁ డేకకృతము న-
 మ్మిను. అలసి కీయపూర్వముగు కథ నెఱింగింపుము. పిమ్మట నీయ శా-
 పనిమోచును ముగుయు. అని బోధించి శరీరమోక్షమునకై పవిత్రతమ-
 మగు బదరికాశ్రమమునకుఁ బయనించెను.

హిమాలయపర్వతమునందు సుచరించుచుండ గాల్గొన్నప్పుడు
 డు కందమూలఫలాదుల బహుమాత్ర నడపుచు శాకరసముఁడను నొకఁడు
 నామధేయముగల మునీశ్వరుఁ గాంచి యాతనికి నతిథి పూజ నొంది
 యతనిష్ఠానమును బరీక్షించుతలంపున వరయచి దర్భక్షతమగు నతనికరత-
 లమునుండి ప్రవహించు రక్తధారము శాకరసముగాఁ బరిణమింపఁజేసెను.
 మునియు నడచుచు నాతనికి ఖలించిన దని గర్హించెను. కాత్యాయ-
 నుఁ డాయహంకారము వ్రాసెనును శత్రువుని యాతనికిఁ దెలిపి, నీవి
 జ్ఞానము నెఱుంగఁగోరి రక్తధారము శాకరసముగా నొనరించితిని. ఓహు
 విశ్వరా! నీచే నిష్పతిక నహంకారము విడువఁబడ లేదు. జ్ఞానమార్గము
 గండహంకారము దురతీక్రమ మగు పరిభ్రమ. జ్ఞానములేక నెన్నిప్రతి-
 యు లొనరించినను మోక్షములేదు. అనిత్యమగు స్వర్గముగూడ మును
 త్సుప్తలచిత్తమును లోభపెట్టఁజాలదు. కావున నహంకృతిని విడిచి విజ్ఞా-
 నమును సంపాదింప యత్నింపుము. అని మోక్షరహస్యము నుపదేశించి
 యాతనిచేఁ బ్రణామపూర్వకముగఁ గొనియాడఁబడి బదరికాశ్రమ-
 భూటు కిరిగను. అందు శరణ్య యగు నార్చిత నుపాసించి తత్ప్రసాద-
 మున వరయచి దివ్యగతి నొందెను.

✓* కుమారరేల భట్టాచార్యుడు

ఈ పరిపాతులలోన “దేహాత్మవాదము” పెరితో నవైదిక మతటి
 మ్మములు గలవు. అందువైదికమతప్రవర్తి కలగువారిని గాలాంతరము
 న “తీర్థంకరులు, లేక క్షులు” అనియు, నామతమునకు (1) జైనమత
 మునయు నానుములు కలిగెను. ఆతీర్థంకరు లిరువదినల్వారు కలరు. ఆ
 యిరువదినల్వారిలో నిరువదిమూడవ తీర్థంకరుడగు ‘నార్మనాథుని మ
 నయాంధ్రదేశమునందు జైనమతస్థులగు ‘మారువాళీలు’ నేవించుచుం
 దురు. ఇరువదినాల్గవ తీర్థంకరుడగు ‘మహావీరుడు’ బుద్ధునకు సమకా
 లికుఁ డనియుఁ బేహారురాష్ట్రమున నాతఁడు తనమతప్రచారముఁ జేసె
 ననియుఁ బారిత్రీకులు చెప్పుదురు.!

ఆజైనమతము జనసామాన్యమున కందుబాటుగు ధర్మములు కల
 దిగా మహానీరుచిచే మార్మబహిసంధున బేహారు, కళింగాది దేశములలో
 సతివ్యాప్తి నొందెను. ‘భూరివేలు’డను కళింగదేశపు మహారాజు జైనమ
 తము నభివృద్ధి నొందించుటకై ‘కళింగోత్కల’ దేశములలో విశేష దా
 నధర్మముల నొనర్చెను. (2)

అందువలన కళింగోత్కల : హారుదిదేశములలో వైదికమతము
 నామమాత్రానకాంతమగుచున్నది. ఎందుకంటే జైనబౌద్ధమతముల
 విజృంభణమే కాన్పించుచుండెను.

* ఈచరిత్ర శంకరనిజయాదిగ్రంథములఁ పరిశీలించి వ్రాయఁబడినది.

(1) జైనమతము నాల్గవతీర్థంకరులగు బౌద్ధమతభాగములలో నొకటి యని పేదాంతకా
 ప్రజ్ఞా లనెదరు.

2. భూరివేలుడు నీ టలీపుత్రాధిపతియు అశ్వమేధయాగ మొనర్చి వైదికమతా
 భివృద్ధి నొనర్చు ప్రయత్నమునొనడెనని, పృతిహాన పురాధిశుడు నాంధ్రప్రభువు నగు
 ‘కాళిక్రీ’ మహారాజుకైన దండయాత్రలోనల్పబు జైనమతవ్యాప్తి కి యని తోఁచు
 చు. ఈయంతయు హాగంధాకాశముల పలనఁ బెలియనగుచున్నది. పైయంశములు

శ్రీ. పూ. 158సంవత్సర ప్రాంతమాననై యుండెను.

అట్లుండెను. వదికమంభిమానము, వదికవిద్యాభ్యాసము దేశమున పాఠశాలవలె బోధనములునే యుండెను. అట్లేనవికాక శిక్షకాలముననే, అంగ్రాజుల దేశములపడుమను మహానది యను గొకరేణియొద్దను (1) 'జయమంగల'మను గ్రామమునందు 'తైత్తిరీయవేద' శాఖకు జేరిన 'చంద్రగుణా యోగీశ్వరభట్టు' అను విప్రదంపతులకు (2) 'గుమారిలుడు' అను బాలుఁడుద్భవించెను. దుర్మతనిహూలనమునకై శివున్నాడవే గుమారస్వామి కుమారిలభట్టుగా జన్మించె నని శంకరవిజయమునఁ గలదు.

'గుమారిలుడు' చిన్నతనమునుండియు మేఘాళాలియై వేదవేదాంగములం గాది లోడివిద్యాంశులలో మిన్నగ మెలఁగెను. అతనికి వేదబాహ్యామగు జైనముపై నీర్వ్య మొండయ్యెను. కాని యామతమును ఖండించుటకు బనులు తమమతగ్రంథముల నితరులకుఁ జూపనివా రగుట చేత నామతమును శాస్త్రయుక్తముగా ఖండించు పాలు కలుగలేదు. (3) అందువలనఁ గుమారిలుడు జైసబ్రహ్మచారి వేషమును ధరించి జైనసండిగులకడ నామతగ్రంథములను జదివి యందలిమర్మములను గ్రహించెను.

అతఁడు జైనగురువులకడ మారువేషముతో విద్య నేర్చుచుండ న'నఁ దిన్న యాతనిరహస్యము దెలిసికొని మేడపై నిద్రించు నాతనిని

1. 'జయమంగల' గ్రామము గంజాము పండ్లయున 'జగంపురము, అస్కా' పట్టణమున నుండునఁగలదు. మహానది యనునది చిన్నయోరై ఋషి కుల్య కుమనదిగా నున్నది.

2. కుమారిలభట్టు క్రీ. త. ఏడవ శతాబ్దములోనివాఁడని యాధునిక చారిత్రకులును, ముఖ్యముగా 2110 సం॥రము అనఁగా క్రీ. పూ 331 సం॥రమున జన్మించెనని వేదాంతమును ప్రాయశఃచిన్నగు.

3. శైవమునకు దమగ్రంథములఁ జూపనందునఁ దదితములు జైనులకు నిర్వృత్తులనిరి. కాని, వేదములయున జైనమత గ్రంథములు పండ్లకొలఁది ముద్రితము లయినవి.

గిందికి, వ్రోసివేయ గిందికి పడునప్పు డీతని కొకకన్ను పోయెనట !

జైనమతఖండనమునకును వేదప్రతివాదిత కర్మములే ముక్తి సాధనము లగుటకును 'జై మిలి మహర్షి' కృత మగు పూర్వముహాంసాశాస్త్రము నాధారపఱచుకొని కుమారిలుఁడు ప్రచారి మారంభించెను.

ఆకాలమున కుమారిలభట్టాచార్యుఁ డుఁడు దేశమును 'మేదిని' పురాధీశుఁడగు 'సుభన్వ' మహారాజు వాలించుచుండెను. ఆరాజాస్థానమునకుఁ బలువురు జైనమతపండితులు చేరి యామహారాజును వైదికమతవిముఖునిగాను, జైనమతాభిమానునిగాను జెసిరి. రాజాదరణము లేనందున వైదికకర్మములు సంస్థానమున సన్నగిలేను. కాని, 'సుభన్వ'మహారాజుధార్య సనాతన వైదికమతాభిమానిని; విదూషిముణి; సత్స్వభావ భర్త జైనమతావలంబి యగుట కెంతయు వగచి, భర్తతో మతవాదముకుఁ గడంగునుగాని జైనమతపండితులు చెప్పు వైదికమత ఖండనోపదేశములను వినినభర్త చెప్పు యుక్తులకుఁ బ్రత్యుక్తులు చెప్పలేకుండును. కాని, వైదికధర్మమే యుక్త ధర్మ మనునమ్మిక కలదగుటచే జైనమతమును ఖండించుపండితుఁ డెవ్వఁడైనఁ గలుగకపోవునా ? అని తలంచుచుండెను.

ఇట్లుండ నొకనాఁడు కుమారిలుఁడు మేదినిపురమున కేఁగుటయు, మహారాణియొక్క మేడకు సమీపమున నడచుచుండుటయుఁ దటస్థించెను. సదా వైదిక మతోద్ధారణమునే యోచించుమహారాణినోట నీక్రిందియర్థముగల పద్యభాగము పలువడెనట !

1 ఏమి చేయువాన; నెచటి కేఁగుదాన?

వేదముల నెవఁ డుద్ధరింపఁగలఁడు?

అన నది విని యెట్లయినను రాజసభకుఁ బోయి జైన పండితుల నొడింపునమయమునకు వేచియున్న కుమారిలుఁడు వెంటనే యిట్లు ప్ర

1. కిం కరోమి, క్వగచ్చామి, కో వేదానుద్ధరివ్యతి.

శ్శుక్త రమణా నామే నుడివిన పద్యమును బూర్తి చేసినట్లు!

1 నుందరీ! చింత మానుము; నేను భూతల

మున భట్టాచార్యుడనై యుంటిని.

ఈన)శ్శుక్త రమణచే మహారాజి యాశ్చర్యానందభరితమై ఈ మాదిరిని ఈ పాదమున) రప్పించి యాతని వృత్తాంతము తెలిపి కొని, యాతడే దత్తక పుత్రుల నోడించువలం దని తలచి, బహుకరించి ఈ మాదిరిని రాజనభ)ప్రవేశము గలుగు నవకాశము గల్పించెను.

రాజదర్శనానంతరము మహారాజభట్టాచారు రాజనభకువచ్చి పోవుచు నొకప్పుడు రాజనభతోనుండు పభావనివాసమున నొక రసాలవృక్షమున) నున్న కొలుల పంజరమున) నున్న పది నెవముగల ఈ మాదిరిభట్టాచార్యుడ) పోయినట్లు గుఱుల క్షేమము బలిపెను!

(3) పిరిగినా! పిరిగియున్న ముగిసయున్న విందితపు కలకపలుకులుగల కాకకులముతో) నీవు కలిగగుగురి! నేని యపుడు శ్శాఘనీయ నగుదువు.

ఈ రావద్యోగము, నీచులైన యయుక్తనాడులకు క్షేమలనే మహారాజభట్టాచారు కాకుండిన నాతడే కొనియాడదగినవాడను నంశమును స్ఫురింపజేయ) మహారాజు పిన్ననగు మోముగలవాడయ్యెను. గాని పిన్న నలుకొలుచే నచివాచు లుద్విగ్నమానసులైరి. జైసవండ్ల పాలు ప్రోథావేశపరవశులైరి. పభావములు కునకునలతో గజిబిడి పడిరి.

అంత నయావృద్ధుడు, విద్యావృద్ధుడు, సర్వసముడు నగు నొక్క)ముహుడితోడ) సభలో నిలిచి సభలోని కలకలమును వారించి

1. నూనిగీద, నరానోసా! భట్టాచార్యోస్తి భూతతే.

(2) శ్లో. మలిత శ్చన్నసంగస్తే నీచైః కాకరులైః పిక !

అతిదూషకనిర్హారిః శ్శాఘనీయస్తథా భవే ||

“ప్రభువర్యా! సభాసదులారా! జనమతము దుష్ట మనియు, నైదికమత ముత్తులము మనియు నిభట్టాచార్యునితలంపు. నైవండితులు తద్వ్యతిరేకులు. అదియే యాపృతి కలవరమునకు గారణము. కాన నీరిరువుర మధర్మములు శాస్త్రవ్యప్తతములుగల వాదనాదములచే విగ్రహింపఁబడినవిగాక!” అని యొక గండులకు మహానాగంకితరించి యొక్కనాడు సభ నేర్పఱచెను.

ఈనృత్యంతము నలుగడల న్యాపింప నుభయమతాభిమానులగు వండితులు పలుదిక్కులనుండియు మేదిసీపురమునకు గాదొడంగిరి.

నియమితిదిన మేతేర రాజపురుషులు పండితు లగునభ్యులకును, జూపలులకును దగినయోర్పాటుల నొసరించిరి. వండిత మండలాగగణ్యులు నిరీతస్థానముల నలంకరించిరి. భండన మండనములం జేయఁదలంచిన భట్టాచార్యాదు లిషడవములఁ గొలిచి సభలోఁ బ్రవేశించిరి. మహారాజునకు జన్మమణిస్థగితిహింహాసనమున నాసూయఁ దయ్యెను. చిదుషీనుణియగు మహారాజయ నాదోపవాదములు పిన సభలో నుచితస్థలమునఁ గూర్చుండెను.

పిమ్మట నైవైదికమతవేత్త లగు మహాపండితులను మధ్యవర్తుల నుగా నెన్నుకొని కుమారిలుఁడును, నైవండితులలో శ్రేష్టుఁడగు నాతఁడును వాదమునకుఁ గడంగిరి.

“వేదోదితకర్మములే యాచరణీయములు, తద్వ్యతిరేకములు త్యాజ్యములు” అని కుమారిభట్టాచార్యుఁ డుపసా దించెను. “వేదములు పౌరుషేయములు. అందుఁ జెప్పఁబడు యజ్ఞాదికర్మములు హింసాత్మకములుగాన వేదకర్మము లాచరణీయములు. అహింసాత్మకములగు నైవధర్మములనే యాచరింపవలయు” అని నైవండితుఁడు భండించెను.

అందున (1) 'విధివాదము, తత్తువాదము, శక్తివాదము, కర్మవాదము, ప్రాణివాదము, సృష్టివాదము, ప్రతిభావాదము, అభివృద్ధివాదము' మొదలగు పరిధిభా.ప్ర.సంబంధములగు వాదములు, ఇందున ముండనములతో జేలరేగెను.

నానివాదములలో “నేగములా, వజ్రరసములా, వజ్రరసములా,
సోగతము, చార్వాకము” మొదలగు వీరిశాస్త్రములు చాచివేసి
గీలునఁ దిరుగుచుండెను. నేదినిపురవాహిగాననభి నేగశాస్త్రమున
ములతో సముద్రమురీతి ముష్కంబు గుండెను. ఇభి, కేవలమును, నుభి
యవత్తముల పండితులచివాసములలోను బెక్కు యవసభిలు నరుప్పుచు
బండితుల తమతమ పట్టపుగాయకలు వాచి నవముల బెక్కు గుండెరి. ఆ
నభిముఖమున నందజుచండితులలోను నుభిముఖమున యున్న చిత్తులకు
సర్వశాస్త్రచండితులకు నాభిపిధానములు గల్గించెను. ముఖములవలె నతని
ముఖమునాండి వాగ్గరి నలుదక్కుల పివరలెను అందులకి వాచిలు
కునాగిలుని న నాగిసాగియొక్క నువదానతాన నుండ! అతని వా
క్యములు నుండ నేడు గుండెములను బిలువ నేర్పె. అదేమిదాస్త్రమున
కృతులకు నిమగ్నులు నమోహితుల “జితాన్తుః” అనిరి.

తనును వదలి నైదిగ మతము నవలంబించిరి.

1, పెవాదములు హైందవుల వాస్తవ్యులలో గలుగును.

కొందఱు చాత్రితరులు నుధన్వనుహారాజు కుమారిల భట్టాచార్యుని యునదేశముచే జేనల నాదేశమునగుడి జరిగివేసె నని చెప్పుదురు.

ఇట్లు కుమారిలభట్టాచార్యుఁడు జైనమతఖండన మొనర్చి తా జేసినప్రతిజ్ఞను నిర్వహించినచో నగుటవలన మహారాజుచే విశేషసత్కారముల నొందెను.

పిమ్మట నావండితుఁడు జై మినిప్రోక్త పూర్వ మీమాంసాసూత్రములకు “తంత్రవా ర్తికభాష్యము, త్లోకవాగ్దేశము” మొదలగు మహాగంధములను జేసెను. అతనికి శిష్యునశిష్యులగు “సగిభావరభట్టా, శార్థసారథిమిత్రుగ్గి, డు” మొదలగువారెన్ని నెలా యుద్ధగంధములను, కుమారిలభట్టా చార్యునిమతమును సమర్థింపుచు గచించి గ్రాహ్యమతమును, వైదిక విద్యను నలుదిక్కుల వ్యాపింపజేసిరి.

కుమారిలభట్టాచార్యుని యత్యధికసాందీప్త్యమును, వైదికమతప్రచారమును, జైనమతనిర్మూలనమును జూచి “జినవిజయము” అనుగంధ మొనర్చినయాతఁడు తనగ్రంథమున నిట్లు వ్రాసెను.

(1) “అంధోత్కలదేశముల సంధియందు మహానదీతీరమునందుండిన పవిత్రమైన ‘జయమంగల’ గ్రామమున “చంద్రగుణా యజ్ఞేశ్వరులు” అను నుత్తమదంపతులకు మహావాదియు, విపక్షభయంకరుఁడును, వేదాభిమానియు, జినమతాంతకుఁడును, గురుద్వేషియు, సాంధ్రుఁడును, ‘నై థిరీయ’ వేదశాఖియుఁడు నగు కుమారిలభట్టాచార్యుఁడు పుట్టెను.”

1. అంధోత్కలనామ సంయోగే చ వితే జయమంగళే. గ్రామే తస్మి న్మహానద్యాభట్టాచార్యో కుమారకః॥ ఆంధ్రజాతిస్తి తిరిక్ మాతా చంద్రగుణానతి. యజ్ఞేశ్వరః పితా యత్య... మహావాదిర్మహాభూరిః శ్రుతివాంఛాభిమానవాక్ జినానానాంకస్సాదిత్ ! గురుద్వేష్టాతి పాపవాన్.

ఈమహాపాపమును తీరవలయును. సకలమును నేరమును
బోలు పేయముగా దలచెనట! సకలమును మాకు వేయమున నేగు
రుప్రళయ నేర్చినో యాగురువులనే రాజసభలో నోడించి దేశభ్రష్టు
లగునట్లు చేసి గురుద్రోహి యయ్యెనట!

ఆరెండు మహాపాపములకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముగాఁ గేవల కర్మ
బ్రహ్మవాది యగు నీ మహానుభావుఁ డంత్యకాలమున “బ్రయాగము
హోదేత్రము” నంటు ‘తుమాగ్ని’ లోఁ బడి యనువులను విడిచెనట!

ఈతఁడు తుమాగ్నిలోఁ బ్రవేశించునాటికే శ్రీమశ్చంకర భగ
వత్పాదాచార్యులవా రాస్థలమునకు జేరి కుమారిలభట్టాచార్యుని దు
మాగ్ని నంటి వెలువరించుట కుత్సేని యత్నించెను. కాని, కుమారిల
డు మునస్సరిక వ్యతిరేక మునర్పి స్వప్నవదక కేవలబ్రహ్మవాదియగు
శంకరునివన్నభనే దివంగతుఁ డయ్యెనట శంకరవిజయమునఁ గలడు.

తాద్రాణితము మధ్యలని “అపస్తంబమహర్షి” కిఁ బిమ్మట
నతని కీర్తన ముద్భవించు మహారెలభట్టాచార్యుఁడే. అపస్తంబుఁ డాంధ
రు. కుమారిలభట్టాచార్యు డాంధ్రుల కగ్రహోదరుఁడు.

* తెలుఁగింపఁబడి తురస్కయోగి

తెలుఁగింపఁబడి

తెలుఁగింపఁబడి తెలుఁగింపఁబడి తెలుఁగింపఁబడి ప్రభువులతో
“తెలుఁగింపఁబడి” న్నట్లును “తెలుఁగింపఁబడి” న్నట్లును “తెలుఁగింపఁబడి” న్నట్లును
[తెలుఁగింపఁబడి] తెలుఁగింపఁబడి తెలుఁగింపఁబడి తెలుఁగింపఁబడి

తెలుఁగింపఁబడి తెలుఁగింపఁబడి తెలుఁగింపఁబడి తెలుఁగింపఁబడి
తెలుఁగింపఁబడి తెలుఁగింపఁబడి తెలుఁగింపఁబడి తెలుఁగింపఁబడి
తెలుఁగింపఁబడి తెలుఁగింపఁబడి తెలుఁగింపఁబడి తెలుఁగింపఁబడి

ఘంటికొన్నదిగాని యిట్లు భవదీయకొనుదు, నేనుకొనుదు" కలెదామో
 తమభాధల దెట్టుకొనుదు సత్యంబు లక్ష్యము జేయుచు నున్నా. అలాడు
 గోలకొండయందే జన్మించి వీక్షి నొందెన యాంధ్రగో కగుటచే దుండగు
 నాడుననే తలచు సంచరించువాడు. అట్లయ్యెను లోకసమయమున,
 "శాస్త్రము లనత్యములు కావు; పరమేశ్వరుని సమ్మి నవాసి కెట్టి దుష్క
 రకార్యములను సుకరము లగును" అనుసంశయ లోకమునకు జూపిం
 పవలయు నను తలంపు కలిగెను.

అందులకు యాకొందరియిది జూచుదు. "ఈదేశ మెలుపాచ్చా
 (మహమ్మదీయసభలు) కుండును నను భావమును ననున నెవరును
 నున్నారు. అట్లు చేయుచు నున్న నేను నాకు భావబాధలును గలుగవచ్చు
 ను అది లోకమునకు చెప్పి నాకుగాక" అని అబద్ధి, ముఖునా
 కియును నున్నా గాల్పకరములను నున్నది. ఇది వరకు నున్నచుకొ
 నుచు బట్టణమున సంచరించుచు, "పాదునాగారి కుమార్తెను నేను
 కుమారమోడును నోహా!" యని కేకలు వేయ నారంభించెను. "అది
 యేమి" అని పోరు లడుగగా "నేనీ గోలకొండ నవాబుగారి కుమారి
 కుమార్తెయొడ" నని చెప్పనారంభించెను. అది విన్నవారందఱు
 ననునవాగని కొందఱు హేళనము చేసిరి. మఱికొందఱు మందలించిరి.
 వారు విచ్చివా జని కొండ జినిరి. అవకీరాపట్టణముననే కాదు, ఆరాధ్య
 మునోప మున్న పత్త సములలోను గ్రామములలోను మూలమూలల నున్న
 పట్టణమునకును నుండ న్లు చాటించెను. దానికి నేరాన్వేషకులవలన రాజ
 పురుషులు తలసకొని కినిసి "యమర్యాదాకరముగ సతాదు వర్తించుచు
 నొందు, విచ్చివాడు" అని తలచి పిచ్చివాండ్ర వైద్యశాలలో జకీ
 క్కుం జేయించ నొనరి బలాత్కారముగా బ్రవేశపెట్టిరి. నీరోగియని వై
 డ్యులు పరీక్షించి వదలిరి. పిమ్మట రాజద్రోహి యని రాజపురుషులు

కారాగారమును నునిచి బాధించిరి. చెఱనాల యందును సంతాడు పా-
చ్చాకోమరితె నుద్యాహమగుడిన ననుమాటను విదలలేడు. భక్త సంకీర్త-
నములను మానలేదు. వేళతప్పకుండగ నమాజులు చేయుచుండెను. ఖు-
రానును బదువుచుండెను. ఇట్లుండ నొకప్పుడు పాచ్చా కారాగారమును
బరిక్షింప వచ్చెను. అపుడు కారాగారరక్షకులు పకీరుతో నీవు ప్రభువు
వచ్చిన నమయమున మిన్నకుందువేని నిన్ను రేపె చెఱనుండి విడిచెద
మని గూనఁ గొలిపిరి. పకీరేమియు ననక మిన్నకుండెను. శృంఖలాబద్ధుఁ
డగుపకీరు నవాబుకంటఁ బడఁగనే, “ఓపాచ్చాగాదా! మీకుమారిని
నేను వివాహమయ్యెద” ననెను. “అదేమి” యని వివేచిపడి పాచ్చా చె-
ఱసాలోద్యోగులం బ్రశ్నింప, పా “రీతఁడు రాజద్రోహి” యని చెప్పి
గూరముగా నిర్బంధింపు” డని మహమ్మదీయప్రభువు చెప్పి దెడలి
పోయెను.

భక్తనకు సర్వంధము లక్కడయ్యెను. అతని పట్టుదలయు సక్కు-
వయ్యెను. రాత్రులాతని సంకీర్తనములచేఁ గారాగారము మాటుమోగి
యుచుండెను. కారాగారస్తుల మనంబులు భక్త చే ద్రవీభూతంబు లగు
చుండెను. మర్నార్థులు నన్నార్థులును, భగవద్భక్తులు నగుచుండిరి.
అతని సద్బోధనములను వినవిన, కారాగారవాసులు చేయునేరములు త-
గ్గుచుండెను. చెఱనుండి విడుదలఁ గన్నవారు, కారనుండి సంపాదించిన
సద్బోధామృతరసమును దేశమున వేదచల్లుటచే దేశములోఁగూడ నేర-
ములు తగ్గెను. అందువల్ల కారాగారమునకు వచ్చువారు తగ్గిరి. దండ
నాధికారులకును గారాగారపాలకులకుఁ బని తగ్గెను. ఈయంశము శ్రీ
మముగా పాచ్చాకుఁ దెలిసి భక్తుడగు పకీరును సమ్మఖమునకు రప్పిం-
చి గౌరవించి, “నీకేమి కావలయు” ననెను. అన పకీరు, నీకూఁతును
నా కిచ్చి పెండ్లచేయవలయు” ననెను. పాచ్చా కిప్పుడు కోపముపోయి
నప్పు నచ్చెను. అపుడు వారిట్లు సంభాసించిరి:—

అని (నవ్వుచు) నాకొమరితను జెండ్లియాడుటకు వశమగునని (నవ్వుచు) కన్యాపిత కిచ్చుశుల్కము) నాకీయగలవా?

అని:—ఈయగలను, ఏమి కావలయును? ఎంతకావలయును?

అని:—పెద్ద నిమ్మకాయలవంటి నూలు మంచిముత్యములు
(దూరభావగు నిట్టివాని జేలేడని పాచ్చా తలంపు.)

పకీరు:—ఈయగలను.

పాచ్చా:—ఎంతకాలమునకు జేగలవు?

పకీరు:—కాలపుమితిని జెప్పలేను గాని తెచ్చుటమాత్రము వి
శ్వమున నెచు తెచ్చునపుడు మార్గమునందు విరాగాదపుడును లేనూ
బంగారును జేయరాదు.

అన నల్లె యని పకీరును పాచ్చా వదలెను.

అది జెక్కడ, నూలు మంచిముత్యములు—అందును నిమ్మకాయలవంటి కలని తెచ్చుట మెక్కడ? కాని పకీరు రత్న శాస్త్రమును విద్యుదాకాగ నుత్యము లుండునని తెలిసికొని, పిమ్మట నా
కన్యాపితను జేరెను. అటు నినుకతో గట్టు వేసి తనకు శక్యమగునంత
విద్యుదాకాగ నుత్యములను, తన యువకొపినమును నడుగునకు జొర్ర ఖం
దములను జేయించి, కొబ్బరిచిప్పతో నముద్రపునీటిని దాను ని
మ్మకాయలవంటి కలని దోడనారంభించగా, యాతానూతనము లీని
ముద్రపునీటిని ముసిరి. “నముద్రపునీటిని దోడి నముద్రముతోని
ముద్రపునీటిని దోడుట” కని పకీరు చెప్పెను. జనులు నవ్విరి. నెట్టి
ముద్రపునీటిని ముసిరి. ఈతని యాయానముం జూచి పకీరు వ్య
సమున బాధ పడుచున్నట్లు జూచి కొందఱు విచారించిరి. ముత్యములు
నిమ్మకాయలవంటి కలని దోడుట నీ రింకిన పిమ్మట నుప్పుయిన అభింశు
నిమ్మకాయలవంటి కలని దోడుట కష్టపడి పకీరు పని చేయుచుం

దేగ చెక్కిరింతను నేడుకా నానాకొంగలుకూడ నజేసిరి మాదే చివ్వుల
తో గూడలతో నీటినికొన్ని దినములలో భోజనపాసిరి. కొన్నిదిన
లలో భోజనము నీటిని మాత్రము నుంచుకొనినానో నొక్క మక్క
యొక నానాకొంగలు నీటిని మాత్రము నుంచుకొనినానో చివ్వుల కెలావు
గట్టు చేరి నీజంజనా సముద్రమువేరే చేరెను. అందఱును నీటిని వది
లి సవ్యాసి మాత్రము నిగాకే నొందలేదు. ఐదురల మునుపటికంటె బెద్ద
గట్టుచు కొన్ని దినములలో వేసి మరల నీటిని దోడ నారంభించెను. అత
ని ప్రయత్నమున కాటంకముల గలుగజేయుచు జనులు విచ్చిచాగ
వారి. మీదే విచ్చివారని తనవనిని మానక పకీరు నీటిని దోచుచుండెను.
ఎంతకప్పుడెచుండెనను నియమితకాలములలో భగవద్భజనమును మా
నుండెను. మాధుకరాన్నముని శున్నివారణము చేయుచుండెను. ఇట్లు
కొంతకాలము గడవఁగా నమునుగి డీతని హస్తదలను, 'అట్లా' యందా
గల నమ్మకముతో గూడకభక్తి నొల్లి మాచి మాశ్చర్యపడి. కల్లునదే
మాముగల వృద్ధబ్రాహ్మణ వేషమున భోజనము భోజనపాసి గూఢిని
బలుకరించి యిట్లు ప్రశ్నించెను.

సముద్రుడు:—బాబా! నీ సెందులకు సముద్రపునీటిని దోచు
చుంటివి?

పకీరు:—సముద్రములోని పెద్దముత్యములం గొనుటకు.

సముద్రుడు:—సముద్రములోని నీటిని దోడగలవా?

పకీరు:—తోడగలను.

సముద్రుడు:—ఎంతకాలమునకు?

పకీరు:—ఎంతకాలమునకో చెప్పలేను.

సముద్రుడు:—నీకాముత్యము సెందులకు?

పకీరు:—సాదుసాకూఁడు పెండ్లియాడుటకు.

రము చేసిన దోషముచే నున్న హానియును నగు ననుచు నేనునున్న
కలుగునో యని భానభాన లునో నున్నవాడే 'పిండైచేయుదు' అని చెప్పి,
యట్లు నివాహమునకు. దనుచున్నాను. నున్నవాని, నున్నవాని కావచ్చు
ననులం బింపెను. నుండినది నుండి నున్నవాని నుండి నున్న
ధను నేయునా నున్నానైద్యకర మని కొందఱునా, ఇది కల్లుయని మఱి
కొందఱునా, పాదుషాకు మతి పోయిన దని కొందఱు ననిరి. మఱికొంద
ఱు పక్షిగు మహిమచే బాదుషాకు మించినవాడే యనిరి.

అట్లయిన నేని కి లగ్నం జెల్లి; వివాహముంగది నె. పక్షిరు తనను
గొనుచే నట్టియలంకారమును ధరించునో చూతుము గాక ! యని మహా
దనులు కల్యాణమంటపముచుట్టు మూగిరి. పక్షిరు నాచూపును కల్యాణ
మంటపముకడకు, దాఁ దెచ్చిన యోలియగు ముత్యములం జేర్చును
గోళెను. చూపలులకుఁ గన్నులు మిఱుమిట్లు కొలుపులాగున చూపును
కల్యాణమంటపమున, బోలిను బోనులయిను. ఏకాద లంకరంబుకొని
గానలుయు నని పాదుసా పోగును గోళెను. పక్షిరు తన శ్రేష్ఠులను జూడె
గదిం జేరి కల్యాణమూర్తి యగు భగవంతుని శ్రాద్ధించి పార్థిని, పక్షి
రెంతగ నలంకరించుకొనెనో చూడ వేగుకపడు చుండిన కల్యాణమంట
పమునోపకారి కాశ్చర్యము గలుగుచుట్లు గోచిని ధరించి, మణియొక
కొదీనమును పై న వేసికొని, భుజరిచి, కొబ్బరిచిప్పను చేతఁబట్టి, పెద్ద
చురుగుపైకి పోంచెను. పాదుసా నాచూపు డిట్టివాడే యని యొక
యను చిన్న వేసి కొనెను. అచుదా పక్షిరు పరిజలము వ భువును నుద్దేశించి
యిట్లుపద్యసిం చెను: —

[illegible]

హాస్యం కలగించును. సాధించుచున్నాము. శాస్త్రములలోని ముఖ్యములను
జోరగా చదివించుచున్నాము. అప్పుడు కీ సేవ పడవి చేరుతేలి. ఎన్నో మేకలను కలుపు
మును కలుపుతారు. దానిని ముగ్ధులను చేయుచు కీర్చి ముద్ద వేయుచు చేయును.
కీర జచ్చిన ముత్త్యములను కీరగియించి యిచ్చువ్యయము “భిక్షుల పు
న్యంధ భిక్షుక బటి పరేవాడ కచ్చనాభులకును, సత్యజ్ఞానోపదేశకులకు
న, బిచ్చ యపయోగమున గీరెడను” అని భగవన్నామమున కీర
ము జేసికొనుచు నటుకొ పడియి చెదలిపోయెను. నామనా సకీర్తుయొక్క
యనుదేశమును కనుగొనినది సదాచారసతత్త్వమునకు పకేరు చెప్పినట్లు చేసి
నట్లు కెక్కడను ఇట్ల పకేరులే సర్వదాసంపన్నులు, మహాయోగులు నగు
చురుగదా!

అంధుల గాములకు (పాద)

అంధుల జీవితము

(త్యాగరాజయోగి)

అంధులు చెవిక కాలమునందు వేటివజ్రము గానకల ప్రసేద
లు. అంధులలోనుండి యున్నారు. ఆనంగీతమును దను ముతకర్క
ములవలెందును వినయోగించుటయే యిందగును సదర్శుము. అందుకు పే
కలదు. మహామహాలు దేశభాషానియు జొచ్చుచు గీతకలచే దను
నిచ్చుచు వెల్లడించి యున్నాడు. ఇందులను మనయాంధ్రజాలము
నిచ్చుచు. అంధుల వైశ్య శూద్రసంఘములలో గూటికెను బదిముందకి శు
భాది భగవంతుని కిధులను నిర్ణయించి యున్నట్లు తి మహానామము
ముగించుచు. బదిమి రయిక్క నాకీర్తించుచే సదర్శుములు (పాద)
అందుకు వినయోగించుచు. మహానామమునందు గూగంధరి మహారాజులు
అంధులగుచును. నాశిము వేటొకనలమునకు దర్శించుబడిను)

సంగీతకళలు, శాస్త్రము, శాస్త్రములను జూచును. అప్పుడు సంగీతమును
 తనకు శాస్త్రముగా గ్రహించును. ఇందు శాస్త్రమును గానముగా
 సంగీతముగాను ముందులకు విధుముగా వాడుచుంటును. అప్పుడు
 తాను బోలు సంస్కృతవారణలకు సమీపమునుండిన సంగీతకళల
 లో జెప్పు గీతరాగాదులను దృష్టముచే చాసిన 'ఏకలవ్య' ని విధము
 న నభ్యసించుచుండెను.

అప్పుడు సంగీతమును గానముగా ముందులకు సంగీతప్రియత్వము
 మును మున్ను సంగీతమును శిష్యులనుచుండ, వాతసత్వముగా శాంతాజే
 ని సంగీతమును గానముచుండెడిది. కొరత నేమియు, సంగీతమును సంగీత
 విద్యనుగా ముందులకు "పురందర దాసు"యొక్క కృతుల నామె బో
 లుగా గానము చేయుచు జన్మబిడ్డలకు శ్యామరాజునకు నేర్పుటయే!
 అప్పుడు ముందులకు సంగీతమును గలెడిది. తన నూరుడు వా
 నాత్మవిద్యానంతరము కావలెనని తండ్రియు, సంగీతవిద్యానంతరము
 కావలెనని తండ్రియు బుద్ధివంతుడైరి కాని మునుపొందుచున్నట్లే. పం
 దితులకు మాటయే తొలుత జెల్లుచుగదా! అందువలన తండ్రియును
 తన సంగీతవిద్యానంతరము ముందులకు చెల్లినను త్యాగరాజుయొక్క ప్రవృత్తి
 యును. సంగీతవిద్యయందే ముందులకు శాంతాదేవియొక్క మా
 టయును జరిగెను. అందువలన త్యాగరాజును జనకుడు సంగీతకళ
 లుగా ముందులకు నొకటగునయ్య యును. పై చెప్పిన
 ముందుగా గానము. అం దాతడు దివదినాభివృద్ధితో సంగీతకళ
 లుగా ముందులకు సంగీతమును సంగీతముగా జదివిన రావూ
 యుగా ముందులకు జనసంగీతకళను జేర్చుచు గీతకళను విచి
 తుచుండెను. అప్పుడు శాంతాదేవి సంగీతవిద్యలో బ్రాభుడై సాధ
 కాంతు విడిచెను.

కృష్ణమయిగా నానావిధములకు యేకైక్య రాభిప్రాయమునుబట్టి
రామకథావ్రాయకమున నానావిధములకును ముగియించుకొని
నా ఆత్మకు శ్రీమదానందాచార్యుల రామాయణమును కన్నులవేరు. భక్తి యందు
లేని కరుణచక్రమును (1) భక్తివ్రతమును (2) సిద్ధయోగేశ్వరి
కుండు* (కర్నూలు).

త్యాగరాజు వృత్త కూడ నాద్రవ్యమును నుపదేశించి యు నందరి
చుటయే ! అందులకు వృథాగా కాలమును వ్యయపఱచుక నియమితము
యమలలోనే దానిని పెట్టించుచుండెను తొలుతి న తనిరీతి నెఱుంగక
కొందఱు హేళన మొనర్చిరిగాని తుది కాలమున గౌరవించి మాత్రము
చేయు సభ్యుల నేర్పవగానములలో బాల్గొనిరి.

త్యాగరాజు స్వరూపమున స్థూలకాయముగాక పలుచని చోడ
నానశరీరము కలవాడను. వృత్తయందుగూడ నుపస్థాపించి గలిగించెడి
భక్తివృత్తి, అభిప్రాయమునను, కలుపబడిపోవడమునకు దగినట్లు నాన
మున కొక్కవారియే యగుచుండెను ముఖ్యమైనది సత్యము బరిక్షించు
వెండ్లలో యత్నించెను. కాని యాతని సత్ప్రవర్తనమును జూడఁ
బాడ మాత్రము శిష్టశ్రోత్రయుడై యుండనట్లు కాన్పించ నందఱును
మిక్కిలి గౌరవించుచుండిరి.

మఱియు వాడుకయందున్న కొన్ని గాథలను బట్టి మూడవ
బాల్యముచే వీరికొకయహానుభావుడు రామతారకమంత్రము నుపదేశించి
చిహ్నును, మఱొకప్పుడు నారదముసేంద్రుడై యతనివేషమున వీరికిఁ బ్ర

* ఈతడు పదు నేనిది దశశతాబ్దమున గర్భులందులి “నందికోటూరు”
గ్రామములో నుండువాడు. ఈతడు, “బాదీత్థాను” అను కర్నూలునబాబయ్యగారి
సరదాపేరి గృహస్థుని ద్విపదిలో మూడవశతాబ్దములగల “సిద్ధయోగేశ్వరిలా” అను
లక్షగ్రంథమును రచించెను. తనభజనములచే “నర్వం శివమహం జగత్” అనిపించునది
భక్తుడు.

తల్ల భక్త చరణః కమలః కమలాంకరము భిక్షాదగ్రహ్యము నొనరింప
చుండిరి.

[illegible]

ఇంతటి మహాభక్తుడయ్యు నీతనికి ముంగోవ మధకముగా ము
ద్రాడిదంటు. అందువలననే వీరికడ సంతతిలేద్య. వాళ్ళని చాటి శిష్యులన్న
దప్పుడు కతివనుకు నీషులకు బాధించుచున్నారని, వాల్చిదం శిష్యులు
త్యాగరాజు తన శిష్యులతో నొక జోతనాడు వేళ్ళలాసామా ముహూ
ర్తము బాదగా విని నోవోద్రక్తుడై యాతని నింటనుండి తరిమివేతగా
అప్పుడు భార్యకును త్యాగయ్యకును శిష్యు నింటనుండి తరిమివేయటము
కాగ్ని వాగ్వాదము కూడ జరిగెనందుకు. చివరకు త్యాగయ్య తన
నొందరకు బాచుత్త పుడై “శాంతము లేక సౌఖ్యము లేదు” అను
నీరసము వచించింట ! నాటినుండియు శిష్యులను బ్రేమతో నాచుచు
శిక్షించుకుండెనంట.

త్యాగరాజుయొగి జీవితమున మానవాతీతములగు శక్తులునా
గలవని చెప్పుదురు. త్యాగయ్య కారణాంతరముచే న్యూగ్రహమున
నడిచి యొకప్పుడు శిష్యులతో నాడు సామాన్యము జేయువలసివచ్చును.
అసామాన్యముతోనే తిరుమతి శ్రేణియై, అతఁడు చేపట్టెను. నీది భారతము.

నవట స్వామిదర్శనము కాకుండగ నర్చకులు తేరవేయించిరి. అప్పుడు
 “తెరువయినాడ ! తెరువతి నేంకటరమణ ! నోని మత్తర మును తెర
 లను కీర్తన పాడగా, తేర జాడవడి నేంక కీర్తకుడు భక్త పరా బ్ర
 త్యక్ష మయ్యెనట !

తెరువయినాడ, నోనిదను (కామమునకు వచ్చి అనర్చకు ను
 ముదాకీర్తకుని గొప్పగా... అగ్ర మము... భాగ్యవంతుని ముందరే
 మొదలయ్యి గను నడచుచు వచ్చినాడను భక్త పరమహంస... దేవ ద్వైత
 ముపర... గోరవోయి యెడల సత్కారమును గావించెను. అర్చకులయ్య
 గారిభక్తి మెచ్చి, మొదలయ్యారు అర్చకులయ్యవారి శిష్యులును ముఖ్యము
 మెచ్చి నా... కీర్తన పల్లకీతో వేయి ముసాయిలవంచి... అంగము, అంగులది
 మెచ్చి చేయివది... ద్వైతరాజుగా దేవతమంత్రము సమ్మతించెను. అందుచే
 గనావ్యముగా సత్కరింపవలసివచ్చెను. మరునాడు నాడునాడుచే వేచి.
 అర్చకులగాగు శిష్యులు వెంట రా బల్లకీతో. బ్రతుకను మొదలెక్కిరి.
 గోరవయినాడ మేరివనెనుక పల్లకీయొడ జూపు పడుట క గంభీరమయ్యె
 ను. అంగులకు బోయవారమృత శిష్యులును గొంగ లని భక్తులకు
 మెచ్చిరి. అర్చకులయ్యగారు “నాయొద్ద కావనను వేడే. భక్తు మేల?”
 అని పాదము వారికి ద్వైతమును తెప్పిరి. అంగులకు శిష్యులు “అయ్యో!
 అయ్యో! నీయగుండ మొదలియారుగారు వేయి ముసాయిల వంచిని బ
 ల్లకీతో తెలియున్నా” రనిరి.

అయ్యో! గొంగలు దగ్గఱకు రాగా నామమును ద్వైతయ్యగా
 ను నామమును ఎవరియ్యి “ఇదిగో! వేయి ముసాయిలు. కీర్తనమును”
 అని ముసాయిచ్చి. అప్పుడు గొంగల నాయకయ్య పలుకుచు నిట్లనినా.

గొంగ:—అయ్యో! ఇదిగో ముసాయిల దమరే. అయ్యో! నా
 మును నామమును నా నీవకులమే! ముమ్మకుల సముగి మొదలయినా.

త్యా:—అటువలెనా? మామీద తావేల విసరితిరి ?

దొ:—త్యామీ! మేము దొంగలును. మీరు చిన్నవాడినుండి యు నీమర్వల్లి నీ యవలంబి చి తి నామీదను. మామీదను ది వ్యసనం నవహరించుట కీ మామీద మును తప్పు రుద్దితిమి. అందు కేగొక పెద్దబాతిని దీసి విరామీద విసరికేసి కాసి, యది తిరిగి వచ్చి నాతలకే తగిలి తలను గాయపఱచెను. దానికి నే నత్యాశ్చర్యముతో నేమికారణమో యనిచూడ నీదణుయోధులు ధన్యగులై మామీద బాణపరియోగము గావించుచుండిరి. నా కెవరో తెలిసికొనఁగా, మీశి ష్యులమని యు రామలక్ష్మణులు ననియుఁ బెప్పి నా గద్యశ్శులైరి. అట్టి నీగాధిపతులును నెవలములకే మీరు గురువులని చిని సిద్ధపడితిమి. మహా నాభావా! ఇంతటినుండి మేము మోరవృత్తిని విస్మించుచున్నాము. ను మింపుఁ డనిరి.

త్యా:—నిజముగా నీవు ధన్యుడవు. నాకుఁగూడ లభ్యముకాని శ్రీరామలక్ష్మణులు దర్శనభాగ్యము నీకు లభించిన దనను.

నాడినుండియు నాతస్కగు బానంద వరవశులై త్యాగరాజుగా రికి శిష్యులై భక్తులై నేవకులైరి.

ఆదినములలోనే త్యాగరాజుగారు కొన్ని శ్లోకములను దర్శిం చు నుత్తూహలముచే బ్రయాణము సాగించుచుండిరి. ఒక్కడ నుదయ ముననే రోదనధ్వని త్యాగయ్యగారికి వినబడఁగా వెంటనే పల్లకి నిలిపి యాడుఃఖమునకుఁ గారణ మారసి గమ్మని యుద్వేగునకు దొంగలనా యకుని బంపిరి.

ఆతఁ డారసి. వచ్చి, యొక్కబ్రాహ్మణుఁ డకాలమరణము నొందెనని నాతనిభార్య రోదనము నేయునున్నదని తెలిపెను. త్యాగయ్య గారు వెంటనే యావదేశమున కేగి “శ్రీరామనామము—సిద్ధిపఱు

నె--బాబయ్యబాబయ్య! బాబయ్య! అనేక ధన్యుచేయవలె! లాభి నీయము
దేవుని ముక్తికొనెను నమో నామోతి శరీర మంతయు దేహం బయ్యెను
లేచి కార్యముచేయెను! లోకమున నిష్ఠ కథలనేకములు వచ్చెచారిమును నా
న్నవి. భక్తుల జీవితము ల్విడిమాననాతీత నామకుశకులలో నిలడె యును ముఖ్య
గదా! •

[illegible][illegible]

అందుచేతనే మనమును, నరసింహాద్వైతాన్నియు భజించుట
పొలుకొని యిట్లుగా వ్రాయవలెనని ప్రార్థన చేయబడినది.
మరియు దీక్షకుడుగూ పాదసేవయు గల్గించి పోషణత్వరము తానె యుండవలెనని

పాపముల నన్నియు బ్రహ్మ బహుళ విచక్షణాదుల ద్వారా నిర్మలముగా చేసి

దను మువర్చుకోవలసిందేరి. సద్విద్యోపదేశమునకు మువర్చుకొని, విద్యార్థుల
రక్షణలవారు, ప్రభువులు, సీయాంధ్రావసరం 'దిక్షా' గానార్థ, మ
మారలభట్టాచార్యుడి' మహాపండితులను దముదేశములకు రప్పించి న
నొమ్మించి వారినండి విద్యాజ్ఞానలాభముల నొందుచుండిరి. అట్లు యాం
ధ్రావస ప్రతులును, భరతఖండనాన్యస్రదేశములకును, యవన, సర
శీక, చీనా, యవదీపా' దులకును, నేగ బహువిధరత్న లోహాచిత్ర
విదితప్రవృత్తిని, కాశీ, చందీపా' మలకుఁ నొయి తర్కవ్యాకరణాది
బహువిధశాస్త్రములను శిల్పవిద్యలను నొసాదించి స్వస్థలములఁ బ్రసే
శించి వానిలాభములను దేశమున కొనఁగొనుచుండిరి.

ఇట్లు భూమాయుగములు జరుగ నై రోపాఖండమునందలి మహత
య' లనఁబడు వోర్పుగలుదేశీయులును, 'ఓలాండు' లనఁబడు హాలం
మందేశీయులును, 'ఇంగిలీసు' లనఁబడు కాంగ్లేయులును సీయాంధ్రావ
సక సముద్రసారమున వర్తకమునకు రాజున్బిరి. అందు ముందు 'మ
దేశీయులు' స్వదేశమునండి 'లోహమయ రోమమయ వృత్తయ'
మున' 'మదేశ చక్రపులనేగాక, 'మదేశాన్యరత్న, జాతిభుతు, సుమత్రా
దీ, సీయాంధ్రావసంకాది భోగ్యవస్తువుల గూడఁ దెచ్చి సీయాంధ్రభూమి
లో నామభివృద్ధికముచే వినిమయములఁ జేసికొనుచు స్వదేశమునకు
వారు గొనిపోయి యట విక్రయించి విశేషలాభము నొందుచుండిరి.
మిక్కిలు 'న'లాండు' దేశీయు లాదృష్టతినే యవలంబించి యాంధ్రావ
సమున వారిని బ్రతుకలగుచుండిరి. ఇంగిలీసు దేశీయులు తమప్రభివృ
ద్ధి 'మదేశ' 'మదేశాన్యరత్న' సీదేశమున వర్తకము చేయునాన్య నొంది
ప్రభివృద్ధిచేయునని నదిట వర్తకముఁ జేసిన లాభించునో యని పర్య
వేషములఁ జేయుటఁ బరిశోధంపు చుండిరి.

నాటకాలమునం బాచంద్రదేశములో నున్నభాగము గొల్పబడు
నవాములచేతను దక్షిణభాగము కర్ణాటకావసభులచేతను బొలింపబడు
నుండెను. కర్ణాటకప్రభువులలో గృహదేవరాయలకు బిమ్మట పి. శేష
విద్యాపోషణాదికముచే విఖ్యాతిం గనిన 'పీఠవేంకటపతిరాయలు' తాళి
కోట యుద్ధానంతరము త్రాడి యగు తిరుమలదేవరాయలు విజయనగర
మునుండి యెదునందల యేనుగులచే మోయుచుకొని వెళుగొండకుఁ
జేర్చిన నువర్ణ వజ్రవైదూర్యాది మహానర్థనమును తిరుమలదేవరా
యల యనంతరము కైవసముఁ జేసికొని 'అస్పృశ్యదిక్షిత' తాతాచార్య,
అప్పలాచార్య, వేంకటాచార్య, తేనాలిరామకృష్ణ, తిరిగొప్పలపల్లన,
జెన్నమరాజు, మొదలగు సంస్కృతాంధ్ర మహాకవుల నాదరింపుచు
నా మహాకవులచే కృపలయఁనందాద శతాధిక సంస్కృతమహాగ్రంథ
ములను 'పాండురంగవిజయ, చంద్రభానుచరిత్ర, చానుచంద్రోదయాద'
ప్రసిద్ధాంధ్ర ప్రబంధములను రచియింపఁజేసి వికటరాజువలెనున్న పో
జాభివృద్ధికిరకార్యము లొనర్చుచు నవికృతరక్షణమునకుఁ బంపబడిరి.
ట్లగునను రూపభాసగా దక్షిణాంధ్రరాజ్యము నేలు చుండెను. *

ఆతనిపాలనమునం బాచంద్రగరియందు, కొటికే బడగలెత్తిన పె
క్కండ్రువరకు లుండెరి. అందు 'గౌరకొమటి' యగు 'వసుమంతు' కను
నాతఁడు నుప్రసిద్ధుఁడు. ఆతఁడు పెక్కుకొట్లకుఁ బడగ లెత్తి యుండినం
చున నారాజ్యమునందలి ప్రసిద్ధ పట్టణములలోను, గ్రామములలోను
నాతనియంగడులే యతిశయించెను. నాధారణపరకులకుఁ బెట్టుబడులు
పెట్టియు, న్యాయముగు పడికి ధన మప్పించియు, కుత్తగ భాన్యాదులఁ
గొనియు, గినులఁ ద్రప్పించి లోహములఁ జేకూర్చి విక్రయించియు,

*తిరుమలదేవరాయలపుత్రుఁడగు నీవేంకటపతిరాయలు, క్రీ. త. 15వ శతాబ్దము
ముందు క్రీ. త. 1644 సం॥రము వఱకు రాజ్యముచేసెను.

రత్నవ్యవహారము, జేసియు ద్వీపాంతరములనుండియు దేశాంతరముల నుండియు వచ్చిన వర్తకు లేతాడు సత్యవంధుఁ డని నమ్మియుంచి నప్పు డతని న్న్యాయముగ విక్రియించి వారివలన విక్రియపునుంకను (కమిషను) నొందియు, స్వదేశము నంటిన సముద్రపురేవులలో నిరుగువట్టివి యు ద్వీపాంతరముల కేసువట్టియు నను వివిధములగు నావలచే వర్తక మొనర్చియు, విశేషలాభముల నొందుచుండెను.

అతని కొలువుకూటమునం దవధానము చేరములఁ దెలిసికొనఁట కు—రత్నపరీక్షలు, తహవసములు విధియింపఁబడినవి—బహువిధవస్తువులఁ గొనుట—పెరిగివచ్చు వ్యవహారములకు నానాదేశములనుండి యు వచ్చునాగుల యభిమాన మూర్ఖత్వములు పరివేశములు గల వాగు నను వానిలను నిర్భయము (చూడఁట) నలనఁ దమకార్యముల నొనరించుచు—బ్రత్యక్షముల నొందుచు జీవుచుండిరి.

అకాలమున నీ యాంధ్రభూమిఁ జొచ్చిన యుగిలీచువారిత కొని యుక్తకాలమునకుఁ బడేనదే వచ్చి శమ యయోమయ, రోహమయ, చూపు దీదేశమునం దెచట నెచట బ్రియముగ విక్రయమగును ? నువ్వు, నానీ, శుభ్రవస్త్ర, తైల, భోజ్యాదు లెచ్చట నగ్గువక లభించును ? ఎచ్చట వర్తకశాలలు నిర్మింప పౌకర్యము కలుగును ? అనెడి యాంక్షములఁ దెలిసికొన వచ్చి జనుమంతనకుఁ గానుక లిచ్చి యాతనిచే గౌరవింపఁ బడుచుండిరి.

నీయుగము ? యాతని కొలువుకూటము యక్ష, కిన్నర, విద్యాధరాదులచే నచ్చి నాదేగువి కొలువుకూటముఁ గానె ప్రకాశించు చుండెను.

అపసుమంతుడు, ‘శృంగారమంజరి’ యను సంస్కృతనాటకము ను గదిచి నేంకటపతిగాఁబులకుఁ గృతి నిచ్చి యాతని మెప్పు వడసిన

మహాకవియు, 'వేదవేదాంగ' వేత్తయు, సాగివకభావేత్తయు, సంస్కృత
 మొదలనే గాక మూలభాషయందును సంస్కృతముగఁ గవిత్వముఁ బెప్ప
 వాడును, సుశీలమనరిత్రాడును, సుభాషియు, శేషశాస్త్రాభిజ్ఞులు గల
 వాడును, సైమనిత్రామూడును - ఈ వేంకటాచార్యనామధేయుడు మం
 త్రియు గురువు నయ్యె.

వసుమంతుడు ప్రతిముఖ్యకార్యమున నీవేంకటాచార్యునితో
 నాలోచింపజండఁ జేయుడు. రాజాస్థానమున నెట్టి దుర్మటకార్యములు
 గలిగినను నీమంత్రివరు నంపిన వాని నతిసులభముగ నెరవేర్చును. ఎంత
 యూ బలుభాషలు, పలుదేశాచారములు తెలిసినవాఁడగుటచే నను
 మంత్రానికడకుఁ గార్యక్షులుగ వచ్చు నగజేతీయలకుఁ గనుపదునాయ
 ము లొనర్చి కార్యసాధనములఁ జేయించుచుండును. సద్బోధలతో గాని
 కల్పావృణ్ణ మొప్పు భగవద్సంకీర్తనములఁ బాడి, సభావసు - కానూద
 ముఁ గొల్పుచుండును. ఇట్లు వసుమంతుని మున్న నాత్మీయములను
 గాక, సహేతుత్తేజయును నాతనిభార్యయు నదావదేశమున నగమార్గ
 చింతను, బరోపకారవిరతిని గల్గించి నిత్యదూర్యుడుగఁ బ్రవర్తించు
 చుండెను.

ఇట్లుండ నొకప్పుడు వేంకటపతిరాయ మహారాజు వసుమంతు
 నావళినించి శారవించి యిట్లనియె.

శ్రేష్ఠీ! మాతాత యగు శ్రీకృష్ణదేవరాయసార్వభౌమవి కాలు
 మనననే పరఖండవాసులకు 'బుడతకీసులు' పశ్చిమతీర్థ మగు 'నోనా'
 పట్టణముఁ జేరి వాణిజ్యము నారంభించిరి. విశ్రుట నొలాండు కిర్రాట
 నీహగర్బునముద్రతీరముపకు వచ్చి మావలననే 'ప్రళయకావేది' మహా
 గణికమునం దాపేరితో నొక సగరమును నిర్మించుకొని ముగ్ధాభివృద్ధి
 జేసి రాధాము నొందుచుండిరి. ఇపు డింగిలీయులు ముగ్ధులు ముగ్ధులుగా

వచ్చుచు నున్న వర్షశాలలను వేసివోనిన లాభించునో యని పరిశీలించుచుండూ నీకు దోరి యునుగదా! గతమాసముననే 'కరాచి, బహారీ, సూరతు' శేషులతో 'జేనులు, జాబ్బానీయులు, సార్వజనీయులు' మొదలగు పశ్చిమఖండవాసులు తమవాపలతో తిరిగి మూల్యావర్తమున వర్షశసాకర్షణములు పరిశీలించుచున్నారని, శిల్పకళాపూరితముగా నామక లర్పించి నట్లును వాస్తవములు పరిశీలించుచున్నారని. వానిని గూర్చుకొనుటయే మన శ్రేయముగాదు. జాబ్బానీయులు తిరిగి మూల్యావర్తమున వచ్చుచున్నారని యిచట విశ్రయించుట మనకి కష్టమగుచున్నది. ఇట్లు యిదియు నీల లాభము నొందక 'మనకు లాభము' అని పొనుడి నేల సార్వజనపరాధుని అని ప్రకటించెను.

యథార్థము: జాబ్బానీయుల నేతనగ్రామము తదితర గ్రామముల నుండి నేతముల తేలి వచ్చుచున్నారనియు నందున వచ్చుటయేగాక, మన నేతనగ్రామపురుషుల వర్షశసాకర్షణములు జేయించు డివియూటి రమాలను ప్రకటించు గాదు అందుచే, గనుపర్వతము వెంపరెయి ప్రాంతములను నడించుచు గొప్ప గుర్రములను గనుపర్వతము దింగిలిన దేశపురాణి 'పరిజనెత్త' తమ కంపనమున నుండి బయటికివెళ్ళినా! అట్లే ప్రభువువారును మనయులప్రవర్తములను ప్రకటించి మనకు యుగములను మన దేశమున నుండు ధర్మములను మన కంపనములను మనదేశము లున్నందులకై మన గొండుగలగు. అందుచే మనము నేత మన ప్రభుత్వమునకు నుండుగాదు మన దానలము నొందునని యిట్లుచేసి దేశ పరిశీలనమునకు మన శిల్పకళాగ్రామములను మన దానలమునను. అందులకై మన ధర్మములను లగు(గాక)" యనెను.

అంతః బ్రాహ్మ ప్రధానమంత్రి యగు తరిగొప్పుల దత్తనామా
 వ్యూహితో నొంత మంత్రాంత్రాచన యొనర్చి, వనామంత్రుని గిని 'వన
 స్పందిమా! నీయూహలు ప్రశస్తతరమలు, నీవు చెప్పినట్లు అంతః
 మార్గము మనదేశములో పరిపూర్ణము లేనట్లుగా, బలమనులదేశము,
 బుడతలచేతను సదా ప్రశంసించబడుచుండు పట్టి 'పరాసుదేశము
 క్రింద యగు పాల్లవ 'పానీ' గారి కుత్తర మిచ్చుచున్నాను. ఇదే
 శవాసులచే నమూనాములుగా నాదరముతో బాగుబడు 'కొన్నియే
 ములను, కాళహస్తి కాంధ్యసాత్రములను, కంచి పత్తములను, జిగునది
 గ కచందన వస్తువులను, పరిమళద్రవ్యములను, చిత్రితవస్తువులను' పరా
 నాచక్రవర్తికి గానుకలుగా నంపుచున్నాను. కాని యాదేశమున కేగి
 గౌరవప్రదముగఁ గార్యము లొనరించు వర్తకుఁడు కావలెను. పరాసు
 మాలో నీకంత నధికుఁడగు కార్యపంథాతి కాన్పించుడు. నీకు జగుసా
 కర్యముల నొప్పించెదను. మార్గముధ్యస్థమునందలి గూఁముదేశ ప్రభువు
 లకు నీకు సాకర్యము లొప్పించ నుత్తరము గొనఁగెదను. కాన నీ వీకా
 ర్యభారము సహించవలె నని బుద్ధింపుకొంటుంటే జోత్పహింస, నా
 వసుమంతుఁడు పంపించి తత్కాల వేశముచే నంగీకరించెను.

అంత తేఁడు పరాసుదేశమునుండియు మార్గముధ్యస్థదేశముల
 నుండియు జత్రవిచిత్రవస్తువులఁ దెచ్చుటకును, మార్గవ్యయమునకును
 వనుమంతుఁ డూరలేనపు డాతనిపరిసార కుటుంబ సోపకాదులకును, నో
 కిదీనారము లొక్కవరి వసుమంతుని కిచ్చి యూహనిమనంబున కాన్పాద
 ముఁ గలిగించెను. పరాసుదేశపు సక్రవర్తియగు పాల్లవ పానీగారికిని,
 మార్గముధ్యస్థదేశప్రభువులకును, వసుమంతుని గౌరవింప నడుతరము
 లు * 'రాయసకా'దును, వివిధభాషా కోవిదుఁడు నగు మల్లునానిని

* తరిగొప్పుల మల్లునాని నేంకటపతిరామారావు 'రాయసకా' (విభాషా) నని
 శంకభాషచరిత్రలో నాకవియే నాసికొనెను.

హాసించి యుచ్చును. పన్నానాడులచే వసుమంతుడు దుప్పింగుచు
 గొడవడి నుచ్చుచుండును. దుష్టమంత్యుడును నాకాలమున నాలవ హా-
 సీచితిగ్గివచ్చుచు హాసించు పరాసుప్రభుత్వమొ మురొపాఖండమును దగ్గి
 గొల్పుచుగోను, పెన్నోనో నియంతగోను నుండునట్లు చేయ యత్నించె
 డు 'నల్లీ' యనుచుంటివే, 'హాళుండు, పోర్పుగీను, ఛంగలీను' దేశీయుల
 కింకర డుండును. ఇధాదేశమున నెక్కడు పరి కనడిపాయములఁ జేయు
 దుముగన నుండును. ఇది యుచ్చోదమును హాసించి యుచ్చరమునుగూ-
 డి నుండు, పాపమునుండును న్యగ్రహమునకు వచ్చి యుండు నుండుగడగాని,
 'కారుమారు'ను రాచిలుక వలెను, కన్నురిపేణభాతినీ, ఏదాఱపవన్నెలు
 గారములొలకెను, నెన్నలనోని తేటమాడ్కిని, కలుములచెలి ననుకరి
 పుచు నెదురుగఁ గొల్పించెడి యలోకనామాన్య యగు భార్యం గాంచి,
 తండ్రిములకున్న నెట్లు విడిచి పరదేశముల కేగఁగలను? అని పూర్వో-
 త్సహము జేంచి, జేంది, చింతింపుచు నిట్టార్చు పడుచునుండ నొక్క-
 వృద్ధుడొసె నన్నిధి కేళించి "బాబుగామా! అమ్మగారికి మూడవమం-
 సము పచ్చెననియు, దినుక బుత్తుండు పుట్టిననియు స్త్రీలు చెప్పుకొ-
 నుచున్నార" రన, వసుమంతునిభార్య నేలఁ గాలిబొటనవ్రేలిని వ్రాయు-
 చు నెట్లునో దలవంచు కొనవంతలో, సత్యవసరకార్యములకై నల్వరు
 లేఖకులు త్వరపడుచు రూఁగా, దాసియు వసుమంతునిల్లాలును సంతర్ప-
 హమున కేగిరి. వసుమంతుండు లేఖకులు తెల్పిన యత్యవసరకార్య ము
 గ్గుఁ డగుటచే నవస్థాంతరగతుండై విచారమును బ్రయాణాంశమును
 నాటికి మరచెను.

* ఈ కథము 'మల్లనామాత్యుడు' రచించిన 'చంద్రభానుచరిత్ర' యందు నున్న
 మాత్యునిగూర్చి వ్రాయుచు, నాతడు ద్వీపాంతరప్రభువులను స్వదేశమున తొమ్మిది
 ఖను లేఖలను వ్రాసె ననుటచే నుల్లిఖితమైనది. చూ. చంద్రభానుచరిత్ర 1-40

మొదటనాటికి పాడువానైనా మహాభారతం భంజనం కరమయ్యింది. నువ్వు
 డాక్టర్ చేయటం వసయి, నీ కోడేని ప్రయోగం చేసేవన్న సంగతి మనది
 మన దానిని గొడవపెట్టేటట్లు నమోదు చేసేద రసము పరిమాణము చే
 యుగా వసుమంతకును పిల్లలకు పువ్వుగా పోతము అయ్యెను. రాజులకడ
 జేప్పినమాట అమాఘములు కావలెను. లేకున్నా బెక్క యెడ్రవము
 లు నంభవించుట లోకానుభవము గదా!

అప్పుడు సన్నిధి నున్న గురువర్యుడగు వేంకటాచార్యునితో
 వసుమంతకుడు 'అచార్యవర్య! నీ నొక్కచిక్కలో దగుల్కొంటిని.
 దీనికి గ రవ్వము పొలమీయ వేడెవను. అదేదన, సన్నటిదినమున మ
 హారాజుతో సంభాషించుట అప్పుడు భండారరు లీదేశమునకు వచ్చి పర్తి
 కము జేయును పిల్లలలాభముల కొందుచున్నారనియు, మనదేశీయులు
 నూ, పూర్వభండారముల కేగి పర్తి కము చేయరాదనియు బ్రశంస కలు
 గ దానని నీ గొడవపెట్టించితి. ఇందులకు మహారాజు వచ్చి భండార
 రవ్వమును పరమమునకును పోగుచును ది ముత్యము సన్నాసించుట
 యేగాక, నామూర్ఖ్యము వలన నోటనేవారములను, హాసించుచుకొన
 ర్చితి మహారాజుగారి వశ్యతగాను, నాకు పడుచాయముల జేయుడని
 లేఖలను, పరాసుచున్నట్లుగాను గానుకలను గూడ సిచ్చి యున్నాడు.
 తత్కాలగౌరవమాహితముడైన నీ నాప్రయాణమునకు సమ్మతించితిని.
 కానీ, గృహమునకు రాగా, నట్టికళత్ర బంధు మిత్ర పరివారాదులను
 భసభాన్యాదులను వీడి, పరదేశములకు బోగల ననునిచారము కలుగు
 చున్నది. దీనికి మీ రేమియాలోచన చెప్పెదరు?' అన నాచార్య
 వర్యుం డిట్లనియె.

“శ్రేష్ఠవర్య! వెనుకముం దాలోచించి, దేశకాలపాత్రముల
 గూహించి, స్వశక్తిని జూచుకొని తేనికడ సంభాషింపవలయు గాన,

అదృష్టవశాత్తూ ముగ్ధులను విదన విహారింబుల లాభదేమిళి కనయన
 గుఱుగ నుండినను గురికొనక జీవమును నను దెప్పి పిమ్మట మహాత్మా
 ఘనోదయము ముగియగా రోజులకు వ్యతరేకముగ నుంచుచుండిన శిరసం
 పదిలకును, బ్రోణములకును మువ్వి రాదా? కాని సర్వవిధముల నీవు
 రాజకడఁ బ్రకటనరీతిన భంజనకరముల కేగి కార్మమును నెఱవేర్చుట
 యె యుక్త" మని ధైర్యముఁ బురికొల్పెను.

అంత నున్నప్పుడు రాజుగారి ప్రజలు ముగ్ధులును, కుట్ర
 మృత్యునంద ముగ్ధులు నున్నందున నామము ముగ్ధులును కుట్ర ముగ్ధులు
 కొని ముగ్ధుల బయలుగొని గోపమున నుండిన మహాత్ములను, కుట్ర
 లున ముగ్ధులను బయలుగొని కుట్ర ముగ్ధులను, కుట్ర ముగ్ధులను
 నేర్పరచుచును, కుట్ర ముగ్ధులను ముగ్ధులను కుట్ర ముగ్ధులను కుట్ర ముగ్ధులను
 గోపమున నుండిన ముగ్ధులను, కుట్ర ముగ్ధులను కుట్ర ముగ్ధులను కుట్ర ముగ్ధులను
 నేర్పరచుచును కుట్ర ముగ్ధులను, కుట్ర ముగ్ధులను కుట్ర ముగ్ధులను కుట్ర ముగ్ధులను
 బంధువులతోడను ముగ్ధులను బంధువుల ముగ్ధులతోడను ముగ్ధులను పిద
 ను ముగ్ధులతోడను, ముగ్ధులను గల ముగ్ధులతోడను గలమలపంటి కన్నుల
 నుండి నేర్పరచుచు గుండెనల్లిపై బ్రవహించు, బయలత చెడు
 ర్పున గలమలపంటి, వేడి నీట్టుపుత్తో, మృదుమధురోక్తి తొట్రువ
 ఁద దను మాదములపై పొలిస సతీమతల్లికను, వసుమంతుఁడు కించి
 దూనముగాఁ దల్పదృశావస్థన బొందుచు లేవనెత్తి యాదరించి, పురు
 షుఁ డగుటచే ధైర్యముఁ బురికొలిపి, నాటిరాత్రి 'శన్మృషఃకాలమున'
 శుభభ్రమసమయం గై కొనుచుఁ బయనమయ్యెను.

వసుమంతుని సాగనంపవచ్చిన బంధుమిత్రులతోఁ గూడిన నొ
 కటాచార్యుఁడు "శిశువునరావృత్తి యగుగాక!" మని ముగ్ధులకు
 యిది గురూపదేశముగ నీక్రింది పద్యమును జుట్ట యుగముగలిగి ము

వతోఁ గూడునట్లు గీయఁబడిన అంకురపుల్లిఖంబి "శ్రేష్ఠీ! ఇందు
వ్రాసిన పద్యభావమును నీవు చేయు ముఖ్యకార్యములకు ముందొకసా
రి చదువుకొని ప్రవర్తింపుచుండు" మనను.

* గీ. అతిరయంబున నొకకార్య • మాచరించు
నతని యవివేక మఖిలాప • దాస్వదంబు
తెలిసి సత్కార్యభాగవ • రిష్టుడైన
ప్రాజ్ఞుడు కృతప్రతిబద్ధున • పదలఁ బొదలు.

ఆపద్యముగల తాళపత్రమును వసుమతుఁడు వందనముతో
నందుకొని తన మొలనున్న కత్తి యొరయం దిముడుటచే నందు బాని
బదిలపఱచుకొని వెడలెను.

వసుమతుఁ డిట్లని విడిచి ప్రళయకావేరి రేవునందు నావలపై
దోడిచూచితో వధ్యుంచి, యెండలకు లంగరు తెత్తిన పరంగులు నము
ద్రముయొక్క లోతును దిక్కులను దెలియు దేశీయదిక్కున • యు
త్రిములచే నయొంశములఁ దెలిసికొనుచుండ నొత్తరాభిముఖముగాఁ బ్ర
యాణమును సాగించెను. మార్గముధ్యమునం దాయోడలు 'మాలిమి
కొండ' నేర్చుచే నముద్రాధంగములచే భంగము నొందక, కతిపయదిన
ములకు 'వంగ'దేశము నందలి గంగానాగర పంగమక్షేత్రముఁ జేరెను.

* ఈపద్యము 'భారవి' మహాకవికృత 'కరాతార్జునీయకావ్యము' లోనిదాని
కాంధ్యకరణము. వనవాసభిన్నుడై కారవులపై యుద్ధమునకు దూర సుంకిందు భీముని
ధర్మజుఁడు శాంతినిందింపుచుఁ జెప్పినభాగము లోనిది.

శ్లో॥ సహసా విదధీ త నక్రియా । మవివేకః పరమాపదాం పదమ్ ।

వృణుతేహివిమృశ్యకారిణం । గుణలుభాస్వయమేవ సంపదః ॥ 2-29

* దేశీయదిక్కుచీయంత్రనిర్మాణముఁ గూర్చి 'వికాఖపట్టణముజిల్లా' వ్యవస్థాంతరం
గ్రహ మనుగ్రంథమున వ్రాయఁబడెను.

అట నమునలరణులనుండి వసుమంతం దవతరించి నగీ కరుణః
 దమవస్తువుల వెక్కిరించుకొని 'సాటలీపుత్రా'ది నుహాపట్టణములు
 చుచు, నొన్నిదివాలకు 'గాశిం' జేరెను. అట 'మణిక్పర్ణిక'లో గ్రుం
 గు లిడి విశ్వనాథుని దర్శించి, ప్రయాగ క్షేత్రమున జేరి, నావికాసూ
 ర్మును పగటి 'కంపరలి'నో దమసామాను వెక్కిరించుకొని సాగవా
 నులు గూర్చి కలిపలు నిలములును భిక్షుపట్టణమునకు వోయెను. అట
 కొన్నిదివములుండి 'అక్బరుచక్రివర్తు' దర్శించి తమప్రభు బద్విక యు
 త్తరమును సమర్పించ నాసార్వభౌముఁ డెంతయు నారవించి వసుమంతు
 ని 'అఖగనిష్ఠానము' దాటువఱకు దగు రక్షకభటాది సాకర్వముల నొ
 నర్ప రాజపురుషుల కనుజ్ఞ నొసఁగుటయేగాక, సాసీక ప్రభువునకును
 వసుమంతు వెజిరింపుచు నుత్తర మిచ్చెను. అందువలన
 వసుమంతం దుప్పొంగుచు నిర్భీతితో బ్రయాణమును సాగించెను.
 సూర్యమధ్యమునందుఁ ప్రాచీనకాలము నుండియుఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన పీఠు
 లు, నాటానుబాహులు నగు, సాంచాలురు, ఆఫ్రడీలు, మొహామర్జున్
 పాండలును నామధునిక పంథుములును, కైటకనుమలను, గొంధార,
 మద్రదేశములను, అది యామదాశ్చర్య మున్నదగుచు వాఁడువశ
 మున స్సంభాష్యణిం దాల్చు నిమగ్నభావములచే భీకావహము గొలు
 పు నాటారులలో నుష్మముల నధిరోహించి వెళ్ళుచు, మౌడగులు, భో
 గులు, కపులు, సూరులు, శూరులునై, యొకప్పుడు భారతీయూర్వ పం
 థుములతోనివారయుద్ధం, గాలాంతరమున వేలువడి, 'జగదవేష్' వేదో
 దితకర్మకలాపముల నాచరించుచుఁ బిమ్మట మహామ్మహావ్రహ్మ పో
 ద్బలముచే నిస్సాం మతావలంబకులైన, సారశీకులదేశమున ప్రవేశించి రా
 జధాని యగు 'ఔహిరన్' పతనమును జేరెను.

అట 'సాథన్ సా' బిరుదము నొందిన సార్వభౌముని దర్శించి,
 'అక్బరు' ప్రభునిచ్చిన లేఖ నందియ్య, రాచక్రవర్తి సకారముగా, 'నా

గూడు నొదలి ప్రభువనకు వసుమందుని ప్రయత్నము, దెలుపుచు తేలు
నిచ్చెను. కానివారిని వాల్మీకిగారు పంపివేయుచో నొంజెలుమై
సామూహితో, వివాహములతో, పాపములతో, మోసములతో, పాపములతో
జేరి, నందు రాజుగారును, పాపములతో, పాపములతో, పాపములతో, పాపములతో
టచే 'ఇంద్రులు'న కేగుటకు వాల్మీకిగారును పంపివేయుచును
నొండి భుజాగారును పాపముచే, శరవేగ వది (పైగ్రీసు) పాపముచే నా
వందింపుచు, భారతీయవాజ్మయమునందు 'అనుగులు' అనుబడు 'అన్వి
దియగులు' జూచుచు, గొన్నిదినములకు జంద్రశిలా (మార్కోరా
సముద్ర)వేలుజేరి) గాని వరులచే గరించి, ఇంద్రులునకు (వాన్
స్టాంటునోపిల్) జేరెను.

అచ్చులుగల వింతల గొన్నిదినముల మాది, మహావృద్ధిగా
మతమునకు జగద్గురువును, మహావృద్ధి సామూహ్యులతో, మహా
'ఖలీఫా' ను దర్శించి తత్ప్రభువనముతో, రత్నకరమునందు నావలను
సపరివారముగా నధిరోహించి 'డాక్టర్లు' జలసంధిలో నిర్దుష్టమునందు
మహాన్నతపర్వతశృంగములం జూచునప్పుడు రాజులతోంద్రపురినుండి
భద్రాచలయాత్రకు గోదావరినదియందు బడవలతో వేగువపుడు కా
న్పించు, 'సాపి' కొండలు జక్కి వచ్చుచుండ, గొన్నిదినములకు 'పా
ధ్యధరా సముద్రము' నొదలి ఫ్రాంగుదేశపురమున బ్రధానపరకస్తా
నమును 'మార్కోరా' అను రేవున దోడలు చేరి, నందు సపరివారము
గా దిగి, గుచట సుంకము లను గొని నధికారికి దమప్రభు విచ్చి,
గుంతగము జూప, నాతడు వసుకులనునకు దను వసుకులనునకు
నిచ్చుట నాతడు గుంపుబండ్లు పసుకుంటుని సపరివారముగా 'గో
సు' మహావట్టణమున కంపెను.

అకాలమున దాపరాసుదేశమును, నిర్వృక్ష పాత్రముముతో
 వాల్చినవాని' చక్రవర్తి పాలించుచుండెను. మనవసుముఖుడు వాచక్రి
 వర్తిని దర్శించి 'వీరవేంకటపతిరాముప్రభు విచ్చిన యుద్ధమును, కాను
 కలను చక్రవర్తికిని, దత్తనామాత్యుడు జేచ్చిన యుద్ధమును 'నల్ల' మం
 త్రికిని నమర్పించగా, వారిగుఱురు నిత్యంకావంశముతో నావ న్నటగా
 జూరవించిరి. పరాసుదేశమునం గూడ చుట్టవలంకలూల మాత్రపక్షి దను
 పౌకర్ణము నొప్పు నేర్పాటులు పెట్టి 'యమల'యే కాక, యాదేశ
 మునందలి నొప్పువర్ణములు వాటిని వారలతో నుల్లములును బరిచి
 నీవి నక్షాంశం గానెను, వారలతో నది పునఃసంధి గల 'నిధివర్తిశ్రేమ
 లు చేయి వలంకలం గానెను. అందు నొప్పు నిధివలంకలు నూర్చి
 జోధనములు జేసిరి. వారు నూర్చు . నూర్చు నూర్చి పౌకర్ణముల
 కను, పరాసుదేశపువర్ణముల కిచ్చిరి. అందులకు నుద్దేశము
 చు, పరాసుదేశ మునందు నుద్దేశముల 'నల్ల' యందు జేరెను.

[illegible]

నిహరింపుచుఁ దత్రత్యప్రభుమర్యాదలకు, విందులకు, విహారములకు లోక
నిహరింపుచు, గృహమును, గృహిణిని, గృహస్థములనుగూడఁ జూచి
పదుమూడేండ్లు పరానుదేశమునం దుండెను.

ఇట చంద్రగిరిలో వసుమతుఁడు ప్రాంతమునకుఁ జేరు వా
లకే గగ్గవతియుఁ బతింపగయు నగు నాతనివతి, పతిగోళాంతరగతుఁ డ
గుట కెదలఁ నతిపిచారముగ్నయయ్య, శుభవర్ణముకొనుకొను నాత్మ
బంధువులయొక్కయు దీక్షావపువాక్యములచే నెలులనో వియోగదుఃఖ
మును నహింపుచు పనుమంతుఁడు పరానుదేశమును బ్రవేశించునాడె,
చంక్రింగి బోలినమోహు, కలువలవంటి కన్నులు, సురూపము గలిగి,
వంశవర్ధనుఁ డైన సుపుత్రుఁ గని, తండ్రి యిట్టిభిక్షం జూడఁ దేశాంతర
గతుఁ డయ్యెనే యను నిచారమును, బాలునిసాంకర్యవిచ్ఛేదితాదులఁ
జూచుచు నానందమును బొందుచు, గాఢము బుచ్చుచుండెను. పిదప
బాలుఁడు పంచశరద్యయస్కుఁ డగు పప్పుడు, తగు సుగునిచేత నతఁగా
భ్యాస మొనరింపించి, చదువుఁ జెప్పించుచుండెను.

శ్రీ వేంకటపతిరాయ మహారాజును, వసుమంతుఁడు వెళ్ళినది
మ్మట, నతనిసంసారపు మర్యాదలకును, నాతనివర్తకమునకును లోటు
రాకుండఁ దగుసౌకర్యములఁ జేయింపుచుఁ బతిదేవత యగు నాతనిభార్య
సుఖప్రసవయై బాలుని గవినందుల కానందింపుచు, నాబాలుని యోగ
క్షేమములఁ దగ నారయుచుండెను.

ఇట్లుండఁ బదుమూడేండ్లు కడచినను వసుమంతుఁడు తిరిగి గా
కుండుటకు మహారాజు నిచారించి, స్వదేశమునకుఁ బోవునొక హలండు
దేశీయునిచేత 'మీదేశమునందు మావసుమంతుని మాదేశమున
కంపు' డని ప్రాంతదేశ చక్రవర్తియు, బాలుఁడు నగు 'పదుమూడ
వలూ' అని కి గీజంటగు 'మేరిడిమెడిసి' అను నామ గోతయంత్రము

సంపాదన. అయినచేరియు హాయిలొండో దేశీయుడు 'వారసుని' కేగి
 'వీరబ్రహ్మ' కీయూ, నాను వసుమంతుని బిలిపించి యాయుత రమును విసి
 పించి వెళ్ళి నాజాపింప, నాతఁడు 'పూర్వస్థితి' నొంది, శ్రాంతుప్రభుత్వ
 ము తనరాజున కిచ్చి కొనుకలఁ గైకొని స్నేహితులగు 'రచ్చా, రాడి
 రు' మొదలగు వారిని వీడ్కోని వారలచే బహుశరంపబడి, వారి
 సౌధభోజితే నా సహ్యుడ. అటు బహుశధములగు చిత్రవిచిత్ర
 నస్తువులఁ గొని పది నాలుగు 'మార్పులు'లో మూఁడు పరాశుదేశీ
 యుల యొడిలఁ గురుచ్చి 'స' వచ్చెదనము నిచ్చి భూమధ్య సము
 ద్రమార్గము 'సెరి - సెరి' నుండి (మరి మల్, మున్) కూడికచే
 బిత్రివంశమునకు నీవయినట్లుగా ఉన్నాడు* 'మలు' నదిముఖద్వారమునం
 దొడిలను ని, నా నానాల నీవర్చి, పోస్తెట్ట కక్క న 'అల్లగాండ్రీయా'
 పల్లమునందు 'నామల' నామకభూసంధా పోదేశమునందు 'ఎడారి
 యొడలు' అను బీరు నానొడిన 'అల్లాయల' ను నవరివారుడై, ఆఫి)

అనునామె సంరక్షకురాలు (శీజెంటు)గా నుండెనట!

అట్లున నేలని నమలకుడికిగల చోటున స్నాన మాచరించిన మనములు స్వ
ర్గము నందిముగ. నా రాసులమున మృతి నొందుదుకో వారవృత్తత్వమునే పొందగల
దు" అని క్రిందిగుంఠ్రము చెప్పుచున్నది.

[illegible]

యే యోగ్యములు పుష్కలములు రాఁగి తెజనానో అమృతస్వరూపము లే॥

తెలుగుల ముగిల ప్రదేశము గలగా, యమునా నదులు కూడు అపయోగ క్షేత్రమున
మును, మూని బో నదులు నాను, కామరూపిని ప్రదేశము కును మూని కును కును కును

అంతఃపురమునందు నివసించు యాదవ సేవకరింపుడు బంధువులను తమ
ములు పయనమును సాగించి, వచ్చి ముద్రము చేరెను. అటు భరత
భండమునందలి సింధు శిష్యులుగా ముగియుట మావలు ప్రయాణము
నకు సిద్ధమగుదుమని ముగిసి నానందించి, తమ పార్శ్వములందును
తమ లోపములను నడువ కనుచుంపుమేర నచ్చటను వృక్షగుల్మాదు
లు లేకయుండు వేలలు గలగి రక్తముభౌతి నెఱసిరంగుగల నీరతో
నొప్పు నిముద్రముపై 'జిహ్వా, మున్నా' ముదలగురేవులతో నాగుచు
నూటయిరువది యాభిషేకములు నినుగుతో, బ్రయాణ మొనర్చి అరేబి
యంతామకనమునందును నోడలు ప్రవేశించి జల్లనగాలిచే బ్రయాణము
లానందించిరి. పుష్కర వారిశీక సింధుశాఖలు బాటి, బలాచిన్హతీంపు
'గొడ్డరి, మన్నా, నిన్మయి' రేవుల జూచుచు వసుమంతస్వదు
లు 'బోధి' రేవు చేరిరి. ఇట్టి కలతకము చే వచ్చియున్న వసుమం
నియుక్క తరలనలోన నానాచునుండు బాగ్గిని దింపుకొని ముంపు
దింపుడు, పుడేశిచ్చి తమ బాగ్గిని ముత్తములు పయన
మొనర్చి 'కన్యా' బాగ్గి యొక్క గుండు జట్టి 'మన్నా' సింధుశాఖా
మార్గమున యింకొక బాగ్గిని యాట 'నేతున్నాన, రామేశ్వర దేవ'
దర్శనములచే బవిత్రుల మతి మన తలచుకొనుచు బ్రయాణ మొన
ర్చిరి. పిదప స్వల్పకాలములోన ప్రళయకావేరి రేవులో నోడలకు
'లంగరు' వేయ యాత్రికు లానందించిరి.

పీడ దిగవవెంటనే వసుమంతుడు తపభృత్యులకు బదిలముగ
పుష్కరల దేవని యాహ్వానించి, ముష్టనభోజనాదుల నాచరించె. తాను
ప్రొంతుదేశమున కేగునపుడు 'మీనులవంటి నేత్రములు, ముకరముల'

* ఇపు డీ రేవుల వేయతే శాగ్రఫీలో కాన్పింపవు. 80 సం॥రాల నాడుని పు
వారమున నుండెను.

తోలు చక్క చక్క, పోషించుట చక్క పథకము, పోషించుట చక్క
 రిందు బోషించుట, నెమలిపురి బోలు కచము గలగి, పోషించుట
 మానసము నాగించుట తనసతి మనసున బొడికట్ట గామశరీరమున
 త్వరిత్యమాణ మానసు డయి యూరితియె తన నకు జూడవల
 నని తెలుచె. అంతః దా సరబ్బీదేశమున గొనిన యవనాశ్వము సారో
 హించి, దాదునో గుర్తమును పరెము వారింపుచు నిట్లునుకొనెను.
 నే నూరలేంపుడు నాసతి యట్టవెతలం బడెనో? యెల్లు నావిరహమును
 నగించెనో? ఎట్టకష్టము లొందెనో? యనియు, స్త్రీలచిత్తము చంచల
 ముడును. ఏమి! నాయెడఁబోలుచే నా ముక్తవర్తన ముగ్ధుడైనో యని
 యు. గురవరపథములఁ దలఁచును నర్హత్యమునకే చంద్రగిరిల నీ తన
 గృహమును జేరి యున్నాను డి దగలు. పరీధ ముగ్ధుడచే నాతని గాక
 యేదోక వలెనులేదు. అనఁగ నున్నది. నామ ముగ్ధ ర్య, సుండుదీపము
 లతో నొప్పు చోధములందు న్యచ్చియగు నామపుల్ల బల్లల పడనాలు
 గేండ్ల బొలుచో విద్రోపుచుండను. ఏమిమంతం బాపం బరీక్షింపఁ
 బడదాదా నామ పద్యము సుత్యహము జేరి యొకపురుష పిగహము
 తో పద్యము తనభార్య గారచి నీవ్వెఱవడి 'హా! వెహనపోతిని. స్త్రీ
 లిక్క మంతనంబల' మని కోధతామాక్షపక్షణుడై మొలనున్న దు
 రకత్తముల నీయ యొక్క-పోలుతో భార్యయసువులఁ దీయ నుంకించి బ
 హుకాలములండి యెరనుండి తీయని దగుటచే బిగిసియున్న యాఖడ్గ
 మును గట్టిగ కోశముచుండి లాంగెను. అపు డాకత్తితోఁ గూడ గురువు
 వ్రాసి యిచ్చి పద్యముగల తాటాకును నూడి మృదువైన యాతని
 పాదములఁ బడి దానియందు కించిచ్చాభాకరముగ గుచ్చుకొనెను.
 అందువలన నంత డదేను యని దాని జూడ, నందు "తొందరపడి
 యేకార్యమును జేయుము. తెలివితక్కువుగ నట్లు చేసితివేని యాపదల

పోందుడువు. ఆలోచించి పని చేసినవానిని గుణలుబ్ధమున సంతకము పొందును.

అను సర్థముగల పద్యము పదమూడవది, గొప్ప మాలోచించి భార్యశయ్యను సమీపించి మూడవ సమీపించి సద్గుణమువాడను బోలుడుగానీ, యువకుడు కాడనియు, దునుతి ప్రవృత్తిభార్యక, యగువతివ్రతవలె మలినయుగ్యశయ్యనై పడలువైచిన కీరోజములు కలదిగా నున్నదనియు, బరిశీలించి హా! ఎంతటితప్పు! పలుచితిని? నాకీ గురూపదేశపత్ర మిహానాడు కనిపించి నా వంశమును నిలిపినది. లేకుండిన నాభార్యయు నేను నేమగుదుమోగదా! ఈబోలు డెవ్వడు? నాభార్యపోలికలు నాచున్నెలు వీనియందు దోచుచున్నవి. అయిన రేషియంశము బరిశీలంతు సనీ, వచ్చిదారిని చిప్పుడు గాకుండగ వెనుకకు బోయి యెలులనో వేగించి తల్లవారగనే స్వగృహమున కప్పుడె వచ్చినట్లు చేరెను.

వసుమంతు, డింటు బ్రవేశింప నొకని బంధు మిత్ర పరిపూర ము త్యంతానందముతో జట్టుకొనెను. ఇంతలో వసుమంతుని యిల్లాలు, భర్త వచ్చెనను నానందాత్రయముచే బెక్కిండ్లనుండి యభ్యర్థజన మొనర్పకొండటచే పులిన్నమైన శరీరమును లోద్ర కనుమవిష్టముచే నల్లుచేసి కొని పద్మినీజాతి స్త్రీత్వమును పరిమళితదేహముచేగూడ సార్థకపణచి యు, జిగిమేని కొకవింతసాగను గూర్ప, బైతాణి రవికను మధురచీరను ధరించియు, కాటుకపిట్టలబోలు కన్నులసౌందర్య మినుమడింప రేఖలు దీర్చి కాటుక బిట్టకొనియు, నిలుపుటద్దము జూచుకొనుచు సర్ధచం ద్రునిభాతి, బ్రకాశించు నెమ్మొగమున గన్తురితిలకము, దిద్దియు, పెక్కిండ్లనుండి చిక్కుపడియున్న నెటికరులకు జన్వాదిపడు నిచ్చి పింతగ ముడిచి కేకికచ యనిపించుకొని, నిలువెల్ల నొకవింత యులుపునుబయ

వివిధరత్న ఘటితాలంకరణములను ధరించియు, ముక్కుపసాచూర్ణము
క్షీణతా విహయముగానందములచే నమలత కలిపించు బ్రాణరాధ పట్ట
జేరి యాతనిసాదవద్దములకు మ్రొక్కి నిలిచెను.

అంత విహయసాశేల్యాది యుత్కంఠును కించిదగానచతుర్దశ వత్స
ప్రాముఁడును నను పరిసింహముఁడు బంధు హిత నురు పురోహితపహా
ముఁడు శృంగీకడ కేతన మొక్కి పసుమంతు యాదరించి యానా
లుని సంకటమున నానందము కలిపించుకొని నీతని జవహాను నె
టివని సంకెయించుచుండఁ, గులవృత్తులు, నురుపులు నానందో నీవు
భింజాంతరముల కేగువానిని నీభాగ్యము నెల దివ్యుడు కలుగవా? య
నిరి. అంతలో వృద్ధుఁడని వచ్చి - భూవా! నీవు నీ ప్రయాణము నెట్లు
యావఁగా, అట్లు నగ్నియిది యా దివ్యునిగదా! యని యందఁకికడ సం
శయావిచ్ఛేద మునర్చి పతి మిత మను బాసంగును.

అంతలో భింజాంతరముల కేరి వచ్చిన పసుమంతుని రాక వినిన
వేంగటవనిగాను మహాగా జాతని వేగమె తనకడను రావలయునని వత్స
మాన ముండును. పసుమంతుఁడును, పేరోలగమునం నుండిన మహారా
జును దగ్గించి, మ్రొక్కి అతిలోక చారితుఁడగు నానందోపనితే పశా
గనముగ నాదరింపఁబడెను. పిమ్మట పసుమంతుఁడు తాబోలువచ్చిన
యూయూగోళముల వృత్తాంతములను, తన ద్వేష ప్రజల గూఢాచార ము
గ్యాదలును, ప్రభువుల బలపరాక్రమ విభవాదులును, దన కాయానో
టులఁ గలుగిన శక్తిసూక్తులను జెప్పి, రాజయొక్కయు, పభాసదుల
యొక్కయు మనంబుల కత్యాశ్చర్యానందంబులఁ గలుగఁజేసెను.

అనగానుమునకె నావలనుండి దింపఁబడి, బండపై - గుల్మముల
పై - నెద్దులపై - నేను(గుల్మపై - నెక్కింపఁబడి తేబడిన వివిధవస్తుజంతు తపి
యు, రాజహజారమునకు సేవకులు కొనిరా, పసుమంతుఁ డానందోపని
మహారాజునకు నానివాని విలువలతో నెఱిగింపుచు నిల్లు చెప్పెను.

“ప్రభువర్షా ! చిత్తశుద్ధియందు, భారతీయులకుఁ బరిచితమైన నల్లని వజ్రములు, తెలిదీవిలోఁ బుట్టిన పద్మరాగములు, ముదిరి నీలమణులు కాఁబోయెడి పుష్పరాగములు, ముప్పాన గుఱుగ గల్గెడి ‘ఇళాపు నీలమణులు’ ముచ్చటకుఁ దూరముఁ బడిన పుష్పరాగములకుఁ గల్గెడి ‘ముచ్చట’ పగడములు, పాగనీకసముద్రమునకుఁ బుట్టిన నిమ్మకాయలంతటియైన యగుపుగల చాఁచముత్యములు, పెక్కు లితరములు, ముక్కా జలతాగులివాసులు, వివిధపక్షి కూలికాయుక్త శిష్యులు, అట్టిదిండ్లు, పాఠశీక కంబళములు, ఈవిప్పుపత్తి బట్టలు, పరాసు దేశపు చాఁచయినీమద్దము, అనుగ దేశపు ఖరూరమధువు, రోమదేశపు జంత్రవాద్యముగు ఫిడోలు, అఫ్రికాకుండలి దీర్ఘాంగ గజములు, బర్బరదేశపు వామన కిగులు, నరవానరాశ్వులు లెండును గలిగియున్న కాంగోదేశములోని గుర్తమునుష్యులు, వివిధదేశ ప్రజలు దరించు వస్త్రభరణములు, బహువిధ బోహళిలాచిత్రము, వివిధచిత్ర భరణములు, బహువిధ భాష్యములు, నైకవృక్షబీజములు, యవన, పాఠశీ, కాజాకేయ కాంభో నాశ్యములు, వివిధములగు ముతరములు, పెక్కులకుఁ జక్రవర్తులయొక్కయుఁ బ్రహ్లాదములయొక్కయు సూదరులయొక్కయుఁ బ్రతిబింబములు”, వీని నన్నిటిని వేర్వేరుగఁ జూపి మహారాజయొక్కయు, పభికులయొక్కయు మనంబుల నానంద వాగిని ముగ్ధులగఁజేసి, తేని కావస్తుశతబి సమర్పించెను.

అంత వీరవేంకటపతి మాహారాజును వసుమంతు నత్యాదరమున పభాముఖమున నొరవించుచు, వజ్రపుకంకణములను, రవలయుంకరములను, గానె స్వయముగ నాతని హస్తములకుఁ దొడిగియు, ప్రజాసహారమును గంచున వేసియు, మంచిముత్యములుగల పోగులతోఁబాసి నలుకరింపఁజేసియు, కట్ట వర్గము లిచ్చియు, పభికుల హస్తగత భాగ్యములు

మహాకవి' రఘునాథ మహాకవి వ్యవహారము 'రఘునాథవిజయము' నామ మి
దానితో పరిచయమును కొందఱును పండితులు గొలువనుచున్నారు.

[illegible]

అనందగుప్త చక్రవర్తి, గుప్త వంశసాగరమునాడు లక్ష్మీవతి 'చంద్రావతి' యను నొక పుత్రిక దప్పించెను. సమాదగుప్తచక్రవర్తి యేనామి
 యగు చంద్రవతి నల్లారుముద్దుగఁ జెంచి, తన కభిమానిపిద్యునిగా నున్న
 తనాహిత్యములఁ జెప్పించి, యావిద్యలతోఁ జోడఁగా జేసెను. అయి
 యూపనారంభమున, 'విద్యుత్కాంక్షులదాసుని, చంద్రవతిభిరామముని
 ను' మేళపించి, బంగారునీటూరు బాలుగఁజుగుచు, నలువ తన వేర్వేరియగు
 మంతయుఁ జూపుచు నొనరించిన స్త్రీశాపి నాథుడు పుష్పవతికి గుమా
 డెను.

చంద్రవతి చిన్నతనమునుండియు సంగీతవిద్యాప్రసన్నయై, పూర్వజ
న్మనుక్పతముచే నదాశివ భక్తవ్రతాయణయై నభీజనముతో, గూడి, గిరిశ
గాఢాగీతికలనే బహువిధ వీణలచేత వివిధరసము లుప్పుంగు బాడు
చుండును. పూర్వపుణ్య వైశ్ణవో గాన, బాల్యమునుండియు నామెను
యోగాభ్యాసమునం దక్షురగ్గియు సంతోషమునునునడుచు విరగి యును.
గాగ్విమునం దానగి యునెకోప భాగ్యవృత్తి నొందునుండెను.

[illegible]

వీని, యామే వీణాగానమును దిలకింపఁ గుతూహలుఁడై తన యంతిపురీ
కిఁ జంద్రవతిని రావించి, నీసంగీతవిద్యానైపుణ్యము విన వేడుక కలదన,
నామే పితృభక్తి మయిఁ వీణానిశ్చయమును 'కోకిల' కంఠముతో మేళవిం
చి 'ఋషభ, మధ్యమ, గాంధారాద్ది' స్వరగతులచే నవరసరీతుల గీతిక
లఁ బాడెను. వీణావాద్యమునఁ జూపఁబడు నామే యంగవిక్షేపాదుల
చేతను, గానమాధుర్యముచేతను, జంద్రగుప్తచక్రవర్తి, మనోభావమున
మూర్ఛుఁ గలవగ, ముగ్ధుఁడై, మూఢుఁడై, కామమోహితుఁ డయ్యెను.
హా ! యెంత విరుద్ధచర్య !

కూతు రగు సరస్వతిం గాంచి కామించినవాఁడు, బ్రహ్మాయని
పురాణములలో వినఁబడునేకాని, వేఱుచోటుల నిట్టి దౌష్ట్యము కాన్పిం
పదు. ఆయంశమైనను, 'సవిత' (నూర్మ్యుఁడు) తనవలనఁ బుట్టిన యుష
స్సును వెన్నాడుటను గాంచి, పౌరాణికులు సృష్టికర్త కూతును వె
న్నాడినట్లుత్పేక్షించి ప్రాసీ రసి పరిశోధకు లందురు.

ఎట్లయిన నేమి ! లోకమునందు 'కనరాని, యనరాని, వినరాని'
పాపపువివిధమునఁ జంద్రగుప్తుఁడై ప్రవర్తింప నెంచెను.

కామమోహితుఁ డగు తండ్రిరీతిఁ గాంచి, చంద్రవతి సంగీత
ముఁ గట్టిపెట్టి యాభవనమును వీడి వేగమే స్వస్థలమునకుం జేరి సఖిజ
జనులం గూడి యిట్లాలోచించెను.

"నకియలారా ! కాముకునకు యుక్తాయుక్త పరిజ్ఞానము సున్న.
నాతండ్రి నన్నుఁ గనెన కాని చిన్నతనముననె నాతల్లి మృతినొందఁ
బితామహునిచేఁ బెంపఁబడి తండ్రి కంటనైనఁ బడనైతి నందువల్ల న
స్యగానో, సామాన్యముగానో, నన్ను భావించి నాతండ్రి ముగ్ధుఁ డయ్యె
ను. పుత్రికా న్యాయమును గురై టుఁగఁ డయ్యె. హా ! యెంతపాపకా
ర్య మొనర్పఁ దలఁచెను ! నే నీతని పుత్రికనై పుట్టినందుల కీతనికిఁ బ
శ్చాత్తాప మొనగూర్చి పాపవిముక్తుం జేయుటయే నావిధి" అని చెప్పి,
నొకసఖి యిట్లనెను.

"చెలీ ! నీవేమి చేయఁగలవు ? ఈవిషయం జెప్పికొనఁ దలఁచెను
నుండెనా ? నీ తండ్రి చక్రవర్తి. మూర్ఖతచే, ససూహ్యదురితమును

బుత్రికావిషయముననే యొడిగట్ట దలచుట యన్మదాది స్త్రీజాతీయై
క్క దురదృష్ట మనెను.

దానికిఁ జంద్రవతి యిట్లనెను.

‘సఖీ! నేను కామరోగగ్రస్థుడగు నీతనికామపిశాచమును హత
మార్చి స్మరహరుం గూర్చియే తపం బొనరించెదను.’

అంత మఱియొక చెలి యిట్లనె.

‘సోదరీ! అత్యాసన్న వివాహవయస్కు వగు నీవు, కాశ్మీర ప్ర
భువునో, ప్రతిష్ఠానపురాధీశునో, ఉజ్జయినీవిభునో, వేటొక చక్రవర్తి నో
పెండ్లియాడుదు వనియు, నీమహోన్నత మగు వివాహోత్సవముఁ జూ
చి యానందింతు ననియుఁ దలచుచుఁ దును; అది వ్యర్థమగుచుండినందు
లకుఁ జాల విచారింపుచున్నాను. మఱియు నీ వబలపు; ఎండక న్నెఱుఁ
గని సుకుమారిణివి, అట్టి నీ వెట్లు ‘కృచ్ఛ చాంద్రాయణాది’ కఠినవ్రత
ము లొనర్చుచు, శీతా తప వాతబాధల కోర్చి, తపం బొనరింపఁ గలవు?
దుర్బలకార్యము నొనరింపఁ దలచితివి. ఈప్రయత్నమును మాని య
న్యోపాయము నాలోచింపు’ మనెను.

అందులకుఁ జంద్రవతి ‘నకియా! నాకెందులకో ‘చిన్నతనః
నుండియు, సంసారసుఖమునందు విరక్తియు, తపమునందాసక్తియు, శీ
నందు భక్తియుఁ గలిగియుండెను. అది నేటికీవిధమునఁ బరిణమించుట
శుభనూచకమే యనుకొందు’ నని చెలికత్తియలను సమాధానపఱచి,
భవిష్యత్కార్యమునకై యాలోచింపుచుండెను.

నాటిసాయంకాలమునకే చంద్రగుప్తునకు మిత్రుఁడుగా నుం
డిన పాంచాలదేశప్రభువు హతాత్తుగ శత్రుఁడై చంద్రగుప్తుని రాజ్య
ములోని కొంతభాగము నాక్రమించె ననియు, వంగదేశపురాజాపాంచా
లాధీశునకు మిత్రుఁడై, మగధదేశముపై దండెత్తుచున్నాడనియు రెం
డుభయంకరవార్త లొక్కకాలమున వినబడగానె, చంద్రగుప్తునకుఁ
గోధమున నొడలు తెలియక రసాంతరప్రవిష్టుడై చంద్రవతిని మఱ
చి యారాత్రియే దండును గూర్చుకొని దండయాత్రకు వెడలెను.

చంద్రగుప్తుఁడు పరదేశమున కేగిన మరునాఁడ, చంద్రవతియు,

మంచినమయము చిక్కెనని సంతసించి యోగినీవేషమును ధరించి, తన
వలె విరక్తలగు నిద్రా "నకియలు" శిష్యురాండ్రవేషముతో వెంటరా
బురమును పీడి దక్షిణ భిముఖయై, పోవుచు, దారిలో 'మహానదిని దా
టి, మహేంద్రగిరిని జూచి, సింహాద్రిని దర్శించి, పిష్టపురమును దిలకించి
గోదావరిని గ్రుంకు లిడి, కృష్ణానదంతి నతిక్రమించి' కతిపయదినంబుల
కుఁ బర్యటరాజమగు శ్రీశైలముఁ జేరెను.

శాలమున జైన బౌద్ధమతిములు, దక్షిణాపథమునందు రాజాద
రణమతిములై యుండుటచేతను, తన్మతప్రవిష్ట లగు 'యోగినులు' ప్రజ
లచే భక్త్యాదరములతో గౌరవింపఁబడు చుండుటచేతను, యోగినీవేష
ధారిణులగు చంద్రవత్సాదులు మార్గమధ్యమునం బ్రజలచే నాదరింపఁ
బడుచు నిర్భీతిగఁ బ్రయాణ ముర్రుఁ గలిగిరి.

శ్రీశైలశిఖరముఁ జూచినంతిమాత్రముననే, పునర్జన్మలేదని పురా
ణములు వాఁకొనుచుండ, దానిమహత్తును జేయుగఁ జెప్పవలెనా? ఆశ్రీ
శైలమునం దనేక ఋష్యాశ్రమములు గలవు. అచటి వృక్ష దారు శిలా
మృగాదులును, శ్రీశైలేశుఁ గొలిచి గొప్ప మహత్తు లొందిన యంశము
లు, పర్వతోత్పత్తికథ, మొదలగువానిఁగూర్చి స్కాందపురాణం తర్గత
మగు శ్రీశైలఖండము చెప్పుచున్నది. *

ఆశ్రీశైలగిరికిఁ జంద్రవతి చలికత్తెలతో, బ్రదక్షిణ మాచరించి
తత్తత్క్షేత్రాదుల మహత్తులఁ దెలిసికొనుచు నొక్కడ, నిండుభక్తి
తోఁ దన మాచరించి శివసాక్షాత్కార మొందిన యొకవృద్ధమునిసత్త
ముఁ గాంచి నమస్కరించి, 'ఋషివర్యా! నన్ను శిష్యురాలనుగాఁ జేకొ
ని నేను శ్రీవర్వతేశ్వర సాక్షాత్కార మొందువిధము నుపదేశింపు' మని
ప్రార్థించెను.

ఆ మహాత్ము నామె తలంపును దెలిసికొని యాచరించి పుత్రి
కాప్రేమతోఁ జంద్రవతికి 'శివవంచాక్షర'ని యథావిధగ నుపదేశించి
తగుచోటునం దామె తన మాచరింప నిర్దేశించెను. ఒక్కొక్కని కొక్కొ
కవ్యక్తియందొట్టి 'తారామెత్రి' కలుగునుగదా !

చంద్రవతియు గరునానతి ననఁగఁగి, 'తారవఃక్షి'చే శ్రీశైల

తేశుఁ గూర్చి, మండువేసవిని బంచాగ్నిమధ్యమునందును, వర్ష కాలము
నఁ గంతదమ్ముజలమునందాను, శీతసమయమున హిమనంహతియందును
వసించుచు ఘోరతప మొనర్చెను.

ఇట్లు పెక్కిండ్లు తపం బొనరించినను, శంభుఁడు ప్రత్యక్షము
కాకుండుటచే నన్యవిధమున దేవదేవు భజంపఁ దలఁచి, య్యాయాశ్రమ
మునఁ దనసకియ లాదరముతోఁ బెంచిన తెల్లని మల్లికల పుష్పములచే
శ్రీపర్వతేశుని, శివసహస్రనామము లుచ్చరింపుచుఁ బూజి, శివుఁ
డు తా ధరించిన గంగానవంతి నీటఁ గూడఁ బ్రత్యక్షముగ ధరించెనో
యనునట్లుండెను. కాని యందువలనను గూడ శివుఁడు ప్రత్యక్షము కా
కుండుటకుఁ జంద్రవతి విచారించి, తనగానవిద్యాపాటవముచేతనే 'పశు
పతి'ని పశేపఱచుకొనెదనని నిశ్చయించుకొని శివనుతితోఁగూడిన గీతిక
లను వివంచినఁ గూర్చి పంచమస్వరమున. గాన మొనర్చెను. ఆగానము
లోఁ జంద్రవతి సమయానుకూలములగు 'శ్రీ, నాట, నుర' టాదులగు
నూటయెనిమిది స్త్రీపురుషరాగములను, బాంచాలాదిధ్వని చతుష్టయ
ముప్పతిల్ల, మంద్ర మధ్యాది తారకంబులు, వైదర్భ్యాదిరీతులు మెఱ
యఁ దననఁగీతవిద్యానైపుణ్యమును జూపెను.

అమె కంత మెత్తి వీణాతంతులను సారించి పాడుచుండఁగా,
గానమహిమముచే మోడులు చిగిర్చెను; పాషాణములు కరుగుచు నీర
య్యెను, చిత్తరువులు జీవములొంది తలలు పంకించెను; మృగములు
మేతలు మాని స్తబ్ధము లయ్యెను; ఆకసమునం దచ్చరలేమలు, కిన్నర
కాంతలు, నిలిచి సంతసాశ్చర్యములతో నివ్వెరపడి చూచుచుండిరి. వే
యు నేల? తుంబురనారదాదులు తాము కొంతకాల మామెకడ సంగీత
విద్య నభ్యసించిన మంచిదనుకొనిరి.

ఇట్లుండ, శ్రీపర్వతేశ్వరుఁడు స్థాణువు—భూతేశుఁడు—నైనను, సా
మగానలోలుఁ డగుటచేతను, నటరా జగుటచేతను, జంద్రవతిగానము

* ఈకథ సంస్కృతమునందుండిన శ్రీకృష్ణమాహాత్మ్యమున, 'శివసార్య' కృత
మున నాంధ్రశ్రీపర్వత పురాణమును జూచి వ్రాయబడినది. ఈగాథయే బుడితారా
ధ్యక్షతయందు సంక్షిప్తముగా వ్రాయబడినది.